

Auteursrechterlijke overeenkomst

Opdat de Universiteit Hasselt uw eindverhandeling wereldwijd kan reproduceren, vertalen en distribueren is uw akkoord voor deze overeenkomst noodzakelijk. Gelieve de tijd te nemen om deze overeenkomst door te nemen, de gevraagde informatie in te vullen (en de overeenkomst te ondertekenen en af te geven).

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling met

Titel: De 'subprime' crisis en het auditverslag

Richting: master in de toegepaste economische wetenschappen - accountancy en financiering
2009

Jaar:

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Ik ga akkoord,

BOSCH, Kenny

Datum: 14.12.2009

De 'subprime' crisis en het auditverslag

Kenny Bosch

promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Woord vooraf

Deze eindverhandeling, voorgedragen tot het behalen van de graad van Master in de Toegepaste Economische Wetenschappen, vormt het sluitstuk van mijn opleiding aan de Universiteit Hasselt.

De verwezenlijking van deze masterproef was slechts mogelijk door de hulp en begeleiding van de hieronder vernoemde personen, die ik hiervoor hartelijk wens te bedanken.

In eerste instantie gaat mijn dank uit naar Professor Dr. R. Mercken, de promotor van deze eindverhandeling, die mij met woord, daad en opbouwende kritiek heeft bijgestaan tijdens de realisatie van deze verhandeling. Ook wil ik de heer Hugo Van Passel en mevrouw Sonja Goris bedanken voor de documentatie van de IBR informatiesessie: "De verplichtingen van de commissaris in de context van de huidige financiële crisis".

Speciale dank gaat uit naar mijn ouders, vrienden en familieleden die mij altijd hebben gesteund tijdens mijn studies en het maken van deze masterproef.

Kenny Bosch

Samenvatting

Deze masterproef onderzoekt welke invloed de financiële crisis had in het jaar 2007 op de risicorapporteringen en de controleverklaringen van de banken. Meer specifiek wordt er nagegaan in welke mate de risicorapportering en de controleverklaringen geëvolueerd zijn gedurende het jaar 2007 en de twee voorgaande jaren.

In hoofdstuk één wordt de probleemstelling en het onderzoeksopzet weergegeven. Kort uitgelegd komt het praktijkprobleem erop neer dat de financiële crisis als gevolg had dat verschillende banken failliet gingen of genationaliseerd werden en dat hierdoor het vertrouwen van de mensen in hun bank daalde. Dit vertrouwen zou hersteld kunnen worden door extra informatieverstrekking. De uitgelezen bronnen hiervoor zijn de financiële staten van de onderneming samen met de risicorapportering en de controleverklaring.

Uiteindelijk leidt dit tot de onderzoeksvraag: "Hoe informatief waren de controleverklaringen en risicorapporteringen van de banken gedurende de jaren 2005, 2006 en 2007, met het uitbarsten van de kredietcrisis in Amerika in het bijzonder, en kunnen eventuele verschillen verklaard worden door het beursgenoteerd zijn of het effectief in de problemen komen van de betrokken banken?"

Hoofdstuk twee gaat dieper in op de financiële crisis zelf. Hierbij wordt er aandacht besteed aan de oorzaken en de gevolgen van de crisis. Tot de oorzaken behoort het ineensstorten van de vastgoedmarkt gecombineerd met de securisatie van de hypotheekleningen in Amerika. De gevolgen bevatten de problemen die de banken hebben gekend met betrekking tot hun liquiditeit en waardeverminderingen, evenals de

invloed op de globale economie. Ten slotte wordt er in dit hoofdstuk gekeken naar de aanpak van de crisis door België en de USA.

In hoofdstuk drie worden de begrippen risicorapportering en de controleverklaring besproken evenals het verband met de financiële crisis. Ook wordt er een beeld geschetst van de kenmerken van een goede risicorapportering. De controleverklaring over het jaar 2008 moet volgens het NIVRA en het IBR met de nodige voorzichtigheid worden behandeld omwille van de verslechterde economische omstandigheden. Volgens de bestudeerde literatuur was de risicorapportering van de banken gedurende de crisis ontoereikend: een gebrek aan gespecialiseerd personeel in afgeleide producten, het overdreven vertrouwen in de ratingbureaus, het overdreven winstbejag, de gebrekkige risico-opvolging, een falend risicobeheersysteem en het negeren van interne waarschuwingen behoren tot de meest geciteerde oorzaken.

Hoofdstuk vier behandelt de risicorapportering, de controleverklaring, het contact met het auditcomité en de informatieverstrekking rond de beleggingsportefeuille van de Belgische banken gedurende de jaren 2005, 2006 en 2007. Voor deze analyse werden alle 21 banken naar Belgische recht die representatief waren gekozen. Voor elke bank worden de vermelde factoren apart besproken. Er wordt geconcludeerd dat de risicorapportering door de jaren heen lichtjes evolueerde, maar dat de invloed van de crisis amper besproken werd. Wat betreft de rol van het auditcomité met betrekking tot de afgeleide producten en de informatie rond de beleggingsportefeuille waren er maar weinig banken die hieromtrent informeerden.

In hoofdstuk vijf worden enkele hypothesen getest met betrekking tot de risicorapportering, het in de problemen komen van de banken en het beursgenoteerd zijn van deze banken.

Er is werd geen significant verband gevonden tussen het jaar en de informatiewaarde van de risicorapportering. Er was wel een kleine evolutie door de jaren heen merkbaar.

Er is een significant verband gevonden tussen de kwaliteit van de risicorapportering van de banken en het volledig of gedeeltelijk deel uitmaken van een beursgenoteerde groep.

Tussen het globale informatiegehalte van de risicorapportering en de zware problemen waarmee de banken gedurende 2008 werden geconfronteerd, werd er een significant verband gevonden. Er is echter geen verband gevonden tussen het specifiek vermelden van de invloed van de financiële crisis en het in de belangrijke problemen komen van de banken.

Er werd geen significant verband gevonden tussen het deel uitmaken van een beursgenoteerde groep en het in de belangrijke problemen komen van een bank. Bij deze hypothese waren er echter te weinig zelfstandige banken om tot een betrouwbare conclusie te komen.

Tot slot worden er in de conclusies nog enkele aanbevelingen gegeven met betrekking tot het beperken van de risico's en het verbeteren van risicorapportering van de banken. Tot deze aanbevelingen behoren onder meer het maken van afspraken tussen de banken over de kenmerken waaraan de risicorapportering moet voldoen, het informeren in de

risicorapportering over de samenstelling van de beleggingsportefeuille en het opleiden van deskundig personeel om de complexe afgeleide producten op te volgen.

Inhoudsopgave

WOORD VOORAF

SAMENVATTING

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK 1: PROBLEEMSTELLING EN ONDERZOEKSOPZET	1
1.1 Formulering van het praktijkprobleem	1
1.2 Onderzoeksvragen	4
1.2.1 Formulering van de centrale onderzoeksvraag	4
1.2.2 Afleiding van de deelvragen	5
1.2.3 Definiëren van onderzoeksbegrippen	8
1.3 Methodologie	9
HOOFDSTUK 2: KREDIETCRISIS	11
2.1 Oorzaken van de kredietcrisis	11
2.1.1 De hypotheek- en huizenmarkt	12
2.1.2 Effectisering van de leningen	15
2.2 Gevolgen van de kredietcrisis	18
2.2.1 Afboekingen door de banken	19
2.2.2 Invloed op de beurs en economie	19
2.2.3 De liquiditeitspositie van enkele banken	20
2.3 Aanpak van de kredietcrisis	21
HOOFDSTUK 3: CONTROLEVERKLARING EN RISICORAPPORTERING	24
3.1 De controleverklaring bij banken	24
3.1.1 De auditor	25
3.1.2 De audit en het jaarverslag	26
3.1.3 Het controleverslag	27
3.1.4 De controleverklaring en de financiële crisis	28
3.2 Risicorapportering bij de banken	30
3.2.1 Belang van risicorapportering	30
3.2.2 Internationale normen en wetgeving omtrent risicorapportering	32
3.2.3 Kenmerken van een goede risicorapportering	35
3.2.4 Risicorapportering van de banken en de financiële crisis	37
HOOFDSTUK 4: EMPIRISCHE STUDIE VAN DE RISICORAPPORTERING	44
4.1 Vroeger onderzoek over de beoordeling van rapporteringen	44
4.2 Opzet van de empirische studie	45

4.3	Enkele begrippen	47
4.4	Risicorapportering van de Belgische banken	48
4.4.1	Antwerpse Diamantbank.....	48
4.4.2	AXA Bank Europe.....	49
4.4.3	Bank Degroof	52
4.4.4	Bank Delen en de Schaetzen	53
4.4.5	Bank J. Van Breda en C ^o	55
4.4.6	Bank van De Post	57
4.4.7	CBC Banque.....	59
4.4.8	Citibank Belgium	60
4.4.9	Delta Lloyd Bank	62
4.4.10	Deutsche Bank	64
4.4.11	Dexia Bank België.....	65
4.4.12	Ethias Bank.....	68
4.4.13	Europabank NV.....	70
4.4.14	Fortis Bank	71
4.4.15	Goffin Bank	74
4.4.16	ING België	75
4.4.17	KBC Bank	78
4.4.18	Keytrade Bank.....	80
4.4.19	Puilaetco Dewaay Private Bankers.....	82
4.4.20	SG Private Banking	83
4.4.21	Van Lanschot Bankiers België.....	84
4.4.22	Vaststellingen uit de bestudering van de Belgische banken.....	86
4.5	De controleverklaring en het auditcomité bij de Belgische banken	90
4.6	De beleggingsportefeuille van de Belgische banken	92
	HOOFDSTUK 5: HYPOTHESETOETSING.....	96
5.1	Omschrijving van de onderzoekseenheden	96
5.2	Omschrijving van de variabelen	96
5.3	Hypotheses	98
5.3.1	Evolutie van de jaarverslagen.....	98
5.3.2	Informatieverstrekking en de beursgenoteerde banken	100
5.3.3	Informatieverstrekking en belangrijke problemen bij de banken	102
5.3.4	Beursgenoteerde banken en de problemen door de crisis	106
	HOOFDSTUK 6: CONCLUSIES.....	109
	LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN.....	114
	LIJST VAN TABELLEN	130
	BIJLAGEN	131

Hoofdstuk 1: Probleemstelling en onderzoeksofzet

In dit eerste hoofdstuk wordt het praktijkprobleem omschreven. Vervolgens wordt de centrale onderzoeksvraag geformuleerd, samen met de deelvragen die helpen een antwoord te vinden op de onderzoeksvraag. Tenslotte vindt een bespreking plaats van het methodologische aspect, waarbij de keuze en verantwoording van de onderzoeksstrategieën centraal staat.

1.1 Formulering van het praktijkprobleem

Eén van de grootste gebeurtenissen in de financiële wereld in het jaar 2007 was het begin van de kredietcrisis, ook wel subprime crisis of financiële crisis genoemd. Sinds de kredietcrisis ook de banken in België heeft getroffen, wordt tevens de benaming bankencrisis gebruikt. Deze crisis werd veroorzaakt door de als afgeleide producten herverpakte slechte Amerikaanse hypotheekleningen. De reden dat deze hypotheekleningen slecht waren, kan gezocht worden in het feit dat er leningen werden toegekend aan personen die niet geschikt waren om een lening te kunnen krijgen (Whalen, 2008). Ook volgde er geen stijging van de risicopremie die de ontleners moesten betalen zoals in deze situatie te verwachten valt, maar eerder een daling. (Demyanyk & Van Hemert, 2008). Een vraag die je bij deze crisis zou kunnen stellen, is hoe dat het tot zo een grote crisis is kunnen komen vermits er nog altijd beslag kon worden gelegd op de huizen. Het antwoord dat verschillende onderzoekers hierop bieden, is dat de huizen, die als onderpand dienden voor de hypotheekleningen, daalden in waarde (Sherman & Tana, 2008; Liebowitz, 2008; Whalen, 2008; Ellis, 2008; Yellen, 2008). Door de daling maakten de banken en al diegenen die de herverpakte

hypotheekleningen kochten grote verliezen. Deze herverpakte hypotheekleningen uitten zich in de diverse afgeleide producten oftewel derivaten waaronder opties en futures. De banken kochten deze derivaten aan omdat ze een AAA-rating toegekend hadden gekregen door de ratingbureaus, wat duidde op een lage kans op wanbetaling. Hieruit volgde dat de banken geen leningen meer wilden verstrekken aan andere banken en bedrijven tenzij er hoge premies werden betaald wat leidde tot een faling van het interbankensysteem.

Eén van de meer bekende gevolgen van de kredietcrisis was het nakende faillissement, en uiteindelijke nationalisering, van de Engelse bank Northern Rock (<http://www.northernrock.co.uk>). De reden van dit nabij zijnde faillissement, bleek een liquiditeitsprobleem te zijn (Lastra, 2008). De bank kon immers moeilijk aan korte termijn fondsen geraken vanwege de terughoudendheid van de verschaffers van vreemd vermogen om leningen te verstrekken aan bedrijven die zich bezighielden met hypotheekleningen. Door het gebrek aan de nodige fondsen kon de bank niet meer aan zijn korte termijn schulden voldoen. Fortis was de eerste (deels) Belgische bank die de financiële problemen niet meer het hoofd kon bieden. Uiteindelijk heeft dit geleid tot een overname door BNP Paribas. (Dendooven, 2008).

De subprime crisis heeft ook een zeer grote invloed gehad op de wereldwijde beurskoersen van de banken vanwege de grote waardeverminderingen die moesten worden doorgevoerd. Bedrijven leden eveneens onder de subprime crisis, dit omwille van twee redenen. Ten eerste vanwege een afnemende consumptie door zowel de gezinnen als de bedrijven waardoor er minder goederen worden verkocht en diensten worden

verstrekt. Ten tweede omdat de bedrijven moeilijker aan leningen geraakten vanwege de strengere kredietvoorwaarden van de banken (Diekman, 2008).

Door onder andere de terugvallende beursresultaten en de ineenstorting van de markt voor de complex structured assets, is het vertrouwen van de mensen, meer bepaald de beleggers, in de banken geschaad (Diekman, 2008). Volgens een door Research Solution en Ant Research studie uitgevoerde en op 7 oktober 2008 bekendgemaakte studie, bedroeg de gemiddelde score die een Belg toekende voor zijn vertrouwen in de Belgische banken rond deze tijd slechts 5,8 op tien ("Meerderheid van Belgen ongerust over toekomst", 2008). Daarenboven beweert Diekman (2008) dat de kredietcrisis voornamelijk bestaat uit een vertrouwenscrisis tussen de instellingen onderling. Zonder vertrouwen kan de economie niet functioneren, het is dus wenselijk om het vertrouwen van de gemeenschap te verhogen. Aangezien banken toch de draaischijf van de economie uitmaken, zou de vertrouwensherstelling hier kunnen beginnen.

Een goede manier om vertrouwen te creëren en te herstellen bestaat uit communiceren. Het verstrekken van duidelijke en passende informatie neemt hierbij een belangrijke plaats in (Reina & Reina, 2007). Zo stellen Van Hulle en Lybaert (2005) dat zonder het verstrekken van deze passende informatie geen enkele financiële markt correct kan functioneren. Hierbij moet wel een kanttekening geplaatst worden, een teveel aan informatie kan immers het omgekeerde effect betekenen omdat de aandeelhouders niet voldoende tijd hebben om al deze informatie in zich op te nemen (Vandenborre, 2003).

Bedrijven beschikken bij het verstrekken van informatie over verschillende bronnen. Enkele van de meest betrouwbare bronnen zijn de risicorapportering en de

controleverklaring vanwege de onafhankelijke controle die hierbij plaatsvindt. Daarenboven benadrukte The Group of Twenty [G-20] in hun jaarlijkse slotverklaring dat de banken meer informatie zouden moeten verspreiden met betrekking tot de risico's die ze lopen ("Letterlijk: de slotverklaring van de G20", 2008) om de transparantie en accountability te versterken. Deze verstrekking gebeurt uiteraard best via de risicorapportering. Een onderzoek naar de risicorapportering en controleverklaringen is aldus op zijn plaats. Er zou meer bepaald moeten worden onderzocht of de risicorapportering informatiever werd door de financiële crisis en of de controleverklaring een waardeoordeel zou moeten vestigen over de gelopen risico's en dus ook de risicovolle beleggingen. Meer informatie bevattende controleverklaringen en risicorapporteringen zouden immers het vertrouwen van de mensen kunnen herstellen, wat dan weer zou leiden tot een efficiënt draaiende economie.

1.2 Onderzoeksvragen

In dit onderdeel zal de centrale onderzoeksvraag worden bepaald en zullen de deelvragen hieruit worden afgeleid.

1.2.1 Formulering van de centrale onderzoeksvraag

Het objectief van deze masterproef is te onderzoeken hoe informatief de controleverklaringen en de risicorapporteringen van de banken waren voor en na het uitbarsten van de kredietcrisis. Meer specifiek wordt er onderzocht of er nu meer informatie verstrekt wordt dan voor de kredietcrisis. Er wordt tevens onderzocht of er al

aanwijzingen waren voor de opkomende zware weerslag voor de banken in 2008. De centrale onderzoeksvraag van deze masterproef kan als volgt worden geformuleerd :

“Hoe informatief waren de controleverklaringen en risicorapporteringen van de banken gedurende de jaren 2005, 2006 en 2007, met het uitbarsten van de kredietcrisis in Amerika in het bijzonder, en kunnen eventuele verschillen verklaard worden door het beursgenoteerd zijn of het effectief in de problemen komen van de betrokken banken?”

Door deze onderzoeksvraag te beantwoorden kan worden geconstateerd of er aan bijkomende informatieverstrekking werd voldaan door de banken om onder andere het vertrouwen van de beleggers te herstellen.

1.2.2 Afleiding van de deelvragen

Alvorens er een algemene conclusie wordt geformuleerd met betrekking tot de centrale onderzoeksvraag, moeten er enkele deelvragen worden beantwoord. Dit gebeurt zowel aan de hand van literatuurstudies als praktijkonderzoek.

- *Hoe informatief was de risicorapportering van de Belgische banken gedurende de jaren 2005, 2006 en 2007?*

Een onderzoek naar de informatie-evolutie van dit communicatiekanaal voor en na het uitbarsten van de kredietcrisis in Amerika helpt bij het beantwoorden van de centrale onderzoeksvraag.

- *Hoe informatief waren de controleverklaringen van de Belgische banken met betrekking tot de risico's tijdens de jaren 2005, 2006 en 2007?*

Natuurlijk wordt er ook bestudeerd hoe informatief de controleverklaring was tijdens de jaren voor het uitbarsten van de financiële crisis en direct na het uitbarsten van de financiële crisis.

- *Welke rol had het auditcomité volgens de jaarverslagen met betrekking tot de afgeleide producten?*

Hier zal onderzocht worden of er voldoende vergaderd werd door het auditcomité en of er specifieke meldingen worden gemaakt in de jaarverslagen van de rol van het auditcomité met betrekking tot de afgeleide producten.

- *In welke mate wordt er gecommuniceerd over de beleggingsportefeuilles bij de Belgische banken?*

Een bestudering van de informatieverstrekking over de beleggingsportefeuilles, waar de afgeleide financiële producten zich situeren, kan onder andere aangeven of een bank grote risico's neemt met betrekking tot deze producten. Deze portefeuilles worden bij sommige banken immers opgesplitst naar de ratings, wat het verstrekken van informatie aan de stakeholders ten goede komt.

- *Bestaat er een verband tussen de informatieverstrekking over de gelopen risico's en de belangrijke problemen waarin bepaalde Belgische banken zijn gekomen?*

Een onderzoek naar het verband tussen deze twee zaken kan aantonen of banken die weten dat ze in de problemen zitten hierover al dan niet rapporteren. Het is

logisch dat banken die in de problemen zaten meer risico's liepen dan diegenen die niet in de problemen zaten. Hierover zou dus moeten worden gerapporteerd.

- *Is er een verband tussen de informatieverstrekking over de risico's en de Belgische banken die deel uitmaken van een beursgenoteerde groep?*

Het kapitaal van beursgenoteerde bedrijven is over het algemeen over een veel groter publiek verspreid dan het kapitaal van niet-beursgenoteerde bedrijven. Deze grote spreiding leidt logischerwijze tot een beperktere aanwezigheid op de algemene vergaderingen. Deze leegte zou kunnen worden opgevuld door meer informatieverstrekking. Hierbij stelt zich echter wel een probleem in verband met het classificeren van een bank als beursgenoteerd. De Belgische banken kennen immers ingewikkelde aandeelhoudersstructuren. De manier van classificeren wordt in hoofdstuk vier verduidelijkt.

- *Is er een verband tussen de Belgische banken die in de zware problemen zijn gekomen ten gevolge van de crisis en de Belgische banken die deel uitmaken van een beursgenoteerde groep?*

Van beursgenoteerde bedrijven en dus ook banken wordt verwacht dat ze een bepaald rendement behalen. Om dit rendement te halen zou er kunnen worden geopteerd om hogere risico's te nemen wat zou kunnen geleid hebben tot grotere problemen ten gevolge van de crisis.

1.2.3 Definiëren van onderzoeksbegrippen

- *Auditverslag, controleverslag, controleverklaring:* het Instituut van de Bedrijfsrevisoren [IBR] definieert de controleverklaring in *De audit van de jaarrekening* (z.d.) als “het oordeel van de bedrijfsrevisor over het getrouwe beeld van de jaarrekening of de geconsolideerde jaarrekening” (§1). Dit oordeel wordt gebaseerd op het geheel van de controlewerkzaamheden, beter bekend als de externe audit. Belangrijk hierbij is dat de bedrijfsrevisor onafhankelijk moet zijn ten opzichte van het bedrijf waarvan hij de verslaggeving moet doorlichten. Een dieper gaande bespreking vindt plaats in hoofdstuk drie.
- *Risicorapportering:* volgens IFRS 7 opgesteld door de International Accounting Standards Committee [IASC] (z.d.) moet de risicorapportering informatie bevatten over het belang van de financiële instrumenten en informatie over de risico's die voortkomen uit deze instrumenten. Een verdere bespreking van het begrip risicorapportering is terug te vinden in hoofdstuk drie.
- *Kredietinstelling of bank:* de wet van 22 maart 1993 op het statuut van en het toezicht op de kredietinstellingen definieert het begrip kredietinstellingen als “Belgische of buitenlandse ondernemingen waarvan de werkzaamheden bestaan in het van het publiek in ontvangst nemen van gelddeposito's of van andere terugbetaalbare gelden en het verlenen van kredieten voor eigen rekening”.
- *Kredietcrisis:* bondig samengevat is de kredietcrisis de wereldwijde financiële crisis die begon in de zomer van 2007 en waarvan de gevolgen nog altijd voelbaar zijn.

Zonder in detail te gaan kan hier worden vermeld dat de crisis begon door leningen te verstrekken aan onkredietwaardige mensen gecombineerd met een verzwakte Amerikaanse huizenmarkt (Moore & Brauneis, 2008). De kredietcrisis wordt verder besproken in hoofdstuk twee.

1.3 Methodologie

Zoals gebruikelijk is voor wetenschappelijke werken, gaat ook deze masterproef van start met een uitgebreide literatuurstudie. Deze werkmethode is voornamelijk geschikt voor de hoofdstukken twee en drie, die betrekking hebben op historische feiten. (Sekaran, 2003). Deze hoofdstukken beschrijven achtereenvolgens de financiële crisis en de controleverklaring en de risicorapportering.

Het meer praktijkgerichte hoofdstuk vier betreffende informatie in de controleverklaring en de risicorapportering, is ook het hoofdstuk waarin de eerste vier deelvragen hun antwoord krijgen. Dit deel van het onderzoek is een beschrijvend onderzoek en maakt gebruik van de jaarverslagen van 21 verschillende Belgische banken. De jaarverslagen die gebruikt worden zijn deze uit de jaren 2005 en 2006, voor het uitbreken van de kredietcrisis, en het jaar 2007 waarin de uitbarsting van de subprime crisis in Amerika plaatsvond.

In het voorlaatste hoofdstuk worden de laatste drie deelvragen beantwoord. De drie deelvragen worden omgezet in hypothesen die getoetst zullen worden door data analyses toe te passen op de jaarverslagen die in de vorige paragraaf reeds vermeld werden. Hier veranderd het onderzoek aldus in een hypothesetoetsend onderzoek (Sekaran, 2003).

Het programma dat hierbij gebruikt wordt draagt de naam Statistical Package for the Social Sciences [SPSS].

Hoofdstuk 2: Kredietcrisis

Om een beter begrip te krijgen van de mogelijke invloed van de kredietcrisis op de risicorapportering is het belangrijk om de kredietcrisis zelf te begrijpen. Daarom worden in dit hoofdstuk om te beginnen de oorzaken van de kredietcrisis gegeven. Hierna volgt een uitdieping van de gevolgen van de kredietcrisis waarbij er bijzondere aandacht wordt besteed aan de gevolgen voor de banken. Tot slot wordt de aanpak van de bankencrisis door Amerika en België toegelicht.

2.1 Oorzaken van de kredietcrisis

Om de kredietcrisis te begrijpen wordt eerst het begrip subprime uitgelegd. Voor 1993 had het woord een totaal andere betekenis dan dewelke er nu aan wordt gegeven. Toen werd dit woord gebruikt om een voordeligere intrestvoet uit te drukken die enkel aan de meest betrouwbare klanten werd toegekend (Martin, 2008). Na 1993 is de betekenis echter veranderd. Over de daadwerkelijke omschrijving van het begrip na 1993 heerst er grote onduidelijkheid. Volgens Demyanyk en Van Hemert (2008) zijn subprime leningen deze leningen waarbij er een hoger risico bestaat dat de ontleners zijn verplichting tot betaling niet zal nakomen. Demyanyk en Van Hemert evenals Sherman en Tana (2008) stellen dat subprime ook kan gebruikt worden om bepaalde karakteristieken te omschrijven van zowel de ontleners, de kredietverstrekker, het contracttype als het toekomstig afgeleide product. In de kredietcrisis wordt dit begrip vooral gebruikt in de context van hypotheekleningen. Tegen februari 2008 vielen ongeveer 10 procent van de uitstaande hypotheekleningen onder de subprime kwalificatie (Blackburn, 2008).

Er kan geen eenduidige reden worden gegeven dewelke het begin van de subprime crisis veroorzaakte. Het is daarentegen wel mogelijk om een verscheidenheid van redenen te onderkennen. Uit deze redenen kan worden opgemaakt dat de problemen reeds sinds 2006 merkbaar waren. De mogelijke oorzaken worden verduidelijkt in de volgende delen.

2.1.1 De hypotheek- en huizenmarkt

Het begin van de kredietcrisis is terug te vinden in de hypotheekmarkt. Hypotheekleningen hebben twee doelen: ten eerste om ontleners te helpen de aankoop van hun huis te financieren en ten tweede om ontleners te helpen met de herfinanciering van hun huis. Vermits de verstrekkers van de lening zekerheid willen dat ze hun uitgeleende geld ooit terugkrijgen, eisen ze dat er in ruil voor de lening iets in waarborg wordt gegeven. In de gevallen van hypotheekleningen is dit het onroerend goed zelf. Indien de ontleners van het geld de lening niet kan terugbetalen zal dit goed worden verkocht om de verstrekker van de lening deels terug te betalen (Immergluck, 2008). Het is aldus duidelijk dat de hypotheekmarkt verweven is met de huizenmarkt. Dit wil dus zeggen dat als er een probleem opduikt in de huizenmarkt, dit probleem zich zal voortzetten in de hypotheekmarkt en dit is dan ook wat er in de Verenigde Staten van Amerika is gebeurd.

Vanwege het verworven gevoel van veiligheid, de onderliggende panden konden toch worden verkocht, werden er leningen toegekend aan mensen die niet kredietwaardig genoeg waren om deze leningen te verkrijgen. Dit werd volgens Whalen (2008) en Liebowitz (2008) ook aangemoedigd door de 'Community Reinvestment Act [CRA]' waarin banken door de overheid werden aangemoedigd om leningen te verstrekken aan

alle inkomenscategorieën. De theorie achter deze wet was dat de economie zou worden aangezwengeld als meer mensen eigenaar werden van een huis. Het feit dat de CRA aan de basis lag wordt betwist. Zo vonden Ellis (2008) en Yellen (2008) geen bewijzen dat deze wetgeving de verstrekking van hypotheekleningen significant heeft verhoogd. Wat echter wel vaststaat is dat er lagere standaarden waren om aan leningen te komen.

De groeiende markt van hypotheekleningen leidde ertoe dat er meer privéfirma's opdoken naast de toenmalige 'Government Sponsored Enterprises [GSE]'. Deze privéfirma's konden niet terugvallen op dezelfde overheidssteun die wel werd toegekend aan de GSE's (Coleman, LaCour-Little & Vandell, 2008). Uiteindelijk vond een explosieve groei plaats van de zogenaamde subprime mortgage market tussen 2001 en 2006 (Demyanyk & Van Hemert, 2008). Dit was grotendeels te wijten aan de nieuwe hypotheekondernemingen die snelle groei nastreefden. Ze deden dit door gebruik te maken van aantrekkelijk formules zoals onder andere extreem lange looptijden, extreem lage intrestvoeten en lage terugbetalingen met een grote overblijvende som op het einde van de periode (Amanor-Boadu, 2008). De werknemers van deze bedrijven werden aangemoedigd om zoveel mogelijk leningen te verstrekken door een heel agressief bonusbeleid waarbij premies werden toegekend op basis van het aantal verstrekte leningen zonder rekening te houden met de kwaliteit hiervan (Vergauwen, 2009). Volgens Angell en Rowley (2006) en Kiff en Mills (2007) was deze groei ook te wijten aan de mortgage-backed securities [MBS] en collateralized debt obligations [CDO], dewelke in 2006 tot de eerste problemen zouden leiden. Over deze instrumenten wordt in een volgend deel meer uitgebreid ingegaan. Deze explosieve groei werd vergezeld door een snel dalende kwaliteit van de markt. Zoals reeds werd aangehaald in het vorige

hoofdstuk moest deze dalende kwaliteit opgevangen worden door een stijgende risicopremie, dit was echter niet het geval.

Het monetaire beleid in de USA was gericht op het stimuleren van de economie door middel van een lager intrestvoet (DiMartino & Duca, 2007). Dit zorgt immers voor een verhoging van de consumptie door de ontmoediging van het sparen (De Borger & Van Poeck, 2004).

In het begin zorgden de stijgende huizenprijzen op de vastgoedmarkt en de lage intrestvoeten voor een maskering van de dalende kwaliteit van de hypotheekmarkt (Demyanyk & Van Hemert, 2008; DiMartino & Duca, 2007). Zodra de stijging van de huizenprijzen ophield, werd het hoge risico dat zich had gemanifesteerd binnen de markt zichtbaar. De reden dat de huizenprijzen begonnen te dalen is eenvoudig. Om te beginnen kan er teruggegrepen worden naar de CRA waardoor iedereen eenvoudig aan een lening kon geraken. Zo waren er minder eisen op het gebied van inkomensrapportering en werden er lagere aanbetalings gevraagd van de ontleners (DiMartino & Duca, 2007). Volgens Liebowitz (2008) was dit de aanleiding tot het veelvuldig speculeren op de vastgoedmarkt. De speculanten namen verschillende leningen om zo veel mogelijk huizen te kopen om op die manier snel winst te maken. Vanwege de lagere standaarden en het feit dat ze alleen maar de intresten moeten betalen gedurende een korte periode, verkozen ze leningen met een variabele rentevoet. In 2006 hadden 92% van de subprime leningen een variabele rentevoet (DiMartino & Duca, 2007). Toen bleek dat de huizenprijzen aan het stabiliseren waren trokken de speculanten zich terug en bleven de verstrekkers van de leningen met het onderliggende pand achter. Hierbij kwam ook nog dat de Federal Reserve de intrestvoeten verhoogde

om een inflatie te voorkomen. Omdat de subprime leningen voornamelijk bestonden uit variabele rentevoeten had dit een groot effect op de afbetalingen van de leningen omdat er sneller werd overgegaan tot liquidatie van de waarborgen (DiMartino & Duca, 2008). Deze panden, waarop de banken en andere instellingen die hypotheekleningen toekenden aanspraak konden maken, kwamen in de vastgoedmarkt bovenop het alreeds bestaande overaanbod aan huizen. Het aanbod van huizen was hierdoor zo overweldigend dat er een zeer scherpe daling in huizenprijzen plaatsvond (Ellis, 2008). In diezelfde periode werden ook de lagere standaarden om aan leningen te komen terug verhoogd zodat er tevens een daling was van de vraag naar huizen (DiMartino & Duca, 2007). Deze situatie leidde op zijn beurt tot de hoge verliezen die op de hypotheekleningen werden gemaakt.

2.1.2 Effectisering van de leningen

De crisis was nooit zo hevig geweest als er geen gebruik was gemaakt van securisatie, ook wel effectisering genoemd (Demyanyk & Van Hemert, 2008; Purnanandam, 2008). Het doel van effectisering is activa uit de balans lichten om ze liquide te maken via een speciaal daartoe opgerichte entiteit, namelijk de special purpose vehicle [SPV] of de meer bekendere structured investment vehicle [SIV] (Aucremanne, Broeckx & Vergote, 2007; Blackburn, 2008). In het geval van de kredietcrisis waren de activa in kwestie de lange termijn leningen met in het bijzonder de subprime leningen. De bank verkoopt de activa aan de SPV dewelke deze omvormt tot korte termijn asset-backed securities [ABS], een soort van obligaties. In het geval van de hypotheekleningen dragen deze effecten de naam (residential) mortgage-backed securities [(R)MBS]. In ruil ontvangt de bank liquide middelen ter waarde van deze leningen. Vervolgens verkoopt deze SPV de

ABS aan investeerders en ontvangt hiervoor in ruil geld. Elk van deze ABS krijgt ook een rating mee. In het geval van Standard and Poor's bestreken de ratings het gebied van AAA, de beste quotering, tot D, waardeloos (Hunt, 2008). Aucremanne et al. omschrijven een andere methode van securisatie die eveneens werd toegepast, de zogenaamde synthetische effectisering, waarbij enkel het kredietrisico wordt overgedragen en niet de activa in kwestie. Dit gebeurde tijdens de subprime crisis door middel van credit default swaps [CDS]. CDS zijn voor de bank een verzekering tegen wanbetaling (Aucremanne et al., 2007; Blackburn, 2008). In ruil voor periodieke betalingen krijgen de banken van de tegenpartij, de verzekeraar, een overeengekomen bedrag indien de hypotheekleners hun verplichtingen niet nakomen.

In het geval van GSE's was de techniek die in de vorige paragraaf werd omschreven haalbaar omdat de investeerders de perceptie hadden dat de overheid garanties gaf. In vele gevallen ging het echter over privéfirma's, dewelke hoge intresten moesten beloven om het risico van wanbetaling te compenseren. Omdat in dit geval de MBS te duur zouden worden, werd er een nieuw afgeleid product gecreëerd op basis van deze MBS, namelijk de CDO (Moore & Brauneis, 2008). Deze nieuwe producten hadden het kenmerk dat ze, naargelang ze in een hogere tranche zaten, de wanbetaling van de hypotheekleners opvingen. Deze tranches zijn rangordes die bepalen in welke volgorde een schuld wordt terugbetaald. Een hogere tranche bracht aldus een hogere zekerheid tot uitbetaling met zich mee (DiMartino & Duca, 2007; Moore & Brauneis, 2008).

Naar de mening van Aucremanne et al. (2007) evenals deze van Blackburn (2008) bestaat het grote voordeel van securisatie eruit dat de risico's niet meer bij de banken zitten, maar verspreid over het hele financiële systeem. Eind 2006 zorgde het grote

gebrek aan transparantie er echter voor dat de risico's niet meer geïdentificeerd konden worden, waardoor het enige referentiepunt voor de investeerders de ratings waren. Dit gebrek aan transparantie werd nog eens versterkt door de vele 'over the counter transacties' tussen de banken onderling (Blackburn, 2008; Whalen, 2008). Achteraf gezien bleken de ratings van de financiële producten echter niet accuraat te zijn omdat het risico van wanbetaling werd onderschat (Hunt, 2008). Ook kunnen er vragen gesteld worden over het gebrek aan overheidscontrole over deze ratingbureaus die in privé-handen zijn (Vergauwen, 2009). Een bijkomend probleem bij dit systeem was de waardebepaling (Ryan, 2008). Omdat de risico's niet meer konden worden bepaald en er geen gereguleerde markt was, werd het eveneens onmogelijk om te bepalen in welke mate een afgeleid product was blootgesteld aan subprime leningen (Whalen, 2008). Omwille van het gebrek aan transparantie waren het niet enkel de producten bestaande uit subprime leningen die in de klappen deelden maar alle afgeleide producten (Sherman & Tana, 2008). Dit is het zogenaamde 'lemon probleem' (Aucremanne et al., 2007).

De problemen begonnen zich duidelijker te manifesteren en alle CDO's, zelfs deze met een hoge rating, begonnen waarde te verliezen. Hierdoor merkten de investeerders, dewelke meestal ook banken waren, dat ze te optimistische informatie hadden gekregen over de MBS. Hierdoor konden de entiteiten, zoals het hierboven aangehaalde SPV, de lange termijn activa niet meer omzetten in de investeerders hun gelden (DiMartino & Duca, 2007; Blackburn, 2008; Moore & Brauneis, 2008). Ondertussen weigerden de banken en pensioenfondsen om deze CDO's nog langer te kopen omwille van de complexiteit en het gebrek aan transparantie (Blackburn, 2008). Wegens het gebrek aan kopers werden de CDO's illiquide en aldus waardeloos. De korte termijn fondsen van de investeerders waren echter nodig voor de banken om aan hun korte termijn

verplichtingen te voldoen. De CDS dewelke de banken moesten beschermen tegen het risico van wanbetaling verloren eveneens hun waarde. Verschillende firma's waren immers tegenpartij bij deze CDS, en hadden niet voldoende cash in voorraad om hun verplichtingen na te komen en gingen in falings (Blackburn, 2008). Aldus moesten de banken of leningen verschaffen aan de SPV's via hun kredietlijnen of (een deel van) de activa terug overnemen. Vermits een bank één van deze twee keuzes moest maken, ze kon namelijk niet terugvallen op de CDS, had deze terug nood aan financiering, wat meestal gebeurd via de interbankenmarkt. Hierbij stelde zich echter het probleem dat de banken elkaar niet meer vertrouwden en dus geen leningen meer aan elkaar en aan bedrijven verstrekten tenzij er hoge intresten tegenoverstonden. Dit wordt ook wel het ontstaan van de vertrouwenscrisis genoemd (Diekman, 2008). De gevraagde hogere intresten beperkten zich echt niet enkel tot de interbancaire leningen, maar tot alle leningen die de banken verstrekten. Hierdoor ontstonden de grote liquiditeitsproblemen van de banken (Aucremanne et al., 2007).

2.2 Gevolgen van de kredietcrisis

Heel wat van de problemen in de samenleving die ontstonden ten tijde van dit onderzoek zijn toe te schrijven zijn aan de kredietcrisis. Tot deze problemen behoren de vele afboekingen van de banken en hun latere liquiditeitsproblemen. De economische crisis is eveneens een gevolg van de financiële crisis. In dit deel zullen deze drie gevolgen elk apart besproken worden.

2.2.1 Afboekingen door de banken

Doordat vele banken hadden geïnvesteerd in de voorgenoemde CDO's, dewelke bestaan uit een gedeelte subprime leningen, moesten deze instellingen waardeverminderingen met betrekking tot deze activa doorvoeren (Blackburn, 2008; Sherman & Tana, 2008). Omdat het merendeel van de CDO's niet meer verhandeld werden op de markt en aldus vanuit dat standpunt waardeloos waren, ging het over een zeer groot aantal afboekingen met een ongelooflijk groot bedrag, dit zowel voor Amerikaanse als Europese banken (Blackburn, 2008). In augustus 2008 waren de verliezen van de banken, te wijten aan de kredietcrisis, al boven de 500 miljard dollar gestegen. Het grootste bedrag was toen toe te schrijven aan Citigroup, dewelke waardeverliezen hadden geleden te waarde van 55,1 miljard. Andere banken die ook in België opereren, hadden verliezen van 10,8 miljard; 7,4 miljard; 6,8 miljard, 5,8 miljard en 1,2 miljard dollar. Het betreft hier respectievelijk Deutsche Bank, Fortis, Société Générale, ING Groep en Dexia (Onaran, 2008). Grote delen van deze verliezen waren te wijten aan de problemen van Lehman Brothers. Volgens een verslag van de International Monetary Fund [IMF] (2008) bedroegen de verliezen van de financiële sector in oktober 2008 al 1 biljoen 405 miljard dollar. De helft van deze verliezen werden gedragen door de banken (Honohan, 2008).

2.2.2 Invloed op de beurs en economie

Het effect van de kredietcrisis beperkt zich niet enkel tot de banken. Indirect heeft het ook een effect op andere bedrijven. Zo kunnen de bedrijven door onder andere strengere leningvereisten moeilijker investeringen doen. (Aucremanne et al., 2007). Dit heeft uiteraard een effect op de beurs evenals op de economie.

Indien we de beurs volgen tussen 3 juni 2007, voor het uitbarsten van de crisis, en 3 februari 2009, stellen we vast dat de beurzen sterk gedaald zijn. De Bel20 sloot op 3 februari 2009 af op 1883.81. Dit is een daling ten opzichte van 3 juni 2007 met 59,14% toen de index nog op 4610,33 stond. Indien we de slotkoersen bekijken van de Dow Jones en de Euronext100, dan bedroegen deze op 3 februari 2009 respectievelijk 7936,75 en 519,03 ten opzichte van 13409,60 en 11382,34 op 3 juni 2007. Dit is dus een daling voor de Dow Jones met 40.81%. Voor de Euronext100 bedraagt het verlies in percentage uitgedrukt 51,50% (<http://www.beursduivel.be>). Er valt aldus duidelijk op te merken dat de subprime crisis een significante invloed heeft gehad op zowel de nationale als de internationale beurzen.

De financiële crisis is ten tijde van deze masterproef eveneens veranderd in een economische crisis. Dit wordt bevestigd door United States Catholic (2008) en Jacques (2009). Hogere werkloosheid, lagere groeicijfers en een stijgend aantal faillissementen waren de indirecte gevolgen van de financiële crisis (De Borger & Van Poeck, 2004). Deze gevolgen van de financiële crisis waren wijdverspreid en niet te onderschatten.

2.2.3 De liquiditeitspositie van enkele banken

Om de gevolgen van de kredietcrisis verder te benadrukken worden hier enkele banken meer in detail besproken. Het betreft hier Northern Rock en Fortis.

Northern Rock was een relatief kleine bank in Groot-Brittannië. Door de problemen die deze bank onderging te wijten aan de kredietcrisis moest zij liquiditeitssteun vragen aan de Bank of England op 13 september 2007, dewelke ze toegekend kreeg voor een bedrag

van 25 miljard pond. Het gevolg van deze vraag tot steun was echter dat er een bank run plaatsvond op Northern Rock (Lastra, 2008). Een bank run komt erop neer dat als een groot deel van de spaarders hun geld gaan afhalen, de bank geen geld meer heeft en zijn verplichtingen niet meer kan nakomen (Madura & Fox, 2007). Door deze bank run kwam de bank dus in nog grotere liquiditeitsproblemen. Uiteindelijk heeft dit geleid tot een nationalisering van Northern Rock op 27 februari 2008 (Lastra, 2008). Deze bank was de eerste Europese bank die ten onder ging aan de kredietcrisis.

In België viel het grootste effect van de bankencrisis op te merken bij Fortis. Fortis kon niet aan de herfinanciering van de overname van ABN Amro geraken. Hierbij hebben uiteindelijk de Belgische, Nederlandse en Luxemburgse overheid ingegrepen om Fortis te redden. De Nederlandse overheid nam alle Nederlandse onderdelen over, terwijl de Belgische en Luxemburgse overheid trachten de rest te verkopen aan BNP Paribas. Sinds 12 mei 2009 is BNP Paribas formeel meerderheidsaandeelhouder in Fortis Bank ("BNP Paribas heeft Fortis Bank binnen", 2009).

Een aantal andere banken, zijnde KBC, Ethias en Dexia kregen elk kapitaalinjecties van de Belgische overheid ("Het gif bij de Belgische grootbanken", 2009). Er kan geconcludeerd worden dat de liquiditeitspositie van de banken door de kredietcrisis is verzwakt.

2.3 Aanpak van de kredietcrisis

De bankencrisis wordt door elke overheid op een andere manier behandeld. In België wordt er voornamelijk gewerkt met kapitaalinjecties bij de banken. In Amerika hebben ze

niet enkel gewerkt met kapitaalinjecties maar hebben er tevens diepgaandere veranderingen plaatsgevonden om de kredietcrisis aan te pakken.

Om te beginnen vonden er verschillende rechtszaken plaats over subprime leningen. Volgens een studie ondernomen door Nielsen, Paczosa en Schoeffler (2007) stijgt het aantal rechtszaken met betrekking tot subprime gevallen dramatisch. In de eerste helft van 2007 waren er 97 vervolgingen. In de tweede helft kwamen er een extra 181 bij wat het totaal toen op 278 rechtszaken bracht. Het betreft hier 6 grote groepen, namelijk de ontleners, securisaties, contracten, werknemers, faillissementen en de rest. De uitspraken met betrekking tot deze rechtszaken kunnen grote gevolgen hebben voor de wetgeving in Amerika. Het is immers zo dat terwijl in België het wetgevend systeem gebaseerd is op "civil law", deze in Amerika gebaseerd is op "common law". Dit verschil komt erop neer dat de wetgeving in Amerika eerder gevormd wordt door rechtspraak dan uit het daadwerkelijk creëren van wetten (La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer & Vishny, 2000). Een bijkomende aanpassing aan de wetgeving in de USA betreft een toename van de bevoegdheden van de U.S. Federal Reserve.

Het barsten van de vastgoedzeepbel heeft eveneens heel wat nieuwe wetten teweeggebracht om de vastgoed- en hypotheeksector te stimuleren. Hieronder behoren de Housing and Economic Recovery Act of 2008, Housing Assistance Tax Act of 2008, FHA Modernization Act of 2008, Federal Housing Finance Regulatory Reform Act of 2008, HOPE for Homeowners Act of 2008, Mortgage Disclosure Improvement Act en Secure and Fair Enforcement for Mortgage Licensing Act of 2008.

Om de banken te redden zijn er ook een groot aantal herstelplannen voorgesteld. De wetten die hieruit zijn ontstaan zijn onder meer de Economic Stimulus Act of 2008, de American Recovery and Reinvestment Act of 2009 en de Emergency Economic Stabilization Act of 2008.

Tot slot zijn er nog veranderingen voorgesteld met betrekking tot de bonussystemen van de topmensen en het personeel bij de banken. Zo kregen de verkopers van de leningen een beloning op basis van het aantal afgesloten leningen in plaats van op de kwaliteit van de leningen, wat op zich de grote hoeveelheid slechte leningen aanmoedigde (Vergauwen, 2009). De grootste faling van de corporate governance in het hele subprime gebeuren is terug te brengen op deze bonussystemen (Bicksler, 2008). Alhoewel er nu veranderingen van de bonussystemen optreden, blijft de vraag of dit de juiste aanpak is of een impulsieve reactie (Rosen, 2008).

In België werd op 11 december 2008 het relanceplan goedgekeurd. De doelstelling van dit plan is het herstellen van het vertrouwen in zowel de banken als de economie. Het plan focust zich op vier gebieden:

- het aanpakken van de financieel-bancaire crisis;
- het versterken van de duurzame sociaal economische hefboomen en investeringen in het leefmilieu;
- de competitiviteit van de bedrijven, werkgelegenheid en een goed sociaal klimaat;
- de duurzame sanering overheidsfinanciën veilig stellen.

Voor elk van deze punten worden korte termijn en lange termijn maatregelen geformuleerd om de crisis aan te pakken en de economie te versterken. (Relanceplan, 2008)

Hoofdstuk 3: Controleverklaring en risicorapportering

Omdat het onderzoek zich toespitst op de controleverklaringen en risicorapporteringen van de banken voor en na het uitbarsten van de kredietcrisis is het vanzelfsprekend dat deze begrippen nader worden omschreven. In dit hoofdstuk wordt eerst de controleverklaring en vervolgens de risicorapportering bij de banken kort besproken. In de hoofdstukken vier en vijf wordt dieper ingegaan op de rol van de controleverklaringen en risicorapporteringen bij de Belgische banken in de financiële crisis. Literatuur met betrekking tot de samenhang tussen de controleverklaring, de risicorapportering en de kredietcrisis is ten tijde van dit onderzoek slechts in beperkte mate beschikbaar.

3.1 De controleverklaring bij banken

Evenals gewone bedrijven moeten de banken hun jaarrekening en jaarverslag neerleggen. De banken moeten eveneens onder revisoraal toezicht staan en moet de jaarrekening en het jaarverslag laten controleren door een auditor. Deze controle dient onder meer om de belangen van het maatschappelijk verkeer en de externe belanghebbenden van de onderneming te waarborgen (Jorissen, Lybaert, Reyns & Vanneste, 2004). Het uiteindelijke doel van de audit is om vast te stellen of de jaarrekening van de onderneming, naar de mening van de revisor, een getrouw beeld geeft van de financiële positie, het vermogen en de resultaten van deze onderneming (Mercken & Siau, 2004).

3.1.1 De auditor

In deze paragraaf wordt er een algemeen beeld geschetst van de functie van de auditor. Omwille van de grote verantwoordelijkheden van de auditor is het logisch dat hij aan bepaalde criteria moet voldoen en dat zijn werk moet voldoen aan de geldende controlenormen. Er moet aldus aan de volgende voorwaarden worden voldaan om een goede audit af te leveren:

- de audit moet worden uitgevoerd door iemand met voldoende training en deskundigheid als auditor;
- de auditor moet volkomen onafhankelijk zijn in geest ten opzichte van de opdracht;
- de auditor moet professionele zorgvuldigheid aan de dag leggen in de uitvoering van zijn onderzoek en het opmaken van zijn verslag;
- de auditor moet zijn werk voldoende plannen en moet toezicht houden op zijn assistenten;
- de auditor moet een voldoende beeld krijgen van de entiteit en zijn omgeving, inclusief de interne controle om het risico op materiële foutieve uitdrukkingen ten gevolge van fouten of fraude in te schatten evenals om de audit procedures te ontwerpen naar de benodigde timing, vorm en mate van uitvoering;
- de auditor moet voldoende passend bewijsmateriaal vinden door middel van zijn auditprocedures om op een redelijke basis een opinie te geven over de financiële staten;
- de auditor moet in zijn verslag verklaren of de financiële staten voldoen aan de boekhoudnormen.
- de auditor moet aanduiden in zijn verslag wanneer de normen niet consistent zijn geobserveerd in de huidige periode in relatie tot de voorgaande periode;

- de auditor moet vermelden wanneer hij vaststelt dat de informatieve openbaarmakingen niet voldoende adequaat zijn;
- de auditor moet een opinie geven over de financiële staten of stellen dat hij geen opinie kan geven. In dit laatste geval moet hij de redenen hiervoor vermelden. Eveneens moet de auditor in zijn controleverklaring duidelijk aangeven wat zijn verantwoordelijkheid is. (Rittenberg, Schwieger & Johnstone, 2008)

3.1.2 De audit en het jaarverslag

Omdat in deze masterproef voornamelijk de risicorapportering in de jaarverslagen bestudeerd wordt is het van belang om de auditnormen in verband met deze jaarverslagen te bespreken. Sinds 2006 moet het jaarverslag een beschrijving bevatten van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de onderneming wordt geconfronteerd. Deze wetswijziging leidde tot enkele aanpassingen door het IBR omdat volgens de Algemene controlenormen (2006) de revisor zich niet moet uitspreken over het beleid van het bestuursorgaan. Hij moet echter wel kennis nemen van de informatie die verstrekt wordt door het bestuursorgaan en beoordelen of de elementen niet misleidend zijn. In 2006 verscheen er dan ook een nieuwe controlenorm van het IBR genaamd Nieuwe controlenorm: Controle van het jaarverslag over de (geconsolideerde) jaarrekening. In de rest van deze masterproef zal deze bron Nieuwe controlenorm genoemd worden. In deze Nieuwe controlenorm wordt een onderscheid gemaakt tussen drie verschillende jaarverslagen, deze die:

- de vereiste informatie niet bevatten;
- geen onredelijk, verkeerde of inconsistente informatie bevatten;
- onredelijke, verkeerde of inconsistente informatie bevatten.

Van belang in de Nieuwe controlenorm is dat in alle drie de gevallen de volgende zin: "Wij kunnen ons echter niet uitspreken over de beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de vennootschap wordt geconfronteerd" (p. 15-16) vermeld wordt. De revisoren worden dus aanbevolen om deze zin te vermelden in hun controleverslag. Hierdoor blijft de lezer van het verslag nog steeds in het ongewisse wat betreft de accuraatheid van de beschrijving van deze risico's en onzekerheden door de bank. De weigering om zich over de risico's en onzekerheden uit te spreken is een gevolg van het ontbreken van een referentiestelsel door de wetgever (Nieuwe controlenorm, 2006).

3.1.3 Het controleverslag

Samen met de uitspraak over het jaarverslag moet de auditor ook een uitspraak doen over de jaarrekening zelf. Een bedrijfsrevisor heeft de mogelijkheid om vier verschillende verklaringen af te leveren (Algemene controlenormen, 2006):

- verklaring over de jaarrekening zonder voorbehoud;
- verklaring over de jaarrekening met voorbehoud;
- Onthoudende verklaring over de jaarrekening;
- Afkeurende verklaring over de jaarrekening.

De eerste twee verklaringen zijn zogenaamde goedkeurende verklaringen. Indien een verklaring zonder voorbehoud wordt afgeleverd door de revisor wil dit zeggen dat de jaarrekening werd gecontroleerd in overeenstemming met de controlenormen en geen afwijkingen van materieel belang bevat. Ook duidt dit erop dat de waarderingsregels op een consequente wijze werden toegepast en dat alle nodige inlichtingen werden verstrekt

zodat een getrouw beeld van de financiële positie en van de resultaten gewaarborgd wordt. Een verklaring met voorbehoud wordt enkel door een auditor afgeleverd wanneer er een beperking plaatsvond in de uitvoering van de werkzaamheden of een meningsverschil met de leidinggevenden over de boekhoudregels en –methode. De twee vernoemde verklaringen kunnen ook vergezeld gaan van een toelichtende paragraaf. Het gebruik hiervan wordt vereist indien er een betekenisvolle onzekerheid is ontstaan, zoals betreffende de bedrijfscontinuïteit (Algemene controlenormen, 2006).

De auditor kan een onthoudende verklaring enkel geven als de verstrekte informatie zo ontoereikend is dat er geen oordeel kan uitgesproken worden over het getrouwe beeld van het vermogen, de financiële positie en de resultaten of als er teveel onzekerheden zijn die een betekenisvolle invloed hebben op de jaarrekening. Tot slot kan er in het ergste geval een afkeurende verklaring worden gegeven. Vanwege de grote gevolgen wordt dit enkel toegepast wanneer de auditor over verschillende punten van mening verschilt met de leiding dewelke zo belangrijk zijn dat er geen getrouw beeld van de financiële toestand, het vermogen en de resultaten wordt gewaarborgd (Algemene controlenormen, 2006).

3.1.4 De controleverklaring en de financiële crisis

De auditor moet een uitspraak doen over de continuïteit van een onderneming. Uiteraard moet een auditor in de tijden van een verslechterende economie voorzichtig zijn met uitspraken hieromtrent. In Nederland verstrekt het Koninklijk Nederlands Instituut van Registeraccountants [NIVRA], het Nederlands equivalent van het IBR, een brochure om zowel de ondernemer als de revisor te helpen met het beoordelen van de continuïteit van

de onderneming (NIVRA, 2009). Er wordt hierbij benadrukt dat de ondernemer verantwoordelijk is voor de jaarrekening en dat een goede communicatie tussen de auditor en deze ondernemer van essentieel belang is. Het NIVRA roept op om zoveel mogelijk de toelichtende paragraaf te gebruiken als de specifieke omstandigheden hiertoe aanleiding geven. In deze brochure wordt ook de aandacht gevestigd op de attentiepunten, nodig bij het beoordelen van de continuïteit van de onderneming. Ook verwijst het NIVRA op zijn website naar verschillende externe documenten om extra informatie te verstrekken aan de accountant over de waardering en toelichting van de derivaten.

Dit soort initiatieven worden in België ook ondernomen. Zo hield het IBR op 10 december 2008 een informatiesessie genaamd "Informatiesessie betreffende de verplichtingen van de commissaris in de context van de huidige financiële crisis" (Van Passel & Nuttens, 2008). In deze informatiesessie werd, net zoals in de folder van het NIVRA, de belangrijkste verantwoordelijkheden van de commissaris in tijden van verslechterde economische omstandigheden benadrukt. Hierbij werd er bijzondere aandacht besteed aan de rol van de commissaris bij discontinuïteit, zijn rol in het kader van de risico's en onzekerheden en de verplichting tot het bekomen van een bevestigingsbrief. Ook werden de gebeurtenissen na balansdatum besproken. Er dient opgemerkt te worden dat dit alles ook voorkomt in de Algemene controlenormen van het IBR. Het tweede en tevens laatste onderwerp in de informatiesessie betrof de belangrijke boekhoudkundige aandachtspunten. Als uitgangspunt werden hiervoor 15 belangrijke aandachtspunten vanuit het oogpunt van de internationale standaarden aangehaald. Het gaat hier onder meer over de waardering van de voorraad, afschrijvingen en schulden. Deze bijzondere

aandachtspunten behoren allemaal tot de controlepunten die revisoren in alle omstandigheden moeten onderzoeken (Rittenberg, et al.).

3.2 Risicorapportering bij de banken

Zoals reeds in hoofdstuk één werd aangehaald is de risicorapportering een uitstekende plaats om informatie te verstrekken over de financiële crisis en de invloed daarvan op de bank. Om een beeld te vormen van de risicorapportering bij banken is het belangrijk om te weten wat het belang is van risicorapportering en wat er volgens de nationale en internationale normen en wetgeving in deze rapportering moet worden vermeld. Ten slotte wordt het verband weergegeven met de financiële crisis. Hierbij wordt er aandacht besteed aan de resultaten van de Bankencommissie.

3.2.1 Belang van risicorapportering

Om te weten wat er precies in de risicorapportering moet staan is het van belang om te constateren wat het begrip risico juist inhoudt. Een mogelijke definitie van risico is de onzekerheid geassocieerd met zowel een potentieel verlies als winst (Solomon, Solomon, Norton & Joseph, 2000). Omdat het bankwezen bestudeerd wordt, zijn de Bazel akkoorden van toepassing met aanbevelingen over risicorapportering en informatieverstrekking door de banken. De akkoorden steunen op drie pijlers dewelke het begrip risico opsplitsen in verschillende deelrisico's en bepalen welke informatie de banken moeten verstrekken (Docherty, 2008). De eerste pijler definieert de belangrijkste componenten, zijnde het operationeel risico, het kredietrisico en het marktrisico. De tweede pijler bevat de andere risico's waar banken mee te maken hebben en brengt deze

samen onder de noemer residuele risico's. Deze verzamelnaam bevat ondermeer het systematisch risico, liquiditeitsrisico, regelgevingrisico, strategisch risico en het concentratierisico. De derde pijler bevat enkele extra aanbevelingen met betrekking tot de informatieverstrekking.

Een sterke risicorapportering is belangrijk voor het naar behoren functioneren van de kapitaalmarkt (Deumes, 2008). Deumes stelt immers dat goed geïnformeerde aandeelhouders noodzakelijk zijn voor een accurate waardering van de aandelen. De verstrekking van informatie over het risico zorgt ervoor dat investeerders duidelijk het onderscheid zien tussen wat het management kan bereiken en wat de investeerders zelf verwachten van het management. Nog een belangrijke bestaansreden voor risicorapportering bestaat erin dat duidelijke communicatie over de risico's schade aan de reputatie van het bedrijf kan voorkomen. Omdat de risicorapportering in het jaarverslag vermeld wordt, kunnen niet enkel de investeerders maar ook andere belanghebbenden van de onderneming deze rapportering consulteren om zich een mening over de onderneming te vormen.

Volgens artikel 96, 8° van het Wetboek van vennootschappen moet de vennootschap haar doelstellingen en beleid inzake het beheer van de financiële risico's beschrijven. Tevens moeten het prijsrisico, kredietrisico, liquiditeitsrisico en kasstroomrisico worden beschreven.

3.2.2 Internationale normen en wetgeving omtrent risicorapportering

Omwille van het belang van risicorapportering zijn er op internationaal vlak verschillende normen en wetgevingen bepaald over de concrete invulling hiervan. De bekendste en voornaamste regels worden voorgeschreven door de Sarbanes-Oxley Act, de IFRS/IAS regelgeving en COSO. Hoewel deze eerste niet als zodanig van toepassing is in België, is het een goed referentiepunt om een beeld te krijgen van normen voor de Amerikaanse rapportering. In de Belgische wetgeving is er geen concrete uitwerking over de inhoud van de risicorapportering ontwikkeld. De regels spitsen zich voornamelijk toe op de interne controle die verantwoordelijk is voor het ontdekken en beheren van de risico's.

3.2.2.1 Sarbanes-Oxley Act

De Sarbanes-Oxley Act van 2002 is een Amerikaanse wet die werd gecreëerd om de investeerders te beschermen na de schandalen van de Enron en WorldCom fraudezaken (Rittenberg et al., 2008).

In de Sarbanes-Oxley Act worden er aanbevelingen gedaan ten opzichte van het risicomanagement en de interne controle. Omdat een groot deel van de risicorapportering gebaseerd is op de interne controle is een studie van de secties 302 en 404 die hieraan gewijd zijn noodzakelijk.

Secties 302 en 404 behandelen de verantwoordelijkheid van de managers, inclusief de CEO en de CFO, voor de interne controle. In elk jaarverslag moet een deel gewijd worden aan een verslag over de interne controle. De managers moeten aldus aangeven dat de

financiële verslaggeving accuraat is en dat ze een goede interne controle hebben ontwikkeld en onderhouden. Ook moeten ze aangeven hoe effectief deze interne controles waren over de financiële verslaggeving (Sarbanes-Oxley Act of 2002). Evenals in de Belgische wetgeving blijft de vraag welke risico's de interne controle moet behandelen (Ribstein, 2005).

3.2.2.2 IFRS/IAS regelgeving

De Europese beursgenoteerde bedrijven zijn verplicht om te rapporteren volgens deze normen. De andere, niet-beursgenoteerde bedrijven mogen hier voorlopig optioneel voor kiezen (Van Hulle & Lybaert, 2005). Deze normen bepalen buiten waarderingsregels ook enkele vermeldingen met betrekking tot risicorapportering. In het geval van risicorapportering moet er gecommuniceerd worden over bepaalde onzekerheden die te maken hebben met de omzetting van activa, voordeelplannen voor werknemers en de financiële instrumenten.

De belangrijkste standaarden in verband met de financiële instrumenten zijn IAS 32, 39 en IFRS 7. Deze drie standaarden hebben elk betrekking op de financiële vaste activa en eveneens op de risico's die reeds vermeld werden bij de Sarbanes-Oxley Act. IAS 32 bevat sinds het ontstaan van IFRS 7 enkel nog informatie over wat een financieel instrument concreet is. Het hiermee samenhangende IAS 39 bepaalt de waarderingsregels om de financiële instrumenten te waarderen. IFRS 7 ten slotte bespreekt de informatieverschaffing over de financiële instrumenten.

Een financieel instrument wordt volgens IAS 32 gedefinieerd als "een overeenkomst die leidt tot zowel een financieel actief bij een onderneming als een financiële verplichting of eigen vermogensinstrument bij een andere onderneming" (Van Hulle & Lybaert, p.472).

Een derivaat wordt omschreven in IAS 39 als een financieel instrument met drie kenmerken:

- de waarde moet veranderen in functie van een onderliggend actief;
- het instrument moet worden afgewikkeld op een toekomstig tijdstip;
- er moet geen aanvangsinvestering worden geïnitieerd.

(Van Hulle & Lybaert, 2005)

IFRS 7 bepaalt dat er informatie moet worden verstrekt met betrekking tot de risico's die gelopen worden ten gevolge van de financiële instrumenten en met betrekking tot het belang van deze instrumenten voor de onderneming. Ook moet de onderneming de financiële instrumenten die ze gebruiken voor 'hedging', beschrijven en de aard van het risico vermelden. Tot de risico's waarover gerapporteerd moet worden behoren het risico op een intrestwijziging en wanbetaling. Dit risico op wanbetaling omvat zowel de uitgegeven leningen als de financiële instrumenten die de onderneming bezit.

De invloed van de financiële crisis is ook bij de regelgeving merkbaar. Zo heeft het International Accounting Standards Board [IASB] op 13 oktober 2008 wijzigingen aangebracht (IASB, 2008) en op 5 maart 2009 wijzigingen aangekondigd (<http://www.iasb.org>) aan IFRS 7 ten gevolge van de crisis. Het betreft hier wijzigingen met betrekking tot de herclassificatie (IASB, 2008).

3.2.2.3 COSO

Als laatste wordt het raamwerk van de Committee of Sponsoring Organizations [COSO] besproken. In dit raamwerk worden er in het enterprise risk management gedeelte acht samenhangende componenten besproken die helpen bij het ontdekken en beheren van de risico's aan de risico appetijt van de onderneming. Het betreft hier de interne omgeving, bepaling van de doelstellingen, identificatie van de gebeurtenissen, risico-inschatting, risicobeheersmaatregelen, controleactiviteiten, informatie en communicatie en bewaking (Vaassen, Meuwissen & Beek, 2007). De doelstellingen van dit raamwerk zijn het verbeteren van de betrouwbaarheid van de informatieverzorging en het naleven van de wet- en regelgeving door het neerzetten van de juiste interne controles. Wat betreft de risico's gaat het weer om de terugkerende basisrisico's, te weten het kredietrisico, marktrisico en operationele risico's.

3.2.3 Kenmerken van een goede risicorapportering

Op basis van de bestudeerde risicorapporteringen, dewelke later worden besproken, wordt hier een beeld geschetst van welke kenmerken een goede risicorapportering van de banken zou moeten bevatten.

Om te beginnen zou een goede risicorapportering een vaste structuur moeten hebben die door alle banken wordt toegepast. Op deze manier wordt het vergelijken van verschillende banken vergemakkelijkt. Ook zou een goede risicorapportering verschillende risico's moeten omvatten. De risico's die de risicorapportering zou moeten bevatten, worden hier in een niet exhaustieve lijst gegeven, samen met de definitie van

het betreffende risico. Een lijst die alle risico's bevat, en die door alle banken moet worden toegepast, zou een grote stap voorwaarts betekenen voor de kwaliteit van de risicorapportering.

Het marktrisico: dit is het risico op onverwachte veranderingen in prijzen of koersen. Hieronder behoren dus eveneens het prijsrisico, het renterisico en het wisselkoersrisico die elk het risico beschrijven dat in hun naam wordt vermeld (Duffie & Singleton, 2003).

Het kredietrisico: dit is het risico op veranderingen in de waarde, geassocieerd met onverwachte veranderingen in de kwaliteit van de door de onderneming verstrekte kredieten (Duffie & Singleton, 2003).

Het liquiditeitsrisico: dit is het risico dat de kosten van het onderhouden van de financiële positie substantieel zullen stijgen of dat de firma haar toegang tot financiering zal verliezen (Duffie & Singleton, 2003).

Het operationeel risico: dit is het risico op fraude, systeemfalingen, menselijke fouten en andere interne organisatie risico's (Duffie & Singleton, 2003).

Het juridisch, solvabiliteits-, tegenpartij-, concentratie-, reputatie-, legal en compliance, aandelen-, structureel en vastgoedrisico: deze risico's bevatten het risico waarop de naam van toepassing is.

Vervolgens zou een goede rapportering bepaalde meettechnieken moeten bevatten. Enkele goede technieken zijn de Value-at-Risk en Basis Point Value methode. Ook wordt

het gebruik van stresstesten en sensitiviteitsanalyses sterk aanbevolen. Niet enkel de methodes maar ook de resultaten van deze technieken zouden moeten worden meegedeeld door de banken. Er zou tussen de banken onderling een consensus moeten worden bereikt over welke methodes het beste zijn en deze zouden dan door alle banken moeten worden gebruikt.

Het verstrekken van informatie over de kwaliteit van de beleggingsportefeuille is een essentieel punt van een goede risicorapportering. Hierdoor krijgen de stakeholders een duidelijk beeld over de risico's die banken nemen met betrekking tot hun beleggingen. Hier dient de opmerking worden gegeven dat een goede rating van een beleggingsportefeuille niet wil zeggen dat het om risicovrije producten gaat.

Tot slot zouden de banken ook alle andere maatregelen moeten toelichten die worden ondernomen om de risico's te beheersen. Er kan hierbij gedacht worden aan bijvoorbeeld het toelichten van comités met hun verantwoordelijkheden en specifieke maatregelen in het geval van een crisis.

3.2.4 Risicorapportering van de banken en de financiële crisis

Zoals reeds werd vermeld zijn er nog niet veel wetenschappelijke werken verschenen die een verband leggen tussen de risicorapportering en de financiële crisis. De enkele die verschenen en terug te vinden zijn worden hier besproken. Ook wordt het verslag van de bijzondere commissie belast met het onderzoek naar de financiële en bankcrisis toegelicht.

3.2.4.1 Wetenschappelijke werken

In 1999 verscheen er een onderzoek ondernomen door Jordan, Peek en Rosengren dewelke het verband legt tussen een bankencrisis en de rapportering. In dit onderzoek wordt aangehaald dat hoewel een grotere (risico)rapportering positief kan zijn gedurende een crisis, dit door de meeste banken niet in de praktijk wordt toegepast. Zo stellen de onderzoekers vast dat het meedelen van informatie, enkel gekend door de top van het bedrijf, aan de aandeelhouders een significante, maar niet catastrofale, invloed heeft op de beurskoers. Ook werd vastgesteld dat als één bank informatie verstrekt, dit door de investeerders in de meeste gevallen wordt veralgemeend naar alle banken die in dezelfde sector actief zijn en ongeveer dezelfde portfolio bezitten. De onderzoekers concludeerden dat het verstrekken van extra informatie geen extra grote kosten met zich meebrengt maar wel toelaat om de markt zijn werk te laten doen.

Om terug te komen op de financiële crisis van het jaar 2007 en verder, geven Miller en Bahnson (2009) weer wat er tot de financiële rapportering zou moeten behoren gedurende een crisis. Zo zou deze rapportering informatie moeten bevatten over de aard van de problemen die de banken op dat ogenblik hebben: veel schulden, hogere kosten, dalende opbrengsten en een daling van de totale activa. De redenen voor deze informatieverstrekking zijn divers. De investeerders moeten weten hoe de toekomstige cash flows beïnvloed worden, de managers moeten nadenken over waar de problemen liggen en hoe deze kunnen worden opgelost en de overheid moet volledig geïnformeerd zijn om beslissingen te kunnen nemen over mogelijke reddingsoperaties zoals kapitaalinjecties. De rol van risicorapportering gedurende een crisis is het open, eerlijk,

compleet, duidelijk en ondubbelzinnig verstrekken van informatie om alle partijen op de hoogte te brengen.

De risicorapportering tijdens de kredietcrisis was ondermaats (Schwarcz, 2008). Schwarcz geeft twee redenen aan waarom dit het geval was. Ten eerste hebben de investeerders in de CDO's en MBS niet het personeel in dienst om deze complexe afgeleide producten te evalueren. De banken nemen over het algemeen immers geen experts op dit gebied aan omdat de kosten van deze experts tastbaar zijn, terwijl dit voor de extra informatie die uit de evaluatie gehaald kan worden niet het geval is. Hierdoor lijken in de ogen van de banken de totale kosten de potentiële baten te overtreffen. Ten tweede is er het overdreven vertrouwen in de ratingbureaus. Dit vertrouwen is wat uiteindelijk fataal geworden voor de banken.

Schwarcz geeft ook enkele oplossingen met betrekking tot de slechte rapportering. Hij haalt echter aan dat dit maar tweederangs oplossingen zijn omdat er geen perfecte oplossingen mogelijk zijn. Zo zouden de banken een redelijke eerste verlies positie kunnen innemen, hoewel deze aanpak natuurlijk gefaald heeft in de financiële crisis door het gebrek aan informatieverstrekking van de makers van de afgeleide producten. Ook zouden de agency kosten moeten worden verminderd en zouden de rating bureaus de kwaliteit van de certificering moeten verhogen zodat de banken hierop terecht kunnen vertrouwen. De overheid zou ook kunnen ingrijpen door de banken te dwingen enkel te investeren in de afgeleide producten indien ze over de geschikte kennis beschikken. Hoe deze kennis moet worden getest is natuurlijk een groot vraagteken.

3.2.4.2 De Bankencommissie

Vanwege de desastreuze gevolgen voor de banken ten gevolge van de financiële crisis werd er door de Belgische overheid een commissie aangesteld, genaamd de Bijzondere commissie belast met het onderzoek naar de financiële en bankcrisis, om na te gaan wat er verkeerd was gegaan bij de Belgische banken. Op 10 april 2009 werd het rapport van de Bankencommissie ingediend (Hübner, Massart, Swolfs & Van Gerven, 2009). Vervolgens werd dit verslag op 29 april zowel door de Kamer als de Senaat goedgekeurd. ("Kamer keurt commissieverslag met ruime meerderheid goed", 2009)

Om te beginnen wordt in het rapport van Hübner et al. (2009) de strategische oriëntatie van de Belgische banken besproken. Wat betreft de grootte zijn de Belgische grootbanken volgens het rapport bijzonder groot in vergelijking met het BBP van België. Dit komt volgens de experts door een drang naar schaalgrootte. Deze drang naar groei was een bewuste strategische keuze van de banken omwille van diverse redenen waarvan de verdediging tegen het overnamerisico de belangrijkste was. Op zich is de drang naar schaalgrootte geen slecht gegeven, het probleem bij de banken was echter dat de governance en de structuur van de banken zich niet mee aanpaste aan de groei. Achteraf zijn er dan ook bij Dexia, Ethias en Fortis een aantal zwakheden vastgesteld die volgens de experts de instellingen kwetsbaarder maakten indien er op een gegeven moment een verslechterde markt of economie zou ontstaan. Daarenboven hebben de banken de structurele onevenwichten van de liquiditeiten onderschat. Zo hielden ze in de risicoanalyses geen rekening met het onbeschikbaar worden van de interbancaire markt (Hübner et al.).

Door de experts van de Bankencommissie wordt er ook kritiek geuit op de IFRS boekhoudstandaarden. De voorschriften met betrekking tot de waardering van de afgeleide financiële producten waren immers ontoereikend. De commissie stelt zich dan ook de vraag of er door financiële instellingen niet gebruik moet gemaakt worden van andere boekhoudprincipes dan de IFRS standaarden. Ook vragen de experts zich af of er geen strengere kapitaalvereisten moeten worden gesteld voor instellingen die meer risicovolle activiteiten ondernemen. De impact van de financiële crisis op een bank hangt van vier factoren af (Hübner et al, 2009): "De kwaliteit van het liquiditeitsbeheer, het aandeel in financiële producten, de graad van leverage en bijzondere situaties zoals de overname van ABN Amro door Fortis. Ook zou het toezicht op de banken volgens de experts onder een Europees toezichthouder moeten vallen en zou er terug een onderscheid moeten worden gemaakt tussen spaarbanken en beleggingsbanken waarbij er terug voornamelijk oog is voor de cliënt in plaats van voor de aandeelhouder.

In het rapport van Hübner et al. (2009) wordt de rol van de verschillende partijen in de bankencrisis besproken. Om te beginnen worden de analisten met de vinger gewezen. De verslagen van de analisten zorgden immers voor een paniecreactie. De experts stellen vast dat de informatie van de analisten, betreffende de financiële instellingen, slechts een relevante bron is in zoverre de instellingen een betrekkelijk stabiel bestaan leiden. Ook vinden de experts het vreemd dat een positieve opinie van de analisten in een bank zo snel kan omslaan. Het is immers niet realistisch om op zo een korte tijd een uitvoerig tegengesteld advies te geven. Ratingbureaus hebben volgens Hübner et al. enkel een belang voor de beoordeling van individuele producten. Evenals Schwarcz (2008) wijzen de experts erop dat de banken en ook de toezichthouders enkel konden vertrouwen op

de ratingbureaus bij de beoordeling van de financiële producten omdat er een gebrek was aan expertise van het bankpersoneel op dat gebied.

Na de analisten wordt in het verslag van de experts (Hübner et al., 2009) ook de rol van de Commissie voor het Bank-, Financie- en assurantiewezen [CBFA] in de financiële crisis beschreven. Globaal genomen maken de experts geen verwijten aan het adres van de CBFA omdat deze volgens hen slechts de regels toepast. Ze geven wel enkele opmerkingen tot verbetering. Zo zou de gegevensverwerking gesystematiseerd moeten worden. Ook verkeert de CBFA momenteel in de onmogelijkheid om een nieuw systeem van risicobeleid in te voeren als dit systeem zich niet zuiver in het kader van de Bazel II normen bevindt. Door het verwijderen van bepaalde producten of het afstoten van dochtermaatschappijen wordt het inschatten van de risico's door de CBFA bemoeilijkt, waardoor deze zijn toevlucht moet nemen in ondergeschikte bronnen.

Als laatste richt de Bankencommissie haar pijlen op de banken zelf. Om te beginnen stellen Hübner et al. (2009) vast dat de banken zich in het kader van de financiële crisis voornamelijk concentreerden op het solvabiliteitsrisico, terwijl de liquiditeiten uiteindelijk het probleem vormden. Door de vernietigende verslagen van de analisten en ratingbureaus durfden de banken hun liquiditeiten niet meer uit te geven, terwijl het beroep van een bank bestaat uit het omzetten van korte termijn vorderingen in lange termijn schulden. De experts bedoelen hiermee dat de taak van een bank eruit bestaat om het geld, geïnd bij hun cliënten, om te zetten in leningen aan bedrijven en particulieren. Omdat aandeelhouders steeds een hoger rendement eisten, voelde de banken zich verplicht tot het nemen van hogere risico's om aan deze eis te voldoen. Daarvoor zochten de banken hun toevlucht tot CDO's en ABS. De risico-opvolging hiervan

door de werknemers van de banken leek op het eerste zicht goed te zijn, maar is achteraf onvoldoende gebleken. Ook de rest van het risicobeheersysteem van de banken wordt in het rapport als onvoldoende doeltreffend bestempeld. De banken negeerden ook de waarschuwingen van de interne auditcomités. Als laatste stellen Hübner et al. dat de communicatie door de banken te wensen overliet. Zo droegen de zeer positieve en weinig transparante verslagen van de banken ertoe bij dat er een belangrijk verlies van vertrouwen van de stakeholders plaatsvond.

Tot slot hebben Hübner et al. (2009) nog enkele bedenkingen. Zo vinden ze om te beginnen dat er een te grote kloof is tussen de controleur van de toezichhoudende instelling en de informatie verstrekt door de banken. Deze bedenking heeft betrekking op het verkrijgen van informatie uit het buitenland en specifieke informatie met betrekking tot de financiële producten. Als tweede opmerking vinden de experts dat sommige strategische keuzes wettelijk moeten worden gebonden aan een voorafgaande overeenkomst van de CBFA. Ten slotte merken de experts op dat de actiemogelijkheden in een crisisperiode verschillen van de actiemogelijkheden in kalmere periodes.

Hoofdstuk 4: Empirische studie van de risicorapportering

In dit hoofdstuk zal een antwoord geboden worden op de deelvragen die reeds beschreven werden in hoofdstuk één. Hiervoor wordt eerst het opzet van de empirisch studie toegelicht.

4.1 Vroeger onderzoek over de beoordeling van rapporteringen

Alvorens te starten met het toetsen van de hypothesen is het van belang om vast te stellen hoe de kwaliteit van de risicoverstreking gaat worden beoordeeld. De kwaliteit wordt op dezelfde manier bepaald als in twee reeds eerder verschenen onderzoeken. Het eerste onderzoek, dit van Lajili en Zéghal (2005) met betrekking tot de risicorapportering in Canada maakte gebruik van het aantal woorden en zinnen, waarin informatie werd verstrekt over de risico's, om de waarde van de informatieverstreking te beoordelen. Milne en Markus (1999) gebruikten in hun onderzoek ook het aantal zinnen om de informatieverstreking te beoordelen. Hoewel dit laatste onderzoek betrekking had op rapportering over de invloed van het bedrijf op het milieu en de samenleving, kan deze onderzoeks aanpak veralgemeend worden naar alle soorten rapportering.

Deze twee onderzoeken gebruikten dus het aantal zinnen of woorden als uitgangspunt voor de beoordeling van de risicorapportering. Voor dit onderzoek wordt er gekozen om het aantal woorden te gebruiken als indicator voor de informatieverstreking en dus de kwaliteit van rapportering. Hierdoor wordt het verschil tussen lange en korte zinnen tenietgedaan. Twee korte zinnen bevatten immers niet noodzakelijk meer woorden dan één lange zin.

4.2 Opzet van de empirische studie

Het onderzoek baseert zich op de risicorapporteringen en controleverklaringen van de banken naar Belgisch recht. Het uitgangspunt van de gekozen populatie is terug te vinden in de lijst van de CBFA. In het kader van dit onderzoek werd er voor gekozen om enkel de kredietinstellingen die zich banken noemen te onderzoeken en niet de spaarbanken, openbare kredietinstellingen, effectenbanken, gemeentespaarkassen en instellingen voor elektronisch geld. De onaangepaste lijst van het CBFA bevat 32 banken en is terug te vinden in bijlage 1. Uit deze lijst worden de gespecialiseerde buitenlandse banken die nagenoeg geen marktaandeel of kantoren hebben in België geweerd omdat ze niet representatief zijn. Dit levert een schrapping op van 11 banken: de Banca Monte Paschi Belgio, Banque Eni, Banque Transatlantique Belgium, Byblos Bank Europe, Euroclear Bank, Lombard Odier Darier Hentsch & Cie, Santander Benelux, Shizuoka Bank, The Bank of New York Mellon NV, UBS Belgium en United Taiwan Bank.

Van de 21 overblijvende banken wordt voornamelijk de enkelvoudige jaarrekening met bijhorend jaarverslag, voortaan jaarverslag genoemd, onderzocht. Indien dit jaarverslag verwijst naar de geconsolideerde jaarrekening met jaarverslag neergelegd en online geplaatst door de Nationale Bank van België [NBB] wordt deze ook onderzocht. De geconsolideerde jaarrekeningen van de hele groep worden niet onderzocht omdat hierbij de risico's gelopen door de Belgische banken afzonderlijk niet tot uiting komen.

Allereerst wordt er aangegeven of de bank beursgenoteerd is en of ze problemen heeft ondervonden ten gevolge van de crisis. Onder problemen wordt verstaan een groot

verlies of winstdaling ten opzichte van het voorgaande jaar, het verkrijgen van kapitaalinjecties of reputatieschade ten gevolge van de financiële crisis.

Hierna worden de Belgische banken onderverdeeld in drie groepen. De eerste groep bestaat uit de banken die voor 100% deel uitmaken van een beursgenoteerde groep. De tweede groep bevat de banken die deel uitmaken van een beursgenoteerde groep maar niet voor de volledige 100%. Als laatste zijn er dan nog de zelfstandige banken die geen deel uitmaken van een beursgenoteerde groep. Ook worden, voor de banken die een rating krijgen van Moody's, de kredietratings van 11 mei 2009 meegedeeld .

Vervolgens worden de risicorapporteringen onderzocht op het aantal bladzijden en woorden dat ze spenderen aan elk risico en wat er concreet in deze bladzijden vermeld wordt. Hierdoor wordt er vastgesteld of er tussen de jaren 2005, 2006 en 2007 per bank verbeteringen merkbaar zijn. Waar van toepassing wordt ook de toelichting bij de geconsolideerde jaarrekening bestudeerd als hiernaar door het enkelvoudig jaarverslag wordt verwezen. Enkel de risico's vermeld onder deze toelichting en in het hoofdstuk onder de risicorapportering worden onderzocht, tenzij er expliciet naar een ander onderdeel van het jaarverslag wordt verwezen in deze toelichting of rapportering. Om het aantal woorden te kennen worden al de zinnen die te maken hebben met risico gekopieerd naar Word om ze daar door het programma te laten tellen.

De controleverklaringen worden onderzocht naar wat voor soort verslag het was. Een bespreking van de vier mogelijke controleverslagen is terug te vinden in 3.1.3. Er wordt ook onderzocht of er aangepaste bewoordingen werden gebruikt om bepaalde informatie aan het licht te brengen. In het jaarverslag wordt er ook onderzocht of er voldoende

bijeenkomsten waren van het auditcomité en welke rol ze speelden met betrekking tot de afgeleide producten.

Als laatste worden, waar aanwezig, de beleggingsportefeuilles van de verschillende banken bestudeerd.

4.3 Enkele begrippen

In dit onderdeel worden enkele begrippen uitgelegd die in de risicorapportering van de Belgische banken verschillende keren gaan voorkomen.

Value-at-Risk (VaR) is een methode die toelaat om het potentiële verlies in een bedrijf te evalueren, overeenkomstig een bepaald kansniveau en dit over een bepaalde tijdshorizon (Hodder en McAnally, 2001).

Basis-Point-Value (BPV) wordt gebruikt als meetinstrument om de verandering in de omzet of het bedrijfsresultaat weer te geven ten gevolge van een verandering van 1 basispunt van de rentevoet (Kawaller, 1992).

Sensitiviteitsanalyse meet het potentiële verlies over een jaar ten gevolge van hypothetische veranderingen in marktcondities (Hodder en McAnally, 2001).

Stresstesten worden gebruikt om verschillende scenario's te onderzoeken. Er wordt een bepaalde hypothetische situatie aangebracht, waarna wordt nagegaan op welke manier deze situatie een bepaald financieel instrument zou beïnvloeden (Longin, 2000).

4.4 Risicorapportering van de Belgische banken

4.4.1 Antwerpse Diamantbank

De Antwerpse Diamantbank is een volwaardig lid van KBC-groep en valt daarom onder de eerst vernoemde groep van banken die volledig deel zijn van een beursgenoteerde groep. Deze bank heeft zover bekend geen problemen gekend ten gevolge van de financiële crisis.

Wat betreft het jaar 2005 is er enkel een jaarrekening en geen jaarverslag van de Antwerpse Diamantbank terug te vinden bij de NBB. Daarom wordt het jaarverslag gebruikt dat op de website van deze bank terug te vinden is (<http://www.antwerpdiamondbank.com>). In dit jaarverslag wordt er niets vermeld in verband met de risico's. Het aantal bladzijden en woorden besteed aan de risicorapportering bedraagt dan ook nul.

In het jaarverslag van 2006 van de Antwerpse Diamantbank worden er zeven bladzijden besteed aan de risicorapportering. Dit aantal komt overeen met 2.877 woorden. Aan het kredietrisico worden twee en een half bladzijden met een beschrijving van het acceptatieproces, toezicht- en bewakingsproces en waardeverminderingen. Het rente-, liquiditeits- en wisselrisico wordt gelijktijdig behandeld over vier bladzijden. Het renteinkomen vertegenwoordigt het grootste risico. Een groot deel van de activa zijn in een vreemde munt. De Antwerpse Diamantbank licht in dat er een tekort is aan korte termijnvermogen in vreemde munt. Er wordt voor de beheersing van de risico's gebruik gemaakt van Value At Risk, Liquidity Mismatch Ratio en Basis Point Value. Voor de

operationele risico's wordt er verwezen naar het risicogovernance model van KBC-groep. Wat betreft de overige markrisico's vermeldt de bank enkel dat ze geen belangrijke posities innemen in andere financiële instrumenten. Dit verklaart de lage blootstelling aan problemen tengevolge van de financiële crisis.

In het jaarverslag van 2007 van de Antwerpse Diamantbank worden er negen bladzijden, overeenkomstig met 3.126 woorden, besteed aan de risicorapportering. Grotendeels komt de risicorapportering overeen met deze van 2006 op enkele verschillen na. Zo worden er door het groter aantal totale bladzijden een extra twee besteed aan het rente-, liquiditeits- en wisselrisico om deze verder op te splitsen in delen van de omzet. Ook vindt er een verdere toelichting plaats over de ratio's met enkele concrete kwantitatieve waarden.

De risicorapportering van de Antwerpse Diamantbank is dus door de jaren heen lichtjes informatiever geworden. Er werd echter in de risicorapportering geen melding gemaakt van de kredietcrisis en diens invloed op de bank.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden	0	2.877	3.126

4.4.2 AXA Bank Europe

AXA is een beursgenoteerde bank in de Franse CAC40 en behoort dus tot de classificatie van banken die volledig in handen zijn van een beursgenoteerde groep. Hoewel AXA naar eigen zeggen niet veel problemen heeft ondervonden, heeft deze bank gedurende het jaar 2008 een verlies van 656 miljoen euro geleden door geboekte

waardeverminderingen die nog niet effectief werden geleden (<http://www.axa.com/en>). De issuer rating gerapporteerd door Moody's Investor Service [MIS] van AXA Bank kwam op 11 mei 2009 overeen met A2, wat een goede rating is (2009).

Het jaarverslag van 2005 van Axa Bank Europe bevat een halve bladzijde, oftewel 274 woorden, informatie over het gebruik van financiële instrumenten tot dekking van het renterisico op hypothecaire kredieten. Over de kredietrisico's wordt er over één bladzijde meegedeeld dat de gemiddelde kwaliteit ervan verbeterd is ten opzichte van 2004. AXA Bank Europe zegt niet significant blootgesteld te zijn aan wisselrisico.

De risicorapportering in het jaarverslag van 2006 en 2007 van Axa Bank Europe bevat gelijkaardige informatie als het jaarverslag van 2005. Het aantal woorden verschilt tussen de jaren. In het jaar 2006 werden er 223 woorden besteed aan de rapportering, in 2007 waren dit er slechts 204. De geconsolideerde jaarrekeningen verstrekken echter meer informatie omdat deze onder de IAS/IFRS regelgeving zijn opgesteld.

In de geconsolideerde jaarrekening van 2006 van Axa Bank Europe telt de risicorapportering 6.804 woorden dit komt overeen met 18 bladzijden. In deze rapportering vermeldt AXA de aanvraag tot overschakeling naar de Internal Ratings Based Approach. De besproken risico's zijn het kredietrisico, concentratierisico, marktrisico, valutarisico, cash flow risico en het liquiditeitsrisico. Er worden twee bladzijden gewijd aan het kredietrisico. Het kredietrisico wordt als zeer laag omschreven. Vier bladzijden worden er besteed aan het concentratierisico met een opsplitsing naar de landen. Voor het marktrisico wordt er gebruik gemaakt van Value-at-Risk. Dit wordt slechts in één zin vermeld. Het valutarisico wordt toegelicht in drie bladzijden met een

opsplitsing van elke balanspost naar de munteenheid. Het cashflow risico wordt besproken over twee en halve bladzijden. Om dit te meten wordt er gebruik gemaakt van Gap Analysis, sensitiviteitsanalyse en Value-at-Risk. Ten slotte worden er 2 bladzijden gespendeerd aan het liquiditeitsrisico. Hierbij worden er verschillende liquiditeitskloven tussen verschillende tijdseenheden gegeven. Het operationeel risico wordt slechts kort vermeld.

Er zijn enkele verschillen tussen de geconsolideerde jaarrekeningen van 2007 van Axa Bank Europe en deze van 2006, voor de rest wordt er gelijkaardige informatie verstrekt. Zo is het aantal totale bladzijden met zes gestegen tot 24. Het aantal woorden is gestegen van 6.804 naar 8.381. Dit verschil is onder andere te wijten aan het marktrisico waaraan er twee en halve bladzijden worden gewijd, waarbij er vier verschillende scenario's worden toegepast op de balansposten. Aan het cashflow risico wordt anderhalve bladzijde meer besteed om de ontwikkelde solvabiliteitsindicator uit te leggen. Ook aan het liquiditeitsrisico wordt anderhalve bladzijde meer besteed om de vergelijking met 2006 te verstrekken.

Axa Bank Europe spendeert in het geconsolideerd jaarverslag steeds meer informatie aan de risicorapportering, dit is omgekeerd voor het enkelvoudig jaarverslag. Dit is te wijten aan het feit dat in het enkelvoudig jaarverslag enkel het gebruik van de financiële instrumenten als dekkingsmiddel wordt toegelicht. Axa Bank Europe maakt echter geen melding in de risicorapportering over de invloed van de financiële crisis op hun risico's en risicobeleid.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	274	223	204
Woorden geconsolideerd jaarverslag	274	6.804	8.381

4.4.3 Bank Degroof

Bank Degroof is een zelfstandige, private bank. Voor zover bekend heeft deze bank geen grote problemen gekend ten gevolge van de crisis.

In het jaarverslag van 2005 van Bank Degroof wordt wat betreft de risicobespreking een halve bladzijde besteed aan hedging als techniek voor het dekken van wisselrisico's en renterisico's. Dit komt overeen met 176 woorden. Deze trend zette zich voort in de jaarverslagen van 2006 en 2007 van Bank Degroof. Hier bedroeg het aantal woorden respectievelijk 213 en 198.

De geconsolideerde jaarrekening van 2007 van Bank Degroof is opgesteld volgens IFRS en bevat een bespreking van de gelopen risico's. Voor de risico's in het algemeen worden zeven bladzijden, en meer specifiek 1.685 woorden, gereserveerd in de geconsolideerde jaarrekening van 2007 van Bank Degroof. De risico's zijn hier het kredietrisico, liquiditeitsrisico en marktrisico. Het respectievelijke aantal bladzijde, zijn één, twee en half en anderhalf. Om het liquiditeitsrisico te verduidelijken, worden de balansposten opgesplitst in verschillende tijdsperiodes. Voor het marktrisico worden Basis-Point-Value, Value-at-Risk en nominale limieten gebruikt. De kredietrisico's worden opgevolgd met nominale limieten.

Evenals de meeste andere banken is de risicorapportering van Bank Degroof verbeterd met de jaren. De grootste sprong vond echter plaats in 2007 toen de risico's in detail werden besproken. Ze spenderen in het jaar 2007 geen aandacht aan de financiële crisis.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	176	213	198
Woorden geconsolideerd jaarverslag	176	213	1.685

4.4.4 Bank Delen en de Schaetzen

Bank Delen en de Schaetzen, voortaan Bank Delen genoemd, is een onderdeel van Finaxis, wat zelf een onderdeel is van de op de Bel20 beursgenoteerde investeringsmaatschappij Ackermans & van Haaren. Bank Delen hoort aldus thuis in de categorie van banken die deel zijn van een beursgenoteerde groep, maar niet voor de volle 100%. Bank Delen heeft zover bekend weinig problemen ondervonden door de crisis. De bank kreeg zelfs de prijs van Best Private Bank 2009 toegekend (<http://www.delen.be>).

In het jaarverslag van 2005 van Bank Delen besteedt de bank een halve bladzijde, en meer bepaald 248 woorden, aan de vermelding dat het tegenpartijrisico, kredietrisico en renterisico automatisch geminimaliseerd worden vanuit de activiteiten van de bank. De reputatie- en operationele risico's worden volgens de rapportering van nabij opgevolgd en proactief bewaakt. Wat betreft de financiële instrumenten worden er naar eigen zeggen geen hedging technieken gebruikt om het prijs-, krediet-, liquiditeits- en kasstroomrisico te dekken. Deze vier risico's worden volgens Bank Delen allemaal gecontroleerd door de directie.

Het jaarverslag van 2006 van Bank Delen bevat 1.168 woorden verspreid over vier bladzijden over de risicobeheersing. De behandelde risico's komen overeen met deze van het jaarverslag van 2005 van Bank Delen. Van de vier bladzijden worden er twee gewijd aan het kredietrisico en anderhalve bladzijde aan het renterisico. Ten slotte wordt er nog een halve bladzijde gependend aan het wisselkoersrisico. Bank Delen zegt dat het kredietrisico beperkt is vanwege de grote beleggingen in overheidsobligaties en waardepapieren gedekt door de overheid. Het renterisico wordt bekeken bij elke balanspost over bepaalde tijdsperiodes. Wat betreft de beheersing van het wisselkoersrisico wordt er voornamelijk vertrouwd op continue opvolging.

In het jaarverslag bijgevoegd bij de geconsolideerde jaarrekening van 2006 van Bank Delen worden er eveneens vier bladzijden gewijd aan de risico's, maar met een andere indeling dan in het jaarverslag bij de enkelvoudige jaarrekening. Dit komt overeen met 1.353 woorden in het geconsolideerd jaarverslag van Bank Delen in plaats van de 1.168 woorden in het enkelvoudig jaarverslag van Bank Delen. Hier wordt er anderhalve bladzijde besteed aan het kredietrisico, anderhalve bladzijde aan het marktrisico waaronder het renterisico en wisselkoersrisico, een halve bladzijde aan het solvabiliteitsrisico en het resterend gedeelte wordt gewijd aan het liquiditeitsrisico en het business risico. Over de drie risico's die in dit jaarverslag extra besproken worden, vermeldt de bank dat ze voldoende beschermd is. Deze risico's worden zowel omschreven in de toelichting bij de geconsolideerde jaarrekening als bij het geconsolideerd jaarverslag.

In het jaarverslag van 2007 wijdt Bank Delen 1.502 woorden verspreid over 5 bladzijden aan de risicorapportering. De inhoud is gelijkaardig aan deze van het jaarverslag bij de

geconsolideerde jaarrekening van 2006 van Bank Delen op enkele uitzonderingen na. Zo wordt er een halve bladzijde meer besteed aan het marktrisico om het cash flow risico toe te lichten dat naar eigen zeggen quasi nihil is. Het gewogen kredietvolume ten opzichte van het eigen vermogen bedraagt volgens de rapportering continu 25%. Het geconsolideerd jaarverslag van Bank Delen is grotendeels gelijkaardig aan het enkelvoudig jaarverslag van Bank Delen, maar er worden 114 woorden meer gespendeerd. Deze woorden zijn niet aan een specifiek onderdeel toe te wijzen.

De risicorapportering van Bank Delen en de Schaetzen verbeterd ook door de jaren heen. De informatieverstrekking is tussen 2006 en 2007 wat betreft de inhoud niet merkbaar verbeterd, ook al worden er meer woorden besteed aan de risicorapportering. Ook werd er geen aandacht besteed aan de crisis.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	248	1.168	1.502
Woorden geconsolideerd jaarverslag	248	1.353	1.616

4.4.5 Bank J. Van Breda en C°

Bank J. Van Breda en C°, voortaan Bank Van Breda genoemd, maakt evenals Bank Delen en de Schaetzen onderdeel uit van Finaxis. Zoals reeds bekend is Finaxis een onderdeel van de op de Bel20 beursgenoteerde investeringsmaatschappij Ackermans & van Haaren. Bank Van Breda wordt dus ook geclassificeerd onder de bedrijven die deel zijn van een beursgenoteerde groep, maar niet voor 100%. Het bedrijf zegt geen problemen gekend te hebben ten gevolge van de financiële crisis omdat ze nooit risicovolle beleggingen hebben ondernomen in rommelkredieten (<http://www.bankvanbreda.be>).

In het jaarverslag van 2005 van Bank Breda wordt een halve bladzijde besteed aan de risicorapportering in de vorm van het ondernemings- en renterisico's, dewelke volgens de rapportering beheerst worden door middel van financiële instrumenten. Deze informatie wordt verstrekt in 132 woorden. De risicorapportering wordt uitgebreider behandeld in het geconsolideerd jaarverslag van Bank Breda waar er twee bladzijden en half aan de risico's worden besteed. Er wordt geïnformeerd over de risico's in 781 woorden. Het betreft hier korte besprekingen van het krediet-, markt-, rente-, liquiditeits-, operationeel, reputatie, strategisch, inkomstenvolatiliteits- en solvabiliteitsrisico.

Het jaarverslag van 2006 van Bank Breda vertoont geen grote verschillen met het jaarverslag van 2005 van Bank Breda. Dit geldt dus ook voor de risicorapportering. In de risicorapportering van het jaar 2006 worden er 132 woorden gebruikt. Het geconsolideerd jaarverslag van 2006 van Bank Breda bevat wat betreft de risicorapportering gelijkaardige informatie als het geconsolideerd jaarverslag van 2005 van Bank Breda. Er worden dit keer 873 woorden gebruikt.

Hoewel het jaarverslag van 2007 van Bank Breda eveneens geen grote verschillen vertoont met betrekking tot risicorapportering ten opzicht van voorgaande jaren, er worden zelfs opnieuw 132 woorden gebruikt, is het geconsolideerd jaarverslag van Bank Breda bijna verdubbeld in inhoud tot 1.392 woorden. Zo wordt er nu een halve bladzijde besteed aan het kredietrisico samen met de samenstelling van de beleggingsportefeuille. Ook wordt er een halve bladzijde gependeed aan het renterisico waarbij er als meetmethode gebruik wordt gemaakt van Basis Point Value. Eveneens wordt er een bladzijde gependeed aan het liquiditeitsrisico met de liquiditeitsgap over de

verschillende tijdseenheden. Over de andere risico's wordt er inhoudelijk ongeveer evenveel verteld als de jaren ervoor.

Deze bank verstrekt niet veel informatie over de gelopen risico's in het individueel jaarverslag. In het geconsolideerd jaarverslag verbetert de risicorapportering door de jaren heen. Aan de crisis wordt geen aandacht besteed in de risicorapportering.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	132	132	132
Woorden geconsolideerd jaarverslag	781	873	1.392

4.4.6 Bank van De Post

De Bank van De Post is een joint venture tussen De Post en Fortis Bank. Daarom wordt De Bank van De Post geclassificeerd onder de banken die niet voor de volle 100% deel uitmaken van een beursgenoteerde groep. Er zijn op het moment van schrijven geen gegevens beschikbaar die erop zouden wijzen dat de Bank van De Post problemen heeft gekend (<https://www.bpo.be/portal/start.asp>).

In het jaarverslag van 2005 van Bank van De Post worden er 207 woorden, oftewel een halve bladzijde, besteed aan de risicorapportering. Er worden vijf risico's besproken: het renterisico, deviezenrisico, liquiditeitsrisico, kredietrisico en operationeel risico. Het renterisico wordt volgens de rapportering onder controle gehouden door middel van gap analyse, basis point sensitivity analyse, value-at-risk analyse en earnings-at-risk analyse. Er is naar eigen zeggen geen deviezenrisico omdat deze niet worden aangehouden. Al de andere risico's worden omschreven als beperkt.

De risicorapportering in het jaarverslag van 2006 van Bank van De Post telt evenveel bladzijden en slechts één woord meer als de risicorapportering in het jaarverslag van 2005 van de Bank van De post. De Bank van De Post lanceert ook verbeteringspunten voor 2007 om risico's te beheren. Er wordt nog enkel melding gemaakt van renterisico, kredietrisico en operationeel risico. Het renterisico wordt niet meer diepgaand besproken. Over de kredietrisico's wordt enkel vermeld dat er geïnvesteerd wordt in obligaties met minstens een A- rating. Hierbij dient wel de kanttekening geplaatst te worden dat tijdens de crisis is gebleken dat een hoge rating geen garantie is van goede obligaties.

In 2007 ten slotte wordt er iets meer dan een bladzijde aan de risicorapportering van de Bank van De Post gespendeerd. Het aantal gebruikte woorden bedraagt in dit jaar 436, wat meer dan een verdubbeling is ten opzichte van de voorgaande jaren. Niettegenstaande deze stijging in informatieverstrekking wordt er enkel meer informatie verstrekt over het kredietrisico. Hier wordt in de rapportering vermeld dat de blootstelling aan de subprime crisis enkel indirect is via de blootstelling aan Amerikaanse financiële instellingen, wat tijdens de crisis erg genoeg bleek te zijn. De Bank van De post zegt ook dat er een risicocomité werd opgericht.

De Bank van De Post spendeert niet veel aandacht aan de risicorapportering. De bank vermeldt enkel de risico's waaraan ze zijn blootgesteld zonder informatie te verstrekken over het daadwerkelijke beheer ervan. Vreemd genoeg is het één van de enige banken die aandacht schenkt aan de financiële crisis.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden	207	208	436

4.4.7 CBC Banque

CBC is de Franse tak van KBC en een rechtstreeks onderdeel van de KBC-groep. Hieruit kan dus geconcludeerd worden dat CBC in de groep beland die volledig deel uitmaakt van een beursgenoteerde groep. Zoals reeds werd vermeld heeft KBC een kapitaalinjectie gekregen zodat verondersteld kan worden dat CBC ook problemen heeft gekend ten aanzien van de crisis.

Er worden vijf bladzijden besteed aan de risico's in het jaarverslag van 2005 van CBC Banque. Deze vijf bladzijden worden opgevuld met 1.861 woorden. Hiervan gaan twee bladzijden over het marktrisico, één bladzijde over de risico's van de marktenzaal, anderhalve bladzijde over het operationeel risico en anderhalve bladzijde over het kredietrisico. Het marktrisico behandelt voornamelijk het renterisico dat door CBC gelopen wordt. Er wordt volgens de rapportering gebruik gemaakt van Basis Point Value om het renterisico op te volgen. Er wordt volgens CBC Banque zoveel mogelijk aan hedging gedaan door het gebruik van financiële instrumenten. Voor de beheersing van het operationeel risico wordt er naar eigen zeggen gebruik gemaakt van een Loss Event Reporter. In het gedeelte over het kredietrisico worden voornamelijk de gerapporteerde verliezen van leningen weergegeven.

De commentaar op de risicorapportering van 2005 van CBC Banque geldt eveneens voor de risicorapportering van 2006 van CBC dat 66 woorden meer telt. Enkel wordt er dit keer buiten de Loss Event Reporter ook melding gemaakt van andere gebruikte methodes. Zo zijn er ook nog de Risk Self Assessment, Group Standards, Recommended Practices en Case study Assessment.

De risicorapportering in het jaarverslag van 2007 van CBC Banque telt één bladzijde meer dan de risicorapportering in het jaarverslag van 2006 van CBC Banque wat het totaal aantal woorden op 2.143 brengt. Deze extra bladzijde wordt volledig opgenomen door het marktrisico en wordt gebruikt om het marktrisico doorheen 2007 op te volgen. Deze evolutie wordt voornamelijk vermeld om de daling van het marktrisico te benadrukken.

CBC Bank verstrekt redelijk wat rapportering over de risico's. De risicorapportering blijft door de jaren heen zo goed als constant. Ook wordt er voldoende aandacht besteed aan de meetmethodes ook al is dat niet te merken aan het aantal woorden. Aan de crisis wordt er echter geen aandacht besteed.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden	1.861	1.927	2.143

4.4.8 Citibank Belgium

Citibank is een onderdeel van het beursgenoteerde Citigroup en valt dus onder de classificatie van de banken die volledig deel uitmaken van een beursgenoteerde groep. Citibank is zoals omschreven in onderdeel 2.2.1 één van de banken die het zwaarst in de problemen is gekomen ten gevolge van de financiële crisis. Citibank Europe heeft een kredietrating gekregen van MIS (2009). Wat betreft de financiële sterkte krijgt de bank een C-. De lange termijn deposito's krijgen een A2 rating.

Het jaarverslag van 2005 van Citibank Belgium bevat een halve bladzijde informatie over het kredietrisico, operationele risico en Legal & Compliance risico. Dit wordt toegelicht in 140 woorden.

In de risicorapportering van het jaarverslag van 2006 van Citibank Belgium wordt ten opzichte van de risicorapportering in het jaarverslag van 2005 van Citibank Belgium inhoudelijk geen extra informatie verstrekt over de gelopen risico's. Wel wordt er aangehaald dat er voorbereidingen worden getroffen om te voldoen aan de Bazel II normen. Hierdoor stijgt de hoeveelheid woorden in de risicorapportering naar 170.

De risicorapportering in het jaarverslag van 2007 van Citibank Belgium bevat minder informatie ten opzichte van de voorgaande jaren, dit is te merken aan de slechts 85 woorden waaruit de risicorapportering bestaat. Er zijn geen geconsolideerd jaarverslagen waar extra informatie zou kunnen worden uitgehaald.

De risicorapportering van Citibank Belgium is niet informatief. Dit kan te wijten zijn aan het gebrek aan de neerlegging van een geconsolideerde jaarrekening wat de andere beursgenoteerde banken wel hebben gedaan. Ook is er geen evolutie op te merken in de risicorapportering. Er wordt in de verslaggeving geen aandacht besteed aan de financiële crisis.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden	140	170	85

4.4.9 Delta Lloyd Bank

Delta Lloyd Bank is een onderdeel van Delta Lloyd Groep. Delta Lloyd Groep maakt deel uit van de Britse beursgenoteerde AVIVA Groep. Ze zijn dus een deel van een beursgenoteerde groep, maar niet voor 100%. Deze Bank heeft voor zover bekend geen problemen gekend ten gevolge van de crisis. Zelfs indien de aandelen dalen met 40% zouden ze naar eigen zeggen aan al hun verplichtingen kunnen voldoen (<http://www.deltalloydgroep.com>).

In 2005 worden er in het jaarverslag van Delta Lloyd Bank twee bladzijden aangewend om informatie te verstrekken over de risico's. Omdat er gebruik wordt gemaakt van een klein lettertype worden er toch 886 woorden gebruikt. Als onderverdeling wordt er één bladzijde besteed aan het kredietrisico, een halve bladzijde aan het renterisico en een halve bladzijde aan het operationeel risico. Het kredietrisico wordt volgens de rapportering verminderd door de grote spreiding aan kredieten. Ook werd er een functie van Credit Risk Manager gecreëerd. Het hele proces om kredieten te verkrijgen wordt eveneens toegelicht. De renteschommelingen worden naar eigen zeggen dagelijks opgevolgd. Er wordt ook gebruik gemaakt van scenario analyses. Het operationeel risico wordt opgevolgd door een Loss Database. Als dekking van het renterisico wordt er volgens de risicorapportering gebruik gemaakt van afgeleide financiële instrumenten.

In het jaar 2006 worden er in het jaarverslag van Delta Lloyd Bank drie bladzijden gebruikt om de risico's te bespreken. Het aantal gebruikte woorden stijgt tot 1.314. Het renterisico wordt vanaf dit jaar opgenomen onder de rubriek marktrisico waaronder ook de algemene marktrisico's worden besproken. Om de risico's te meten wordt er gebruik

gemaakt van Value-at-Risk en de stresstest methode. Ook wordt er een samenvatting gegeven van de Value-at-Risk resultaten van het jaar 2006 evenals het voorgaande jaar. Uit deze samenvatting blijkt een daling van het risico. De extra bladzijde wordt aldus voor de helft gewijd aan het marktrisico en voor de andere helft aan een kleine inleiding op de risicorubriek.

De risicoverstrekking in de vorm van het jaarverslag van 2006 van Delta Lloyd Bank wordt voortgezet in de risicorapportering van het jaar 2007 van Delta Lloyd Bank. Een verschil is dat er in de rapportering wordt uitgelegd dat geen ander marktrisico dan het renterisico wordt gelopen door de afstoot van Delta Lloyd Securities. Dit is ook de reden dat het aantal woorden daalt met 96 tot 1.220. Ook worden er volgens de rapportering grote stappen ondernomen om te blijven voldoen aan de Bazel II richtlijnen. Opmerkelijk is dat dit jaar geen Value-at-Risk resultaten worden weergegeven.

Delta Lloyd Bank is één van de weinig banken die reeds in 2005 aandacht besteedde aan de risicorapportering. Er is echter nog steeds evolutie merkbaar in de informatieverstrekking. Tussen 2006 en 2007 is de informatieverstrekking echter gestabiliseerd. Er wordt door deze bank geen aandacht besteed aan de crisis in de risicorapportering.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	886	1.314	1.220
Woorden geconsolideerd jaarverslag	\	1.314	1.220

4.4.10 Deutsche Bank

Deutsche Bank staat genoteerd in de DAX30 en maakt dus volledig deel uit van een beursgenoteerde groep. Zoals reeds uit onderdeel 2.2.1 bleek heeft ook Deutsche Bank problemen ondervonden van de financiële crisis, dit door onder andere de producten van Lehman Brothers. MIS (2009) geeft Deutsche Bank nog steeds hoge ratings. Voor de lange termijndeposito's kreeg Deutsche Bank Aa1, voor financiële sterkte kregen ze een B, voor hun schuldenratio kregen ze een Aa3 en de issuer rating tenslotte bedroeg Aa1.

In het jaarverslag van Deutsche Bank in 2005 worden er slechts 72 woorden besteed aan de risico's. In dit gedeelte wordt enkel aangehaald dat de risico's laag zijn, dit zowel voor het kredietrisico, het intrestrisico en het operationeel risico. Wel wordt er aangehaald dat de bank hoge uitstaande bedragen in financiële instrumenten heeft.

Het jaarverslag van 2006 van Deutsche Bank bevat enkele zinnen meer om tot een totaal van 171 woorden te komen. Deze extra zinnen dienen om melding te maken van de oprichting van een auditcomité en dat het intrestrisico onder de VaR limiet wordt gehouden. Er zijn volgens de rapportering nog steeds hoge uitstaande bedragen in financiële instrumenten.

In de risicorapportering van 2007 van Deutsche Bank wordt er beweerd dat er nooit belegd is in CDO's. Deutsche Bank zegt dat ze zeker niet belegd heeft in subprime mortgages. Om te voldoen aan de Bazel II regelgeving wordt er geopteerd voor de simpele methodes. In totaal worden er 198 woorden gebruikt in de risicorapportering van het jaar 2007 van Deutsche Bank.

Deutsche Bank besteedt net als het beursgenoteerde Citibank weinig aandacht aan de risicorapportering. Ook hier kan dit te wijten zijn aan het gebrek van een geconsolideerde jaarrekening. Deze bank besteedt wel aandacht aan de financiële crisis maar beweert er niet aan blootgesteld te zijn.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden	72	171	198

4.4.11 Dexia Bank België

Dexia Bank België is onderdeel van het in de Bel20 genoteerde Dexia. Dexia Bank wordt dus beschouwd als een volwaardig lid van een beursgenoteerde groep. Deze bank heeft zware problemen gekend vanwege de financiële crisis onder andere te wijten aan Lehman Brothers zoals werd vastgesteld in 2.2.1. Op 11 mei 2009 waren de ratings voor Dexia Bank België als volgt: A1 voor de deposito's, D+ voor de financiële sterkte en A2 voor de schuldratio (MIS).

In het jaarverslag van 2005 van Dexia Bank België worden er zes bladzijden besteed aan de risicorapportering. Dit komt overeen met 2.580 woorden. Anderhalve bladzijde wordt gespendeerd aan het kredietrisico, één bladzijde aan het marktrisico, één bladzijde aan het operationele risico, anderhalve bladzijde aan het verzekeringsrisico. Het resterende gedeelte wordt gewijd aan zowel het aandelenrisico, renterisico als het liquiditeitsrisico. Met betrekking tot het kredietrisico wordt er aandacht besteed aan de voorbereidingen van Bazel II, het bespreken van de Credit Risk Management functie en het beheer van de kredieten. Voor het beheer van het marktrisico werd een marktriscocomité opgericht.

Ook wordt er voor het beheren van dit risico gebruik gemaakt van Value-at-Risk, Earnings-at-Risk, nominale limieten, limieten over opties, limieten op rente-, wisselkoers- en andere gevoeligheden en stresstesten. Ook voor de operationele risico's is een apart comité opgericht om de verliezen op te volgen. Ook voor de andere risico's werden comités opgericht. Voor het liquiditeits- en renterisico worden ook diverse technieken zoals Value-at-Risk besproken. Het verzekeringsrisico heeft betrekking op de groep Dexia en doet voor de bank niet ter zake. Daarom wordt dit risico bij het tellen van het aantal woorden terzijde gelaten.

De risicorapportering in het jaarverslag van 2006 bevat twee bladzijden minder dan de risicorapportering in het jaarverslag van 2005 van Dexia Bank. Dit is echter te wijten aan het kleinere lettertype dat wordt gebruikt. Dit is ook te merken aan het aantal woorden dat slechts met 46 is gedaald. Er wordt één bladzijde besteed aan het kredietrisico, anderhalve bladzijde aan het marktrisico, een halve bladzijde aan het operationeel risico. De overblijvende bladzijden worden op ongeveer dezelfde manier ingevuld als in de risicorapportering van 2005 van Dexia Bank België. Wat betreft het kredietrisico wordt er echter andere informatie verstrekt als in het jaar 2005. Zo worden enkele nieuwe parameters uitgelegd die ontwikkeld zijn onder de geavanceerde methode van Bazel II. Het betreft hier de Probability of Default, Loss Given Default en Exposure at Default. Op het gebied van marktrisico is er niets inhoudelijk veranderd, wel wordt er een grafiek met de VaR evolutie opgenomen. Uit deze grafiek is op te maken dat de VaR gestegen is gedurende het jaar. De resterende inhoud is gelijkaardig aan de inhoud van de risicorapportering van 2005 van Dexia Bank België. In de toelichting bij de geconsolideerde jaarrekening wordt er ook nog informatie verstrekt over uitstaande bedragen bij de kredietrisico's, uitsplitsing van het renteherzieningsrisico, enkele testen

over aandelen- en rentegevoeligheid, liquiditeitskloven en valutarisico's. Het geconsolideerde jaarverslag van 2006 van Dexia Bank België bevat nog enkele tabellen met extra informatie over de risico's. Dit brengt het totaal aantal woorden in de risicorapportering op 7.165 en het totaal aantal bladzijden op 15.

In het jaarverslag van 2007 van Dexia Bank België wordt er geen informatie met betrekking tot risico's teruggevonden. Hetzelfde geldt voor het geconsolideerd jaarverslag van 2007 van Dexia Bank België. De inhoud die andere jaren in het jaarverslag stond, lijkt volledig te zijn verplaatst naar de toelichting bij de geconsolideerde jaarrekening. Deze bevat immers vier bladzijden over het risicobeheer. Er worden ook een extra 20 bladzijden voorzien met tabellen om alle risico's in detail toe te lichten. Dit brengt het totaal op 10.696 woorden. Er werd ook een aanvraag ingediend om de methode van berekening voor Basel II te veranderen met betrekking tot de kredietrisico's en solvabiliteitsrisico's naar de intern gebruikte ratingmethode.

Dexia Bank verstrekt niet een normale hoeveelheid aan informatie in de risicorapportering. Ook is er inhoudelijk geen evolutie merkbaar in deze rapportering, er wordt wel meer informatie verstrekt in de vorm van tabellen. Er wordt geen aandacht besteed aan de crisis.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	2.580	2.534	0
Woorden geconsolideerd jaarverslag	2.580	7.165	10.696

4.4.12 Ethias Bank

Ethias Bank is niet beursgenoteerd en valt in de categorie van de zelfstandige banken. Ethias Bank heeft zware problemen gekend. Zo hebben ze op hun website ook een pagina gelanceerd met informatie over de financiële crisis en hoe deze de bank beïnvloedt (<http://www.ethias.be>).

Het jaarverslag van 2005 van Ethias Bank bevat een halve bladzijde over de risico's waarmee Ethias Bank geconfronteerd wordt. Het betreft hier het renterisico en het operationele risico. Er worden echter geen verdere toelichtingen gegeven. Het aantal woorden in de risicorapportering bedraagt 149.

In het jaarverslag van 2006 van Ethias Bank worden er twee bladzijden voorzien om uitleg te verschaffen over de gelopen risico's. De risico's die worden besproken zijn het rente-, liquiditeits- en kredietrisico. Deze worden besproken in 527 woorden. Het renterisico wordt als hoog omschreven, het liquiditeitsrisico wordt onder het onderdeel van het Asset & Liability Management beleid opgenomen. Over het operationele risico wordt nog meegedeeld dat de bank begonnen is met een nieuw systeem. Drie risico's worden samen besproken over een halve bladzijde. Aan het kredietrisico wordt ook nog een bladzijde gewijd. Hierbij wordt de opvolging van de kredieten aan particulieren, binnenvaart en privéondernemingen toegelicht. Voornamelijk wordt er aandacht besteed aan het specifiek omschrijven van de doelgroep van de kredieten. De beleggingsportefeuille hebben ze volgens de rapportering gedurende 2006 voorzien van een grotere diversificatie.

In 2007 heeft Ethias Bank ervoor gekozen om de standaard benadering voor het kredietrisico en de basis benadering voor het operationeel risico volgens de Bazel II normen te implementeren. Het jaarverslag van 2007 van Ethias bank bevat 1.731 woorden verspreid over vier bladzijden met informatie over de risicorapportering. De onderverdeling is als volgt: twee bladzijden over de gevolgen van de kredietcrisis, een halve bladzijde over het marktrisico, een halve bladzijde over het operationeel risico en één bladzijde over het kredietrisico. Het gedeelte over de kredietcrisis behandelt voornamelijk de portefeuillesamenstelling van Ethias Bank, deze bestond volgens de rapportering namelijk uit CDO's, ABS en MBS. Ook worden hier de toegepaste waardeverminderingen toegelicht evenals de melding dat deze portefeuille nog altijd is samengesteld uit AAA-rating producten. Dit is, zoals hierboven reeds bij een andere bank werd vermeld, geen garantie op een lage blootstelling aan de financiële crisis. Onder het marktrisico wordt melding gemaakt van het gebruik van dekkingsinstrumenten voor het rente-, liquiditeits- en modelrisico. Het operationeel risico wordt naar eigen zeggen voortaan niet meer beheerst via een dienst van de interne controle maar via hiërarchische lijn per dienst. De informatie over het kredietrisico is gelijkaardig aan deze uit het jaarverslag van 2006.

De risicorapportering van Ethias Bank kent een duidelijke evolutie. Ethias Bank verstrekt informatie over de invloed van de crisis op de risico's.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	149	527	1.731

4.4.13 Europabank NV

Europabank NV is een onderdeel van het Landbouwkrediet, dat zelf gedeeltelijk onderdeel is van het Franse beursgenoteerde Crédit Agricole. Bijgevolg wordt Europabank NV geclassificeerd als een bank die gedeeltelijk deel uitmaakt van een beursgenoteerde groep. Er is op het moment van schrijven geen indicatie te vinden dat Europabank NV in de problemen is gekomen ten gevolge van de financiële crisis.

Het jaarverslag van 2005 van Europabank NV bevat één bladzijde over de risicobeheersing van Europabank NV. In deze bladzijde wordt er, in 423 woorden, informatie gegeven over het renterisico, liquiditeitsrisico, kredietrisico, operationeel risico en reputatie risico. Voor het renterisico wordt er gebruik gemaakt van GAP analyse, voor het liquiditeitsrisico van ALM. Voor het kredietrisico wordt de standaardaanpak van Bazel II gebruikt. Het operationeel risico wordt op vijf manieren beheerst, via permanente identificatie, Risk Self Assessment, centrale registratie, fraudepreventie en Business Continuity Planning. Het reputatierisico draait volgens de definitie van Europabank NV voornamelijk rond het niet betrokken zijn bij witwasoperaties.

De risicorapportering in het jaarverslag van 2006 van Europabank NV bevat, in 567 woorden, gelijkaardige informatie als de risicorapportering van 2005 van Europabank NV. Er wordt hiervoor anderhalve bladzijde voorzien om bovenop de gebruikelijke rapportering cijfers te verstrekken over de risico's. Deze bevinden zich volgens Europabank NV binnen de zelf opgelegde limieten bevinden. In het geconsolideerd jaarverslag van 2006 van Europabank NV worden 37 woorden meer gebruikt dan in het

enkelvoudig jaarverslag van 2006 van Europabank NV om de eigen vermogensvereiste toe te lichten.

De trend van 2006 zette zich ook voort in 2007, in het enkelvoudig jaarverslag van 2007 van Europabank NV wordt vermeld dat de risico's niet substantieel gewijzigd zijn ten opzicht van 2006, ook wordt er wat meer aandacht besteed aan het reputatierisico. Dit leidt ertoe dat het aantal woorden toeneemt met 150 ten opzichte van het jaar ervoor. In de risicorapportering van het geconsolideerd jaarverslag van Europabank NV worden er in 2007 nog extra cijfers per maand verstrekt over het krediet- en renterisico aangepast aan verschillende scenario's. Voor het kredietrisico wordt dit nog opgesplitst naar de verschillende kredietproducten en betreft het de openstaande bedragen per soort van product. Deze informatieverstrekking levert ten opzicht van het enkelvoudig jaarverslag van 2007 van Europabank nog vier extra bladzijden op, wat ertoe leidt dat er 1.895 woorden worden gebruikt. Deze extra bladzijden zijn gelijkmatig verdeeld over het kredietrisico en het renterisico.

Europabank NV verstrekt elk jaar meer informatie in de risicorapportering. Er wordt niet gerapporteerd over eventuele invloeden van de crisis.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	423	567	717
Woorden geconsolideerd jaarverslag	423	604	1.895

4.4.14 Fortis Bank

Fortis Bank maakt deel uit van het beursgenoteerde Fortis in de Bel20. Fortis Bank behoort dus tot de groep van banken die volledig deel uitmaken van een

beursgenoteerde groep. Fortis Bank heeft, zoals reeds werd aangehaald in de probleemstelling, zware problemen gekend door de financiële crisis dewelke hebben geleid tot een overname door BNP Paribas. De ratings van Fortis Bank zijn ondanks de zware problemen niet al te slecht. Voor de lange termijn deposito's krijgen ze een rating van A1, voor financiële sterkte C- en voor de schuldratio A2 (MIS, 2009).

Over de risico's wordt in 2005 niet veel informatie verstrekt in het jaarverslag en geconsolideerd jaarverslag van Fortis Bank. Er worden slechts 69 woorden gebruikt om melding te maken van het feit dat er een blootstelling is aan kredietrisico, marktrisico, liquiditeitsrisico en operationeel risico en dat er een verdere stroomlijning plaatsvond van het risicobeheersysteem.

In 2006 verstrekt Fortis bank 32 bladzijden informatie over risico's in hun geconsolideerde jaarrekening. In deze bladzijden worden er 12.373 woorden gebruikt. Fortis Bank besteedt vier bladzijden en half aan het operationeel risico, tien bladzijden aan het kredietrisico, acht bladzijden aan het marktrisico, drie bladzijden aan het liquiditeitsrisico, anderhalve bladzijde aan het renterisico en één bladzijde aan het valutarisico. Onder het onderdeel operationeel risico wordt er voornamelijk aandacht besteed aan de omschrijving van het proces van operationeel risicobeheer. Dit proces verloopt volgens de rapportering als volgt: Fortis Bank inventariseert het risico, beoordeelt dit risico en verdeelt het onder in bepaalde categorieën, vervolgens worden er scenarioanalyses op toegepast om ze ten slotte te rapporteren aan het risicocomité. In het kredietrisicobeleid wordt de beoordeling van een kredietaanvraag toegelicht, ook wordt volgens Fortis Bank het kredietrisico dagelijks geobserveerd. Het uitstaand kredietrisico wordt eveneens weergegeven, evenals een analyse per sector en continent.

Fortis Bank kent eveneens een risicoring toe aan elk van zijn cliënten. Ook de ratings van de beleggingsportefeuille worden weergegeven. Ten slotte wordt er aandacht besteed aan de waardeverminderingen. Voor het marktrisico, bestaande uit renterisico, aandelenrisico, vastgoedrisico, wisselkoersrisico en spreadrisico, wordt het risico gemeten via stress testen, worst case scenario's en nominale waarden. Er wordt eveneens gebruik gemaakt van gapanalyse, rentegevoeligheid, duration, Value-at-Risk en Earnings-at-Risk. De resultaten van deze testen worden vervolgens in de risicorapportering verstrekt. Alle risico's bleven volgens Fortis Bank onder de limieten. Bij het liquiditeitsrisico worden de comités toegelicht en wordt de liquiditeit per tijdseenheid meegedeeld. Hetzelfde geldt voor het renterisico. Wat betreft het valutarisico worden de balansposten opgesplitst naar de verschillende munteenheden.

In het jaar 2007 worden er 50 bladzijden besteed aan de risicorapportering van Fortis Bank, een groot deel van dit aantal bladzijden wordt ingevuld door schematische voorstellingen waardoor het aantal woorden slechts stijgt tot 15.668. 20 Bladzijden hiervan gingen over het kredietrisico, elf bladzijden over het marktrisico, drie bladzijden over het liquiditeitsrisico en zes bladzijden over het operationeel risico. Hierbij kan de vraag worden gesteld of er niet teveel informatie wordt verstrekt waardoor de gebruikers van het jaarverslag juist slechter geïnformeerd worden dan wanneer er gebruik wordt gemaakt van een beknoptere risicorapportering (Vandenborre, 2003). Over het kredietrisico wordt niet enkel gelijkaardige informatie verstrekt als in het jaar 2006 maar ook bijkomende informatie zoals informatie over de gestructureerde kredietinstrumenten. Fortis Bank vermeldt dat ze actief is in CDO's en MBS maar beweert dat deze activiteit voorlopig is stilgelegd. Ook zou het voornamelijk gaan om AAA-ratingproducten, wat, zoals later gebleken is, geen garantie is op goede portefeuilles. Er worden ook een paar

extra bladzijden besteed aan waardeverminderingen. De bank vermeldt overal dat de gevolgen van de subprime crisis buiten beschouwing worden gelaten en verwijst terug naar de informatie die reeds verstrekt werd over de CDO's en MBS. Hoewel er meer bladzijden worden besteed aan de risico's wordt dit voornamelijk opgevuld met meer tabellen en grafieken om de vergelijking met 2006 te maken.

Fortis besteedt veel aandacht aan de risicorapportering in het jaar 2006 en 2007. Ook is er een duidelijke evolutie merkbaar in de rapportering over de risico's. De crisis wordt vermeld en besproken. Hier kan vastgesteld worden dat Fortis er onterecht van uitging dat de crisis geen invloed op de bank had.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	69	0	0
Woorden geconsolideerd jaarverslag	69	12.373	15.668

4.4.15 Goffin Bank

Goffin Bank is een niet-beursgenoteerde, zelfstandige bank. Er is op het moment van schrijven geen informatie beschikbaar die zou wijzen op eventuele extra problemen bij Goffin Bank door de financiële crisis.

Er wordt één bladzijde, of meer specifiek 483 woorden, besteed aan de risicorapportering in het jaarverslag van 2005 van Goffin Bank. 2005 is ook het enige jaar dat er een geconsolideerd jaarverslag van Goffin Bank verschijnt, dewelke 474 woorden bevat. Het minder aantal woorden in het geconsolideerd jaarverslag is te wijten aan enkele herformuleringen. Deze bladzijde bespreekt het liquiditeits-, markt- en kredietrisico. De kredietrisico's worden volgens de rapportering beheerd bij de hypotheekproductie, de

hypotheekportefeuille, effecten in de beleggingsportefeuille en het tegenpartijrisico van professionele transacties. Het renterisico wordt beheerst door het Asset & Liabilities Comité en wordt opgevolgd via Basis-Point-Value, gap-analyse, duration, stresstests en scenarioanalyse. Het liquiditeitsrisico is volgens Goffin Bank beperkt en wordt dagelijks opgevolgd.

In de risicorapportering van het jaarverslag van 2006 van Goffin Bank zijn er geen grote verschillen te zien met de risicorapportering van Goffin Bank van 2005. Hetzelfde geldt voor het jaarverslag van 2007 van Goffin Bank. Het is niet verwonderlijk dat het aantal bladzijden bijgevolg respectievelijk 431 en 420 bedraagt, wat geen groot verschil is met de 483 woorden uit de risicorapportering van 2005 van Goffin Bank.

Goffin Bank heeft geen goede risicorapportering, en deze verbetert ook niet door de jaren. Dat er geen aandacht wordt besteed aan de kredietcrisis is dus niet verwonderlijk.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	483	431	420
Woorden geconsolideerd jaarverslag	474	\	\

4.4.16 ING België

ING Bank is een onderdeel van de in Nederland beursgenoteerde ING Groep. De bank wordt dus ondergebracht bij de banken die volledig deel uitmaken van een beursgenoteerde groep. Hoewel ING lang heeft volgehouden dat er geen problemen waren ten gevolge van de kredietcrisis, heeft de groep toch een verlies geboekt van 171 miljoen euro. De Belgische tak is echter gespaard gebleven, ING België boekte immers

een winst van 835 miljoen euro voor belastingen. Deze resultaten zijn over het boekjaar 2008 (<http://www.ing.be>). De kredietratings van ING België zijn als volgt: Aa3 voor de lange termijn deposito's en C+ voor de financiële sterkte (MIS, 2009).

De risicorapportering van ING België beslaat zeven bladzijden en bevat 2.896 woorden in het jaarverslag van 2005. Hiervan worden er twee bladzijden en half besteed aan het kredietrisico, twee bladzijden aan het marktrisico en anderhalve bladzijde aan het operationele risico. Voor het beheer van het kredietrisico wordt er vertrouwd op een kredietcomité dat beslist over de limieten van de kredietlijnen. Er is volgens de rapportering eveneens een beleggingscomité dat instaat voor de beleggingen. Verder wordt er in de risicorapportering een opsplitsing gegeven per doelgroep voor de concrete methode van krediettoekenning. Ook wordt er volgens ING België gebruik gemaakt van een goed gestructureerde hiërarchie en toezichtcomités. Het beleid voor tegenpartijrisico vermindering wordt eveneens toegelicht. Ten slotte wordt het instrument voor het meten van het kredietrisico, Risk Adjusted Return on Capital, uitgelegd evenals de toepassing van de Internal Base Advanced Approach om aan de vereisten van Bazel II te voldoen. Onder het marktrisico behoren het renterisico en liquiditeitsrisico. Om deze risico's onder controle te houden wordt gebruik gemaakt van een ALMAC-comité, Value-at-Risk en limieten. Ook worden er steeds scenario's ontwikkeld. Het liquiditeitsrisico wordt dagelijks opgevolgd. Bij het operationele risico wordt een toelichting gegeven bij de identificatie, meting en monitoring van het risico.

In het geconsolideerd jaarverslag van 2006 van ING België, waarnaar verwezen wordt in het gewone jaarverslag van 2006 van ING België, worden er 5.804 woorden, oftewel 15 bladzijden, besteed aan het risicobeheer. Er worden zeven bladzijden gespendeerd aan

het kredietrisico, twee bladzijden aan het liquiditeitsrisico, drie bladzijden en half aan het marktrisico en anderhalve bladzijde aan het operationele risico. Het groter aantal bladzijden over het kredietrisico is terug te brengen op het weergeven van de kredietexposure, beleggingsportefeuille naar ratings en landen, achterstallige verplichtingen, voorzieningen voor kredietverliezen en het toelichten onderpandbeleid. In de rubriek over het liquiditeitsrisico wordt de balans opgesplitst naar de verschillende tijdseenheden. Onder het marktrisico wordt ook melding gemaakt van het wisselkoersrisico en wordt de evolutie van de Value-at-Risk besproken, dewelke volgens de gerapporteerde cijfers gedaald is gedurende het jaar 2006.

Het geconsolideerd jaarverslag van 2007 van ING België bevat eveneens 15 bladzijden risicorapportering, maar bevat toch 1.468 woorden meer dan de risicorapportering in het jaarverslag van 2006 van ING België. Grotendeels is deze risicorapportering gelijkaardig aan de risicorapportering van 2006 van ING België, zo is ook de VaR gedurende dit jaar gedaald volgens de rapportering. Over de kredietcrisis wordt vermeld dat het liquiditeitscomité vaker bijeen is gekomen om de gevolgen onder controle te houden.

ING heeft een degelijke risicorapportering. De verschillende risico's evenals de beheersinstrumenten worden duidelijk omschreven. Ook is er een duidelijke evolutie merkbaar en wordt de crisis kort besproken.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	2.896	85	89
Woorden geconsolideerd jaarverslag	2.886	5.804	7.272

4.4.17 KBC Bank

KBC is een onderdeel van het beursgenoteerd KBC Groep en behoort dus tot de banken die volledig deel uitmaken van een beursgenoteerde groep. Zoals reeds werd vermeld heeft KBC een kapitaalinjectie gekregen en hebben ze op 12 mei 2009 een garantieplan van de overheid moeten krijgen ("Regering dekt deel 'gifportefeuille' KBC af", 2009), zodat er kan geconcludeerd worden dat KBC ook zware problemen heeft gekend door de crisis. KBC Bank heeft van MIS (2009) een Aa3 rating gekregen voor de lange termijn deposito's, C+ voor de financiële sterkte en A2 voor de schulden.

Het risicogedeelte uit het jaarverslag van 2005 van KBC Bank bestaat uit negen bladzijden. Van deze negen bladzijden die 4052 woorden bevatten, worden er twee bladzijden en half besteed aan het kredietrisico, twee bladzijden en half aan de macro-economische risico's, waaronder vele risico's thuis horen zoals het aandelenrisico, vastgoedrisico, liquiditeitsrisico, renterisico en wisselkoersrisico, anderhalve bladzijde aan het marktrisico en één bladzijde aan het operationeel risico. Wat betreft het kredietrisico wordt een toelichting gegeven bij het acceptatieproces, toezichtproces, bewakingsproces, waardeverminderingen en portefeuillebeheer. Ook wordt er informatie gegeven over het landenrisico en de interne ratingmodellen. De macro-economische risico's vallen allemaal onder het ALM beheer. Voor deze risico's wordt volgens KBC Bank gebruik gemaakt van VaR, BPV, gap analyses, duration, scenario's en stresstesten. Deze zelfde maatregelen voor risicobeheersing gelden volgens de rapportering voor de marktrisico's. Voor de bewaking van het operationeel risico werden in 2005 twee nieuwe bouwstenen geïntroduceerd, zijnde de Group Standard Assessment en de Case Study assessments.

Ook is er volgens KBC Bank een specifiek comité voor de beheersing van het operationeel risico.

Het jaarverslag van 2006 van KBC Bank telt 14 bladzijden die in totaal 7.109 woorden risicorapportering bevatten. Hiervan worden er vijf bladzijden voorzien voor het kredietrisico, vijf bladzijden voor de macro-economische risico's, waarvan één voor het liquiditeitsrisico en één voor het renterisico, twee bladzijden voor het marktrisicobeheer en één bladzijde voor het operationeel risico. De extra bladzijden voor de macro-economische risico's is volledig te wijten aan extra tabellen met gegevens over de in de vorige paragraaf reeds omschreven ratio's. Ook de kredietrisico's worden diepgaander toegelicht met een opsplitsing van de kredietportefeuille naar activiteit, krediettype, tegenpartij en risicoklasse.

In 2007 worden er in het jaarverslag van KBC Bank drie bladzijden extra besteed aan de risicorapportering zodat het totaal aantal woorden op 8.804 komt. Hiervan is anderhalve bladzijde toe te wijzen aan extra informatie bij elk van de risico's. De andere bladzijden zijn extra inleiding op het risicobeheer. Tevens is het liquiditeitsrisico uit de macro-economische risico's gelicht en heeft dit risico een halve bladzijde extra verkregen. Ook werd het liquiditeitsrisico ondergebracht in een apart onderdeel. De extra informatie onder het kredietrisico is volledig toe te wijzen aan de financiële crisis. Hier worden diverse redenen opgesomd waarom het subprime gerelateerde risico volgens KBC Bank laag is. Ook wordt de beleggingsportefeuille opgesplitst naar CDO's, dewelke volgens KBC Bank subprime RMBS bevatten. In 2007 waren er nog geen daadwerkelijke verliezen geleden, maar werden er toch al waardeverminderingen geboekt door KBC Bank. De halve bladzijde extra over het onderwerp van het liquiditeitsrisico is te wijten aan een

nieuw liquiditeitskader dat op drie pijlers steunt: het contingency liquiditeitsrisico, structureel liquiditeitsrisico en operationeel liquiditeitsrisico.

KBC Bank besteedt veel aandacht aan de risicorapportering. Er is eveneens een stijging in de informatiewaarde merkbaar. Aan de financiële crisis wordt door deze bank aandacht besteed.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	4.052	7.109	8.804
Woorden geconsolideerd jaarverslag	4.058	7.291	8.546

4.4.18 Keytrade Bank

Keytrade Bank is een onderdeel van het Landbouwkrediet, dat zelf deel uitmaakt van het Franse beursgenoteerde Crédit Agricole. Keytrade Bank wordt geclassificeerd als een bank die niet voor 100% deel uitmaakt van een beursgenoteerde groep. In tegenstelling tot de meeste andere banken heeft Keytrade Bank een recordjaar geboekt in 2008, de bank heeft immers 23.000 nieuwe cliënten mogen verwelkomen, een stijging met 33% (<http://www.keytradebank.com>). Voor zover bekend zijn er bij Keytrade Bank geen problemen die kunnen worden toegeschreven aan de financiële crisis.

In het jaarverslag van 2005 van Keytrade Bank worden er 925 woorden verspreid over twee bladzijden en half besteed aan de risicorapportering. Hierbij worden verschillende risico's kort besproken. De risico's in kwestie zijn het prijsrisico, kredietrisico, liquiditeitsrisico, wisselkoersrisico, operationeel risico en reputatierisico. Voor het kredietrisico wordt er geopteerd voor de standaardaanpak in het kader van Bazel II. Net

zoals bij andere banken heeft het reputatierisico betrekking op associaties met fraude en witwaspraktijken.

In het jaarverslag van 2006 van Keytrade Bank telt de risicorapportering een halve bladzijde minder. Er is geen specifiek aanwijsbare reden voor deze vermindering van een halve bladzijde, het aantal woorden is immers gestegen met 96.

Het jaarverslag van 2007 van Keytrade Bank telt vier bladzijden over de risico's om tot een totaal aantal woorden van 1.712 te komen. Er wordt nu een halve bladzijde inleiding gebruikt, één extra bladzijde over het kredietrisico en een halve bladzijde extra over het prijsrisico. Er worden twee nieuwe technieken voor het beheersen van het prijsrisico toegelicht. De beleggingsportefeuille bevat volgens de rapportering enkel producten met een rating hoger dan AA. Dit is uiteraard geen garantie dat deze producten veilige beleggingen zijn. Er wordt in de rapportering vermeld dat de subprime crisis geen invloed heeft op de portefeuille van Keytrade Bank.

Keytrade bank heeft een duidelijke evolutie in hun risicorapportering. Ook wordt de financiële crisis en diens invloed vermeld.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	925	1.021	1.712
Woorden geconsolideerd jaarverslag	925	1.015	1.709

4.4.19 Puilaetco Dewaay Private Bankers

Evenals sommige andere banken is ook Puilaetco Dewaay Private Bankers, vanaf nu Puilaetco Dewaay genoemd, onderdeel van een grotere groep. Zo is deze bank een onderdeel van het beursgenoteerde KBC. Deze bank behoort dus tot de niet rechtstreeks beursgenoteerde banken. Er zijn voor deze bank gevolgen geweest vanwege de financiële crisis. Zo is 10% van het personeel ontslagen (<http://www.puilaetcodewaay.be>).

In het jaarverslag van 2005 van Puilaetco Dewaay wordt er anderhalve bladzijde, en meer bepaald 416 woorden, voorzien voor informatie over de risico's. De risico's die besproken worden zijn het kredietrisico, prijsrisico, wisselkoersrisico, liquiditeitsrisico, operationeel risico, juridisch risico. De bank heeft volgens de rapportering alle nodige investeringen gedaan om te voldoen aan de vereisten van Bazel II. Voor het beheer van de kredietrisico's wordt er gebruik gemaakt van limieten.

Het jaarverslag van 2006 van Puilaetco Dewaay is niet terug te vinden in de database van de Nationale Bank van België of op de site van Puilaetco Dewaay. De jaarrekening is wel beschikbaar.

Het jaarverslag van 2007 van Puilaetco Dewaay bevat eveneens anderhalve bladzijde over de gelopen risico's. Het aantal woorden is gestegen tot 434. Er wordt gelijkaardige informatie verstrekt ten opzichte van voorgaande jaren.

De jaarverslagen van Puilaetco Dewaay bevatten over het algemeen niet veel informatie over de risico's en behoren dus tot de categorie van de slechtere rapporteringen. Er wordt ook geen aandacht besteed aan de crisis.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	416	\	434

4.4.20 SG Private Banking

Société Générale is een beursgenoteerde groep waarvan SG Private Banking een onderdeel uitmaakt. SG Private Banking wordt dus beschouwd als een bank die volledig deel uitmaakt van een beursgenoteerde groep. Deze bank heeft in het jaar 2008 een kapitaalinjectie gekregen door de Franse overheid ten bedrage van 1,7 miljard euro en heeft zware problemen gekend door de financiële crisis ("Toplui Société Générale geven aandelenopties op", 2009). De kredietratings van SG Private banking zijn Aa2 voor de lange termijn deposito's, C+ voor de financiële sterkte en Aa3 voor de schulden (MIS, 2009).

De risicorapportering in het jaarverslag van 2005 van SG Private Banking beslaat één bladzijde en bestaat uit 151 woorden. In deze bladzijde wordt meegedeeld dat de bank blootgesteld is aan kredietrisico, operationeel risico, marktrisico, structureel risico en liquiditeitsrisico. Ook worden er enkele geïmplementeerde initiatieven voor de beheersing van deze risico's weergegeven. Het gaat hier om een versterking van de interne audit, een nieuw business continuity plan, een herschrijving van de interne procedures, de aankoop van een nieuw beheerssysteem en een aanpassing van het interne rapporteringssysteem voor de overeenstemming met Bazel II.

Het jaarverslag van 2006 van SG Private Banking bevat minder informatie dan het jaarverslag van 2005 van SG Private Banking over de risico's die SG Private Banking loopt, wat te merken is aan de daling tot 64 woorden. Zo wordt er maar één paragraaf voorzien voor deze risico's. Er wordt enkel verwezen naar het marktrisico en het renterisico, met de vermelding dat er voor beide risico's limieten zijn voorzien.

In de risicorapportering van het jaarverslag van 2007 van SG Private Banking wordt gelijkaardige informatie vermeld als in het jaarverslag van 2006 van SG Private Banking. De risicorapportering in het jaarverslag van 2007 van SG Private Banking bestaat uit 84 woorden.

De risicorapportering van SG Private Banking bevat net als Citibank en Deutsche Bank weinig informatie. Ook hier kan dit te wijten zijn aan het ontbreken van een geconsolideerde jaarrekening. Er wordt geen aandacht besteed aan de crisis.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	151	64	84

4.4.21 Van Lanschot Bankiers België

Van Lanschot Bankiers is een zelfstandige, niet-beursgenoteerde bank. Van Lanschot Bankiers heeft voor zover bekend geen significante problemen gekend ten gevolge van de crisis. De bank sluit het boekjaar 2008 af met 30,1 miljoen euro winst (<http://www.vanlanschot.be>).

In het jaarverslag van 2005 van Van Lanschot Bankiers wordt er één bladzijde met 336 woorden voorzien voor de bespreking van de risico's. De risico's waarmee Van Lanschot Bankiers geconfronteerd wordt zijn het prijsrisico, renterisico, valutarisico, kredietrisico en operationeel risico. Er werd een implementatieteam voorzien om te voldoen aan Bazel II.

Ook in 2006 van Van Lanschot Bankiers wordt er één bladzijde gewijd aan de risicorapportering. In deze bladzijde wordt gelijkaardige informatie meegegeven als in de risicorapportering van het jaarverslag van 2005 van Van Lanschot Bankiers. Het aantal woorden stijgt slechts met 6.

Evenals het jaarverslag van 2006 van Van Lanschot Bankiers bevat het jaarverslag van 2007 van Van Lanschot Bankiers gelijkaardige informatie met betrekking tot de risico's, wat ook te merken is aan de 337 woorden. Er wordt dit jaar echter ook een geconsolideerd jaarverslag van Van Lanschot Bankiers neergelegd dat elf bladzijden, en meer specifiek 6.022 woorden, bevat over de gelopen risico's. Hiervan worden 6 bladzijden gebruikt om hun comités toe te lichten. Aan het kredietrisico, operationeel risico, liquiditeitsrisico, prijsrisico en marktrisico wordt elk afzonderlijk een halve bladzijde gewijd, aan het concentratierisico een kwart bladzijde en het valutarisico wordt enkel kort toegelicht. Met betrekking tot het kredietrisico wordt de acceptatieprocedure verder uitgediept. In het gedeelte over het operationeel risico wordt er dieper ingegaan op het risicobeheersingmodel van 2007. Om het marktrisico te meten maakt Van Lanschot Bankiers volgens de rapportering gebruik van de VaR en stress testen. Voor de beheersing van het intrestrisico wordt er gebruik gemaakt van gap-analyse, duration-

analyse en scenario-analyse. Ten slotte wordt over het liquiditeitsrisico nog meegedeeld dat deze dagelijks wordt opgevolgd door een gespecialiseerd team.

Van Lanschot bankiers besteedt als een niet-beursgenoteerde bank toch veel aandacht aan de risicorapportering. Deze wordt ook elk jaar informatiever. Over de crisis wordt er echter geen informatie verstrekt.

Jaar	2005	2006	2007
Woorden jaarverslag	336	342	337
Woorden geconsolideerd jaarverslag	\	\	6.022

4.4.22 Vaststellingen uit de bestudering van de Belgische banken

In dit deel wordt een samenvatting gegeven van het gebruikte aantal woorden, de vermelde risico's, de vermelde meettechnieken en het vermelden van de financiële crisis in de risicorapportering van de Belgische banken. Ook wordt er gekeken naar het in de problemen komen, voor zover bekend, ten gevolge van de financiële crisis en het deel uitmaken van een beursgenoteerde groep van de Belgische banken.

In de volgende tabel worden het aantal woorden gebruikt als basis voor de kwaliteit van de risicorapportering. In het geval dat er zowel een geconsolideerd jaarverslag als een gewoon jaarverslag is, wordt het jaarverslag met de meeste woorden gekozen. Indien er in de tabel gekeken wordt naar het aantal gebruikte woorden voor de hoeveelheid aan informatie dat verstrekt wordt over de risico's die de banken lopen, zien we dat er in het algemeen door de jaren heen een stijging is van de hoeveelheid woorden. Er treden

echter grote verschillen op tussen de banken, dit zowel op basis van de stijging door de jaren heen als op basis van het aantal woorden per jaar.

Tabel 4.1: Overzicht van de banken

Bank				Beurs	Problemen	Crisis
	2005	2006	2007			
Antwerpse Diamantbank	0	2.877	3.126	2		
AXA Bank Europe	274	6.804	8.381	2	X	
Bank Degroof	176	213	1.685	0		
Bank Delen	248	1.353	1.616	1		
Bank J. Van Breda en C°	781	873	1.392	1		
Bank van De Post	207	208	436	1		X
CBC Banque	1.861	1.927	2.143	2	X	
Citibank Belgium	140	170	85	2	X	
Delta Lloyd Bank	886	1.314	1.220	1		
Deutsche Bank	72	171	198	2	X	X
Dexia Bank België	2.580	7.165	10.696	2	X	
Ethias Bank	149	527	1.731	0	X	X
Europabank NV	423	604	1.895	1		
Fortis Bank	69	12.373	15.668	2	X	X
Goffin Bank	483	431	420	0		
ING België	2.896	5.804	7.272	2	X	X
KBC Bank	4.058	7.291	8.546	2	X	X
Keytrade Bank	925	1.021	1.712	1		X
Puilaetco Dewaay	416	\	434	1	X	
SG Private Banking	151	64	84	2	X	
Van Lanschot Bankiers	336	342	6.022	0		

De stijging van het aantal woorden en dus ook de kwaliteit in de risicorapportering tussen het jaar 2006 en 2007 is niet toe te schrijven aan meer informatieverstrekking

door de financiële crisis. De focus van de extra woorden lag eerder bij de toelichting van veranderingen in het risicobeheersysteem, extra uitleg bij de meetinstrumenten in het kader van Bazel II en extra informatie met betrekking tot specifieke cijfers over de gelopen risico's.

De kolom Beurs geeft weer of de bank volledig een onderdeel is van een beursgenoteerde groep (2), gedeeltelijke een onderdeel is van een beursgenoteerde groep (1), of een volledig zelfstandige bank is (0). De voorlaatste kolom geeft weer of de bank in de problemen is gekomen ten gevolge van de financiële crisis.

Slechts zeven banken besteden aandacht aan de financiële crisis in hun risicorapportering. Dit valt af te lezen uit de laatste kolom. Het betreft hier Ethias Bank, Fortis Bank, ING België, KBC Bank, Keytrade Bank, Deutsche Bank en Bank van de Post. De consensus was echter dat de crisis nagenoeg geen invloed had op de risico's die door de banken gelopen werden, wat achteraf, in de meeste gevallen, een verkeerde vaststelling bleek te zijn.

Een vergelijking van de gebruikte meettechnieken door de banken is weinig zinvol. Dit omdat er door de banken zeer verschillende, in vele gevallen door henzelf ontwikkelde, technieken worden gebruikt. Hier kan de aanbeveling worden gegeven om een consensus te bereiken over welke de beste technieken zijn om de risico's te meten, en deze te gebruiken voor alle banken.

Tabel 4.2: Banken en de gelopen risico's

Bank	Markt	Krediet	Liquiditeit	operationeel	Rest
Antwerpse Diamantbank	X	X	X		
AXA Bank Europe	X	X	X	X	X
Bank Degroof	X	X	X		
Bank Delen	X	X	X	X	X
Bank J. Van Breda en C ^o	X	X	X	X	X
Bank van De Post	X	X	X	X	
CBC Banque	X	X		X	X
Citibank Belgium		X		X	X
Delta Lloyd Bank	X	X		X	
Deutsche Bank	X	X		X	
Dexia Bank België	X	X	X	X	X
Ethias Bank	X	X	X	X	X
Europabank NV	X	X	X	X	X
Fortis Bank	X	X	X	X	
Goffin Bank	X	X	X		
ING België	X	X	X	X	X
KBC Bank	X	X	X	X	X
Keytrade Bank	X	X	X	X	X
Puilaetco Dewaay	X	X	X	X	X
SG Private Banking	X	X	X	X	X
Van Lanschot Bankiers	X	X	X	X	X

Ten slotte wordt er gekeken naar de risico's waarover informatie wordt gegeven. Dit wordt bestudeerd voor het jaar 2007 omdat dit het laatste bestudeerde jaar is en dus de meest recente, en vermoedelijk meest informatieve, informatie bevat over de risico's.

Uit tabel 4.2 blijkt dat de banken over het algemeen veel risico's vernoemen in de risicorapportering. Er zijn bepaalde risico's zoals het markt-, liquiditeits- en operationeel

risico die niet door alle banken worden benadrukt. De categorie rest bevat een verscheidenheid aan risico's. Het betreft hier het juridisch, solvabiliteits-, tegenpartij-, concentratie-, reputatie-, legal en compliance, aandelen-, structureel en vastgoedrisico. Deze worden elk slechts door sommige banken beschouwd in hun risicorapportering.

4.5 De controleverklaring en het auditcomité bij de Belgische banken

Zoals reeds werd aangehaald in hoofdstuk drie is er onzekerheid over welke controleverslagen de auditors met betrekking tot het jaar 2008 zullen geven. In dit deel wordt nagegaan wat voor verslagen de bedrijfsrevisoren gaven met betrekking tot de jaren 2005, 2006 en 2007.

Bijna alle onderzochte banken hebben een verklaring zonder voorbehoud over de jaarrekening toegekend gekregen voor alle jaren. De controleverklaring van het jaar 2006 van Puilaetco Dewaay Private Bankers is echter niet beschikbaar. Goffin Bank heeft in 2005, 2006 en 2007 een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf gekregen. Deze toelichtende paragrafen werden voorzien omwille van de grote verliezen die deze bank had geleden.

De rol van het auditcomité in het kader van de financiële crisis wordt bekeken op basis van het aantal vergaderingen en hun taken tijdens deze crisis gedurende het jaar 2007 en voor zover bekend 2008. In de jaarverslagen worden het aantal vergaderingen niet toegelicht waardoor hiervoor enkel kan gesteund worden op de websites van de banken.

Tabel 4.3: Banken en het auditcomité in het jaar 2008

Bank	Auditcomité aanwezig	Aantal vergaderingen
Antwerpse Diamantbank		
AXA Bank Europe	X	6
Bank Degroof		
Bank Delen en de Schaetzen		
Bank J. Van Breda en C°	X	\
Bank van De Post		
CBC Banque	X	4
Citibank Belgium	X	\
Delta Lloyd Bank	X	\
Deutsche Bank	X	\
Dexia Bank België	X	8
Ethias Bank		
Europabank NV	X	4
Fortis Bank	X	4 (*)
Goffin Bank		
ING België	X	5 (*)
KBC Bank	X	4
Keytrade Bank		
Puilaetco Dewaay Private Bankers		
SG Private Banking	X	\
Van Lanschot Bankiers België		

(*) aantal jaarlijkse bijeenkomsten volgens het corporate governance chapter

De Antwerpse Diamantbank, Bank Degroof, Bank Delen en de Schaetzen, Bank van De Post, Ethias Bank, Goffin Bank, Keytrade Bank, Puilaetco Dewaay Private Bankers en Van Lanschot Bankiers België hebben, zoals uit de tabel is op te maken, geen auditcomité en beschrijven aldus ook niet hoeveel keer het auditcomité is samengekomen.

Bank J. Van Breda & C°, Citibank, Delta Lloyd Bank, Deutsche Bank en SG Private Banking hebben een auditcomité samengesteld, maar verstrekken geen informatie over het aantal bijeenkomsten die hebben plaatsgevonden.

Het AXA auditcomité is zes keer bijeengekomen gedurende het jaar 2008, het KBC en CBC auditcomité vergaderde vier keer in 2008. Het auditcomité van Dexia Bank is acht keer bijeengekomen in het vernoemde jaar. Het auditcomité van Europabank NV is vier keer bijeengekomen gedurende het jaar 2008.

Over het aantal vergaderingen van het Fortis Bank en ING België auditcomité wordt er niets verkondigd, in hun corporate governance chapter staat echter dat er bij ING België minstens vier keer per jaar moet worden vergaderd. Bij Fortis Bank is dit vijf keer.

Over het algemeen kan er dus besloten worden dat er niet in grote mate gecommuniceerd wordt over het aantal vergaderingen van het auditcomité. Wel wordt er in het corporate governance chapter van het jaarverslag aandacht besteed aan de taken van het auditcomité indien er een auditcomité voorzien is. Hierbij wordt er echter geen aandacht besteed aan de rol van het auditcomité met betrekking tot de afgeleide financiële producten.

4.6 De beleggingsportefeuille van de Belgische banken

Een studie van de beleggingsportefeuilles kan aan het licht brengen of sommige banken slechtere beleggingen hebben gedaan dan andere banken. Er dient worden opgemerkt dat een groot aantal banken geen informatie verstrekt over hun beleggingsportefeuille.

De gegevens in verband met de ratings komen allemaal uit de jaarverslagen van de bank waarop ze betrekking hebben.

De Antwerpse Diamantbank, Bank Degroof, Bank Delen, Bank van De Post, Citibank, CBC Banque, Delta Lloyd Bank, Deutsche Bank, Europabank NV, Goffin Bank, Puilaetco Dewaay Private Bankers, SG Private Banking en Van Lanschot Bankiers België verstrekken geen informatie over de ratings van de beleggingsportefeuilles.

Ethias Bank en KBC Bank vermeldden enkel dat een groot deel van de portefeuille een AAA rating had. Keytrade Bank neemt in 2008 naar eigen zeggen enkel producten op met een hogere rating dan AA.

AXA had in 2006 99,65% gestructureerde producten met een Standard & Poor's AAA-rating. In 2007 bevatte de AAA-rating 99,76% van de gestructureerde producten. Het resterende aandeel werd opgevuld door producten die niet van een rating waren voorzien.

In de volgende tabel is zichtbaar waaruit de portefeuille van Dexia Bank bestond in het jaar 2007. Hier valt op dat het grootste deel van de beleggingen zich in de betere categorieën bevonden.

Tabel 4.4: Beleggingsportefeuille Dexia Bank

Rating	AAA tot AA-	A+ tot BBB-	Zonder rating
2007 (in %)	69,07	23,96	6,96

Zoals uit de volgende tabel blijkt, belegde Bank J. Van Breda en C^o voornamelijk in hoogwaardige beleggingen.

Tabel 4.5: Beleggingsportefeuille Bank J. Van Breda en C^o

Rating	Aaa	Aa1	Aa2	Aa3	A1
2007 (in %)	28	58	9	1	4

De beste informatie met betrekking tot de ratings van de beleggingsportefeuilles wordt geleverd door Fortis Bank en ING België. Deze twee banken beschrijven de portefeuilles volgens de Standard & Poor's methode en dit over al de gerapporteerde jaren. De samenstelling van de beleggingsportefeuille van Fortis Bank veranderde nagenoeg niet doorheen de jaren. Hetzelfde geldt voor ING België. Ook blijkt dat, hoewel Fortis Bank belegd heeft in producten met een hogere rating dan ING België, het deze eerste is die het zwaarst in de problemen is gekomen door de financiële crisis. Dit is een bevestiging van de theorie dat een goede rating niet noodzakelijk wil zeggen dat de gestructureerde producten onfeilbaar zijn.

Tabel 4.6: Beleggingsportefeuille Fortis Bank

Rating	2005 (in %)	2006 (in %)	2007 (in %)
AAA	51,3	55,1	54,2
AA	32,3	30,1	30,2
A	12,8	12,2	12,2
BBB	0,5	0,7	0,7
Lager dan BBB	0,8	0,9	0,2
Zonder rating	2,3	1	1,5

Tabel 4.7: Beleggingsportefeuille ING België

Rating	2005 (in %)	2006 (in %)	2007 (in %)
AAA	5,34	6,69	5,37
AA	34,87	39,15	36,97
A	14,43	15,04	14,30
BBB	14,46	13,67	17,31
BB	23,61	15,11	16,31
B	5,58	8,84	8,29
Probleemgevallen	1,71	1,5	1,45

Uit de bestudeerde gegevens blijkt dat er door vele banken niet wordt gerapporteerd over de beleggingsportefeuille. Zelfs indien er gerapporteerd wordt, is het moeilijk om een vergelijking te maken met andere banken omdat een andere rapporteringmethode kan worden gevolgd. Om een duidelijke vergelijking te kunnen maken zouden alle banken via dezelfde methode, Standard & Poor's of Moody's, moeten rapporteren. Welke methode het beste is, zou onder de banken zelf, of door een overkoepelende instelling, moeten worden beslist.

Hoofdstuk 5: Hypothesetoetsing

In dit hoofdstuk wordt er eerst toelichting gegeven bij de onderzoekseenheden en variabelen. Vervolgens worden hypothesen geformuleerd. Ten slotte worden de hypothesen getest op hun geldigheid.

5.1 Omschrijving van de onderzoekseenheden

Voor dit onderzoek zijn de onderzoekseenheden al de kredietinstellingen die zich banken noemen waarbij de gespecialiseerde buitenlandse banken die nagenoeg geen marktaandeel of kantoren hebben in België geweerd worden omdat ze niet representatief zijn. Omdat het aantal banken neerkomt op 21, wat de totale populatie is, en ze allen onderzocht worden, moet er geen steekproef worden getrokken.

5.2 Omschrijving van de variabelen

In het kader van dit onderzoek worden er zes variabelen gedefinieerd. Al deze variabelen zullen hier worden toegelicht.

Allereerst is er de variabele *Bank* welke de naam bevat van de bank.

Als tweede variabele is er de variabele *Jaar* met als waarde het jaar waarin de andere variabelen plaatsvinden.

De derde variabele *Beurs* is een discrete variabele en geeft aan of de bank al dan niet deel uitmaakt van een beursgenoteerde groep. Indien de bank volledig of uitmaakt van een beursgenoteerde groep neemt deze variabele de waarde 2 aan. Wanneer de bank gedeeltelijk deel uitmaakt van een beursgenoteerde groep neemt de variabele de waarde 1 aan. In het geval dat het over een zelfstandige bank gaat, neemt *Beurs* de waarde 0 aan.

De vierde variabele is de variabele *Problemen*. De variabele neemt de waarde 1 aan indien de bank belangrijke problemen heeft gekend ten gevolge van de financiële crisis en de waarde 0 indien er geen problemen bekend zijn.

De vijfde variabele, *Crisis*, geeft aan of de bank in de risicorapportering melding maakt van hoe de financiële crisis de risico's van de bank heeft beïnvloed. Indien de bank deze vermelding geeft, neemt de variabele de waarde 1 aan. In het andere geval neemt deze variabele de waarde 0 aan.

Als laatste variabele is er de variabele *Woorden*. De variabele *Woorden* geeft het aantal woorden aan dat wordt voorzien in de jaarverslagen voor de risicorapportering. In het geval dat er zowel een geconsolideerd jaarverslag als een gewoon jaarverslag is, wordt het jaarverslag met de meeste woorden gekozen. Om hypothesen te testen wordt deze variabele veranderd in een score van 0,1 of 2 afhankelijk van het percentiel waarin het aantal woorden zich bevindt. De percentielen omvatten elk respectievelijk 33,3%; 33,4% en 33,3%. Deze grenzen komen overeen met 400 en 1800 woorden.

5.3 Hypotheses

In dit hoofdstuk zullen de verschillende hypothesen getest worden op hun geldigheid. Dit zal gebeuren aan de hand van contingentietabellen en een chi-kwadraat test.

Om de hypothesen te kunnen testen wordt gebruik gemaakt van de chi-kwadraat test en bijhorende p-waarden enerzijds en contingentietabellen met relatieve frequenties anderzijds. χ^2 is de maat van statistische afhankelijkheid tussen twee variabelen. Indien de chi-kwadraat waarde 0 is, zijn beide variabelen statistisch onafhankelijk. Er kan pas van statistische afhankelijkheid gesproken worden indien deze waarde hoger dan 0 is. Op basis van de bijhorende p-waarde kunnen we nagaan of het verband statistisch significant is.

5.3.1 Evolutie van de jaarverslagen

Als eerste hypothese wordt gesteld dat de Belgische banken doorheen de jaren 2005, 2006 en 2007 informatiever is geworden. Puilaetco Dewaay Private Bankers wordt uit de analyse geweerd omdat het jaarverslag van 2006 niet terug te vinden is.

De nulhypothese wordt als volgt geformuleerd: er is geen significant verband tussen de variabelen *Jaar* en *Woorden*.

De alternatieve hypothese is: er bestaat een positief verband tussen de variabelen *Jaar* en *Woorden*.

Tabel 5.1: Chi-kwadraat test over de variabelen *Jaar* en *Woorden*

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,500 ^a	4	,112
Likelihood Ratio	7,683	4	,104
Linear-by-Linear Association	6,232	1	,013
N of Valid Cases	60		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,33.

De χ^2 - waarde bedraagt 7,5. Dit is een relatief hoge waarde. De p-waarde is gelijk aan 0,112 en blijft boven de norm van 0,05 dewelke een betrouwbaarheid van 95% vertegenwoordigt. De nulhypothese kan niet verworpen worden op significantieniveau 0,05 en de variabelen *Jaar* en *Woorden* zijn dus statistisch onafhankelijk.

Tabel 5.2: Kruistabel met betrekking tot de variabelen *Jaar* en *Woorden*

			Jaar			Total
			2005	2006	2007	
Woorden	Weinig	Count	11	6	3	20
		% within Jaar	55,0%	30,0%	15,0%	33,3%
	Gemiddeld	Count	5	7	8	20
		% within Jaar	25,0%	35,0%	40,0%	33,3%
	Veel	Count	4	7	9	20
		% within Jaar	20,0%	35,0%	45,0%	33,3%
Total		Count	20	20	20	60
		% within Jaar	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Omdat een p-waarde van 0,112 nog relatief laag is, wordt naar de contingentietabel gekeken, meer bepaald de uitersten van de tabel. In het jaar 2007 bevatten 45% van de risicorapporteringen van de Belgische banken veel informatie. In het jaar 2005 was dit slechts 20%. Het aantal risicorapporteringen met weinig informatie bedroeg 55% in 2005, ten opzichte van 15% in het jaar 2007. Hoewel er geen significant verband is tussen het jaar en de informatiewaarde van de risicorapportering, is er toch een kleine evolutie merkbaar indien we naar de kruistabel op de volgende bladzijde kijken.

5.3.2 Informatieverstrekking en de beursgenoteerde banken

Als tweede hypothese wordt er verondersteld dat beursgenoteerde banken meer informatie verstrekken over de gelopen risico's dan zelfstandige banken. Dit onder meer omdat niet alle aandeelhouders van een beursgenoteerde groep naar de algemene vergadering komen en dus moeten vertrouwen op de rapporteringen van de groep. Hiervoor worden zowel de jaarverslagen van 2005, 2006 als 2007 gebruikt. Puilaetco Dewaay Private Bankers wordt uit de analyse geweerd omdat het jaarverslag van 2006 niet terug te vinden is.

De nulhypothese is als volgt: de variabelen *Beurs* en *Woorden* zijn statistisch onafhankelijk.

De alternatieve formulering wordt gevormd als: er is een positief verband tussen de variabelen *Beurs* en *Woorden*.

Om de vooropgestelde hypothese te kunnen testen wordt, net als bij de vorige hypothese, gebruik gemaakt van de berekening van de Chi-kwadraat waarde en bijhorende p-waarde. Uit de berekening blijkt dat de Chi-kwadraat coëfficiënt 36,333 is. De p-waarde is 0,000 en is kleiner dan de norm van 0,05. De nulhypothese kan niet verworpen worden op significantieniveau 0,05. Er kan bijgevolg met 95% betrouwbaarheid gesteld worden dat er een statistisch verband is tussen de variabelen *Beurs* en *Woorden*.

Tabel 5.3: Chi-kwadraat test over de variabelen *Beurs* en *Woorden*

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	36,633 ^a	4	,000
Likelihood Ratio	45,842	4	,000
Linear-by-Linear Association	4,030	1	,045
N of Valid Cases	60		

a. 3 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,80.

Voor de vaststelling van de richting van het verband is het noodzakelijk om naar de contingentietabel te kijken. Hieruit blijkt dat 60% van de volledig beursgenoteerde banken een informatieve risicorapportering heeft, tegenover 8,3% van de zelfstandige banken. Van de volledig beursgenoteerde banken heeft 40% een weinig informatie bevattende risicorapportering, wat ongeveer overeenkomt met de 41,7% van de zelfstandige banken. Er is aldus een duidelijk verband tussen het beursgenoteerd zijn van een bank en het informatiegehalte van de risicorapportering.

Tabel 5.4: Kruistabel met betrekking tot de variabelen *Beurs* en *Woorden*

			Beurs			Total
			Zelfstandig	Gedeeltelijk	Volledig	
Woorden	Weinig	Count	5	3	12	20
		% within Beurs	41,7%	16,7%	40,0%	33,3%
	Gemiddeld	Count	6	14	0	20
		% within Beurs	50,0%	77,8%	,0%	33,3%
	Veel	Count	1	1	18	20
		% within Beurs	8,3%	5,6%	60,0%	33,3%
Total		Count	12	18	30	60
		% within Beurs	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

De 12 jaarverslagen met weinig informatie in de risicorapportering bij de volledig beursgenoteerde banken is onder meer te wijten aan het gebrek aan geconsolideerde jaarrekeningen en aan het pas invoeren van het vernieuwde artikel 96, 8° in het wetboek van vennootschappen in het jaar 2005.

Er kan geconcludeerd worden dat de risicorapportering van de beursgenoteerde banken informatiever is dan deze van de zelfstandige banken.

5.3.3 Informatieverstrekking en belangrijke problemen bij de banken

Als volgende hypothese wordt er veronderstelt dat de banken die door de financiële crisis belangrijke problemen hebben gekend een meer informatieve risicorapportering hadden dan de andere banken. Dit wordt op twee manieren getest. Als eerste deelvopthese wordt gesteld dat de banken met belangrijke problemen het effect van de crisis in de risicorapportering van het jaar 2007 hebben vermeld. De tweede deelvopthese stelt dat

de Belgische banken met zware problemen gedurende de jaren 2005, 2006 en 2007 een betere risicorapportering hadden dan de banken waarvan, op het moment van schrijven, geen problemen bekend zijn.

De eerste nulhypothese luidt als volgt: de variabelen *Problemen* en *Crisis* zijn statistisch onafhankelijk.

De alternatieve formulering is: er is een positief verband tussen de variabelen *Problemen* en *Crisis*.

Tabel 5.5: Chi-kwadraat test over de variabelen *Problemen* en *Crisis*

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,527 ^a	1	,217
Likelihood Ratio	1,567	1	,211
Linear-by-Linear Association	1,455	1	,228
N of Valid Cases	21		

a. 2 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,33.

Ook hier wordt er gebruik gemaakt van de Chi-kwadraat waarde. Uit de berekening blijkt dat de Chi-kwadraat coëfficiënt 1,527 is. De p-waarde bedraagt 0,217 en blijft dus ver boven de norm van 0,05. In dit geval is er dus geen verband tussen de variabelen *Problemen* en *Crisis* en mag de nulhypothese niet verworpen worden op significantieniveau 0,05. Hier dient worden opgemerkt dat voor een betrouwbare Chi-

kwadraat test slechts 20% van de cellen een waarde lager dan 5 mogen hebben, wat hier niet het geval is (Smits & Edens, 2006).

Uit de kruistabel valt af te lezen dat het vooral de banken met, op het ogenblik van schrijven, bekende belangrijke problemen waren die de crisis hebben vermeldt. Dit verband is niet significant op significantieniveau 0,05. Opmerkelijk is dat meer dan 50% van de banken die in de problemen zijn gekomen geen melding hebben gemaakt van de financiële crisis in de risicorapportering van 2007. Er zijn vier mogelijkheden voor het ontbreken van deze melding. Zo kan het zijn dat deze banken in 2007 nog niet wisten dat ze met problemen gingen worden geconfronteerd. Ook is er de mogelijkheid dat de banken al op de hoogte waren van de problemen die gingen opduiken maar dat ze ervoor kozen om hier nog geen informatie over te publiceren. Een andere mogelijkheid is dat de risicorapportering niet het medium bij uitstek is om informatie te verstrekken over de gelopen risico's ten gevolge van een crisis aan de samenleving. Ten slotte kan het nog zijn dat de regelgeving betreffende de risicorapportering ontoereikend is om te rapporteren over onderwerpen zoals de crisis.

Tabel 5.6: Kruistabel met betrekking tot de variabelen *Problemen* en *Crisis*

			Problemen		Total
			Geen	Wel	
Crisis	Niet vermeld	Count	8	6	14
		% within Problemen	80,0%	54,5%	66,7%
	Wel vermeld	Count	2	5	7
		% within Problemen	20,0%	45,5%	33,3%
Total	Count	10	11	21	
	% within Problemen	100,0%	100,0%	100,0%	

De tweede nulhypothese luidt als volgt: de variabelen *Problemen* en *Woorden* zijn statistisch onafhankelijk.

De alternatieve formulering is: er is een negatief verband tussen de variabelen *Problemen* en *Woorden*.

Volgens de p-waarde bij de Chi-kwadraat test, dewelke 0,000 bedraagt, en dus onder de norm van 0,05 blijft, kan er met 95% betrouwbaarheid gesteld worden dat er een statistisch verband is tussen de variabelen *Woorden* en *Problemen*. Voor de richting van dit verband moet er naar de kruistabel worden gekeken.

Tabel 5.7: Chi-kwadraat test over de variabelen *Problemen* en *Woorden*

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,646 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	32,244	2	,000
Linear-by-Linear Association	19,468	1	,000
N of Valid Cases	60		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,00.

Indien er naar de volgende tabel wordt gekeken, stellen we vast dat de banken met zware problemen gedurende de jaren 2005, 2006 en 2007, een meer informatieve risicorapportering hebben dan de banken zonder bekende problemen. Zo hebben 60,6% van de banken met belangrijke problemen een goede risicorapportering tegenover 0% van de banken zonder bekende problemen. De risicorapportering van de banken zonder bekende problemen is in 51,9% van de gevallen eerder slecht te noemen, terwijl dit voor

de banken met belangrijke problemen slechts 18,2% van de risicorapporteringen uitmaakt. Dit komt overeen met de verwachte hypothese. De banken zonder bekende problemen nemen immers minder risico's waardoor ze hierover niet moeten rapporteren, terwijl de banken met problemen grotere risico's namen, en dus meer over risico's rapporteerden. Zo belegden de banken met problemen in producten met een goede rating terwijl de banken zonder problemen risicoloze beleggingen deden.

Tabel 5.8: Kruistabel met betrekking tot de variabelen *Problemen* en *Woorden*

			Problemen		Total
			Geen	Wel	
Woorden	Weinig	Count	14	6	20
		% within Problemen	51,9%	18,2%	33,3%
	Gemiddeld	Count	13	7	20
		% within Problemen	48,1%	21,2%	33,3%
	Veel	Count	0	20	20
		% within Problemen	,0%	60,6%	33,3%
Total		Count	27	33	60
		% within Problemen	100,0%	100,0%	100,0%

5.3.4 Beursgenoteerde banken en de problemen door de crisis

Als laatste hypothese wordt er gesteld dat banken die deel uitmaakten van een beursgenoteerde groep meer problemen hebben gekend ten gevolge van de financiële crisis dan de banken die geen deel uitmaakten van zo een groep.

De alternatieve formulering wordt geformuleerd als: er is een positief verband tussen de variabelen *Beurs* en *Problemen*.

Deze hypothese kan niet zeer betrouwbaar worden onderzocht omdat er te weinig zelfstandige banken zijn om zinvolle resultaten te verkrijgen. Hierdoor volgt immers automatisch dat minstens 50% van de cellen onder de waarde van 5 vallen, waardoor de chi-kwadraat test niet meer betrouwbaar is (Smits & Edens, 2006). De Chi-kwadraat waarde geeft een resultaat weer van 1,485. De p-waarde is 0,223 en zit aldus ver boven de norm van 0,05. De nulhypothese kan niet verworpen worden op significantieniveau 0,05. In dit geval is er dus geen verband tussen het deel uitmaken van een beursgenoteerde groep en het in de problemen komen van de banken. Hierbij dient nogmaals te worden benadrukt dat er te weinig zelfstandige Belgische banken zijn om tot zinvolle resultaten te komen.

Tabel 5.9: Chi-kwadraat test over de variabelen *Beurs* en *Problemen*

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,485 ^a	1	,223
Likelihood Ratio	1,531	1	,216
Linear-by-Linear Association	1,414	1	,234
N of Valid Cases	21		

a. 2 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,90.

De meeste waarschijnlijke reden voor het ontbreken van een verband, is dat banken die volledig deel uitmaken van een beursgenoteerde groep meer risico's willen nemen om op die manier een hogere winst en dus ook beurswaarde te bereiken. De banken die slechts

gedeeltelijk deel uitmaken van een beursgenoteerde groep doen dit in beperktere mate, waardoor het effect van de volledig beursgenoteerde banken verzwakt wordt. Uiteraard investeerden de banken in producten met een AA rating of hoger zodat de risico's, voor zover toen bekend, beperkt waren. De zelfstandige banken, op Ethias Bank na, kozen er voor om niet te investeren in producten die ook maar enig risico kenden. Omdat er maar vier zelfstandige banken zijn, weegt het effect van Ethias Bank zwaar door.

Tabel 5.10: Kruistabel met betrekking tot de variabelen *Beurs* en *Problemen*

			Beurs		Total
			Zelfstandig	Beursgenoteerd	
Problemen	Geen	Count	3	7	10
		% within Beurs	75,0%	41,2%	47,6%
	Wel	Count	1	10	11
		% within Beurs	25,0%	58,8%	52,4%
Total		Count	4	17	21
		% within Beurs	100,0%	100,0%	100,0%

Hoofdstuk 6: Conclusies

Doel van deze masterproef was het nagaan van het informatiegehalte van de risicorapporteringen en de controleverklaringen van de banken gedurende de jaren 2005, 2006 en 2007 met bijzondere aandacht voor de opkomende financiële crisis.

Uit de literatuurstudie volgde dat de risicorapportering van de banken gedurende de crisis ontoereikend was. De risicorapportering moet relevante informatie bevatten voor de investeerders, overheid en managers, hetgeen gedurende de crisis niet het geval was. Het argument dat informatie grote kosten met zich meebrengt houdt volgens de onderzoekers geen steek. Er werden volgens de internationale literatuur twee redenen aangehaald voor de gebrekkige rapportering van de banken: het gebrek aan deskundig personeel en overdreven vertrouwen op de ratingbureaus. Enkele andere redenen voor de hoge risico's en slechte risicorapportering van de banken worden aangehaald door de Bankencommissie. Hiertoe behoren het overdreven winstbejag, de gebrekkige risico-opvolging, een falend risicobeheersysteem en het negeren van interne waarschuwingen.

De Bankencommissie vermeldt dat de impact van de financiële afhang van de kwaliteit van het liquiditeitsbeheer, het aandeel in financiële producten, de graad van leverage en enkele bijzondere situaties. Ook droegen de zeer positieve en weinig transparante verslagen van de banken ertoe bij dat er een geloofwaardigheidsprobleem ontstond wat dan weer leidde tot een belangrijk verlies van vertrouwen van de stakeholders.

Enkele mogelijke oplossingen voor de banken zijn volgens de bestudeerde literatuur het innemen van een redelijke eerste verlies positie, het verminderen van de agency kosten

en het verhogen van de kwaliteit van de ratingbureaus. De overheid zou ook een rol kunnen spelen door de banken te dwingen enkel te investeren in de afgeleide producten indien ze over de geschikte kennis beschikken. Ook zou er een Europese toezichthouder moeten worden opgericht, zou er een onderscheid moeten worden gemaakt tussen spaar- en kredietbanken en zou er terug oog moeten zijn voor de klanten van de bank.

Uit het praktijkonderzoek bleek dat, hoewel er een omvangrijke regelgeving met betrekking tot de banken bestaat, de risicorapporteringen van de banken onderling veel verschillen vertoonden wat betreft het informatiegehalte. Ook bevestigde de bestudering van de risicorapporteringen van de Belgische banken de stelling uit de literatuurstudie dat de risicorapportering gedurende de crisis bedroevend was. Slechts 7 van de 21 banken vermelden de financiële crisis in de risicorapportering, en dit meestal met de vermelding dat er nagenoeg geen invloed was op de resultaten of de gelopen risico's. Er was echter wel een evolutie merkbaar tussen de risicorapporteringen van 2005, 2006 en 2007. Zo werd er door de jaren heen meer informatie verstrekt over het risicobeheermodel, de kwantificering van de gelopen risico's en de Bazel II normen. Een bestudering van de jaarverslagen van 2007 was misschien nog te vroeg omdat de bankencrisis in België pas echt losbarste in 2008. Er wordt aanbevolen om in een toekomstig onderzoek de risicorapporteringen van 2008 te consulteren om nieuwe conclusies te trekken aangaande de evolutie van de risicorapporteringen.

De controleverklaring gaf gedurende de jaren 2005, 2006 en 2007 voor de banken telkens hetzelfde resultaat en dit was voor 20 van de 21 banken telkens een goedkeurende verklaring zonder voorbehoud. In het jaarverslag worden zelden de bijeenkomsten tussen de auditor en het auditcomité vermeld. De rol van het auditcomité

met betrekking tot de afgeleide financiële producten wordt helemaal niet toegelicht. Het verdient zeker een aanbeveling om dit in toekomstige jaarverslagen te laten opnemen. Evenals de risicorapporteringen van 2008 zouden ook de controleverklaringen van 2008 best in een toekomstig onderzoek bestudeerd worden. Dit onder meer vanwege de oproepen van het IBR en het NIVRA om bij de controleverklaringen rekening te houden met de verslechterde economische omstandigheden. Ook werd in het eigen onderzoek vastgesteld dat de beleggingsportefeuille slechts zelden wordt toegelicht door de banken.

Door de wereldwijde gevolgen is er veel aandacht besteed aan het verbeteren van de risicorapportering. Voor de verbetering van de risicorapportering heb ik nog enkele concrete aanbevelingen. Een punt tot verbetering zou zijn om tussen de banken onderling af te spreken wat er precies in de risicorapportering moet staan en welke structuur deze moet hebben. Dit zou het vergelijken van de verschillende banken eenvoudiger maken. Het informeren over de samenstelling van de beleggingsportefeuille zou verplicht moeten worden voor alle banken. Om van grote waarde te zijn moeten echter de ratingbureaus meer accuraat zijn in het verstrekken van ratings. Het opleiden van deskundig personeel om de complexe afgeleide producten op te volgen zou ook een stap in de goede richting zijn. Ook zou er een verplichting moeten komen om, indien de bank deel uitmaakt van een geconsolideerde groep, de risico's die door deze bank gelopen worden op te nemen in het individuele jaarverslag in plaats van in de geconsolideerde jaarrekening waarin de hele groep besproken wordt.

Er is in de analyse van de jaarverslagen geen significant verband gevonden tussen het jaar van risicorapportering en de informatiewaarde van de risicorapportering. Er is echter

wel een kleine evolutie door de jaren heen merkbaar indien er gekeken wordt naar de kruistabel bij deze hypothese.

Er is wel een significant verband gevonden tussen de kwaliteit van de risicorapportering van de banken en het volledig of gedeeltelijk deel uitmaken van een beursgenoteerde groep. De risicorapportering van de beursgenoteerde banken is dus informatiever dan deze van de zelfstandige banken. Een mogelijke reden hiervoor is dat aandeelhouders van een beursgenoteerde bank minder vaak naar een algemene vergadering gaan dan de aandeelhouders van een zelfstandige bank.

Er werd ook een significant verband gevonden tussen de kwaliteit van de risicorapportering en de banken die in de belangrijke problemen zijn gekomen. Dit verband is logisch omdat de banken zonder bekende problemen minder risico's nemen waardoor ze over deze risico's niet moeten rapporteren. De banken met belangrijke problemen namen grotere risico's waardoor ze over deze risico's wel moesten rapporteren.

Tussen het vermelden van de crisis en het in de belangrijke problemen komen van de banken is er geen verband teruggevonden. Dit kan te wijten zijn aan verschillende redenen: onwetendheid over toekomstige problemen, de onwil om te informeren, het verkiezen van een ander medium of de gebrekkige regelgeving.

Als laatste werd er geen significant verband gevonden tussen het deel uitmaken van een beursgenoteerde groep van een bank en in de belangrijke problemen komen van deze zelfde bank. Bij deze hypothese waren er echter te weinig zelfstandige banken om tot

een betrouwbare conclusie te komen. Indien we echter toch van de veronderstelling uitgaan dat er geen verband is, kunnen we hiervoor een verklaring geven. De meest waarschijnlijke reden voor het ontbreken van een verband, is dat banken die volledig deel uitmaken van een beursgenoteerde groep meer risico's willen nemen om aan de eisen van de aandeelhouders te voldoen. De banken die gedeeltelijk deel uitmaken van een beursgenoteerde groep nemen slechts in een beperktere mate risico's waardoor deze twee effecten elkaar teniet doen. De zelfstandige banken kozen er in het algemeen voor om niet te investeren in producten die ook maar enig risico kenden. De enige uitzondering hierop was Ethias Bank.

Lijst van geraadpleegde werken

Artikels

Aucremanne, L., Broeckx, J., & Vergote, O. (2007). Het liquiditeitsbeheer van het Eurosysteem tijdens de periode van financiële beroering. *Economisch Tijdschrift, december 2007*, 29-44.

Bicksler, J. (2008). The subprime mortgage debacle and its linkages to corporate governance. *International Journal of Disclosure and Governance*, 5(4), 295-300.

Blackburn, R. (2008). The subprime crisis. *New Left Review*, 50, 63-106.

Deumes, R. (2008). Corporate Risk Reporting A Content Analysis of Narrative Risk Disclosures in Prospectuses. *Journal of Business Communication*, 45(2), 120-157.

DiMartino, D., & Duca, J.V. (2007). The Rise and Fall of Subprime Mortgages. *Economic Letter – Insights from the Federal Reserve Bank of Dallas*, 2(11).

Docherty, P. (2008). Bazel II and the Political Economy of Banking Regulation–Monetary Policy Interaction. *International Journal of Political Economy*, 37(2), 82-106.

Hodder L. en McAnally M.L. (2001). SEC Market-Risk Disclosures: Enhancing Comparability. *Financial Analysts Journal*, 57(2), 21-26.

Immergluck, D. (2008). From the Subprime to the Exotic: Excessive Mortgage Market Risk and Foreclosures. *Journal of the American Planning Association*, 74(1), 59-76.

Jacques, M. (2009, 23 februari). The New Depression. *New Statesman*, 22-26.

Kawaller, I.G. (1992). Choosing the Best Interest Rate Hedge Ratio. *Financial Analysts Journal*, 48(5), 74-77.

Lajili, K., & Zéghal, D. (2005). A Content Analysis of Risk Management Disclosures in Canadian Annual Reports. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 22(2), 125-142.

La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. & Vishny, R. (2000). Investor protection and corporate governance. *Journal of Financial Economics*, 58, 3-27.

Lastra, R.M. (2008). Northern Rock, UK bank insolvency and cross-border bank insolvency. *Journal of Banking Regulation*, 9(3), 165-186.

Longin, F.M. (2000). From Value-at-Risk to stress testing: The extreme value approach. *Journal of Banking & Finance*, 24, 1097-1130.

Miller, P.B.W., & Bahnson, P.R. (2009, 5 januari). Financial Reporting's role in a crisis. *Accounting Today*, 15-18.

Milne, M.J., & Adler, R.W. (1999). Exploring the reliability of social and environmental disclosures content analysis. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 12 (2), 237-256.

Moore, M.A., & Brauneis, M.J. (2008). U.S. Subprime Crisis: Risk Management's Next Steps. *Bank Accounting & Finance*, 21-48.

Reina, D.S., & Reina, M.L. (2007). Building Sustainable Trust. *OD Practitioner*, 39, 36-41.

Sherman, A.J., & Tana, K. (2008). The subprime crisis: Lessons for global businesses. *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 19(6), 55-59.

Solomon, J.F., Solomon, A., Norton, S.D., & Joseph, N.L. (2000). Conceptual framework for corporate risk disclosure emerging from the agenda for corporate governance reform. *British Accounting Review*, 32, 447-478.

United States Catholic (2008). Can this market be saved?. *U.S. Catholic*, 74(3), 12-17.

Vandenborre, F. (2003). Analistenrapporten, een wereld in volle beweging. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 48(2), 295-300.

Boeken

De Borger, B., & Van Poeck, A. (2004). *Algemene economie*. Antwerpen: De Boeck.

Diekman, P.A.M. (2008). *Protecting Financial Market Integrity. Roles and Responsibilities of Auditors*. Deventer: Kluwer.

Duffie, D., & Singleton, K.J. (2003). *Credit Risk: Pricing, Measurement, and Management*. Princeton: Princeton University Press.

Jorissen, A., Lybaert, N., Reyns, C., & Vanneste, J. (2004). *Financial accounting boek 1*. Antwerpen: De Boeck.

Madura, J., & Fox, R. (2007). *International Financial Management*. London: Thomson.

Martens, H., Broeckmans, J., Renders, L., Vaes, M., Schippers, N., Breesch, I., Manshoven, J., & Valgaeren, E. (2006). *Management- en onderzoekscompetenties*. Diepenbeek: Universiteit Hasselt.

Mercken, R., & Siau, C. (2004). *Boekhouding en financiële rapportering boek 2*. Antwerpen: Garant.

Rittenberg, L.E., Schiweger, B.J., & Johnstone, K.M. (2008). *Auditing A Business Risk Approach Sixth Edition*. Mason: Thomson.

Sekaran, U. (2003). *Research Methods For Business. A Skill Building Approach. Fourth Edition*. New York: Wiley and Sons.

Smits, J., & Edens, R. (2006). *Onderzoek met SPSS en Excel*. Amsterdam: Pearson Education.

Vaassen, E.H.J., Meuwissen, R.H.G., & Beek, A. (2007). *Hoofdlijnen bestuurlijke informatievoorziening*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff

Van Hulle, L., & Lybaert, N. (2005). *Boekhoud- en jaarrekeningrecht*. Brugge: die Keure.

Internetdocumenten

Algemene controlenormen (Gecoördineerde versie). (2006). Opgevraagd op 13 maart, 2009, via <http://www.ibr-ire.be/ned/download.aspx?type=3&id=1252&file=6892>.

Amanor-Boadu, V. (2008). *A Perfect Storm in the Making of an Economic Crisis*. Opgevraagd op 13 mei, 2009, via <http://agmanager.biz/agribus/EconomicCrisis.pdf>.

Angell, C., & Rowley, C.D. (2007). *Breaking New Ground in U.S. Mortgage Lending*. Opgevraagd op 22 december, 2008, via http://www.fdic.gov/bank/analytical/regional/ro20062q/na/2006_summer04.html

Coleman, M., LaCour-Little, M., & Vandell, K.D. (2008). *Subprime Lending and the Housing Bubble: Tail Wags Dog?* Opgevraagd op 23 december, 2008, via http://today.uci.edu/pdf/subprime_lending_08.pdf.

De audit van de jaarrekening. (z.d.). Opgevraagd op 15 september, 2008, via http://www.ibr-ire.be/ned/revisor_audit.aspx.

Demyanyuk, Y., & Van Hemert, O. (2008). *Understanding the Subprime Mortgage Crisis*. Opgevraagd op 10 oktober, 2008, via http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1020396.

Ellis, L. (2008). *The housing meltdown: Why did it happen in the United States?* (BIS Working Paper 259). Opgevraagd op 21 december, 2008, via <http://www.bis.org/publ/work259.pdf?noframes=1>.

Honohan, P. (2008). *Risk Management and the Costs of the Banking Crisis* (IIIS Discussion Paper No. 226). Opgevraagd op 21 februari, 2009, via <http://www.tcd.ie/iiis/documents/discussion/pdfs/iiisd262.pdf>.

Hübner, G., Massart, M., Swolfs, L., & Van Gervan, W. (2009). Rapport préliminaire du collège d'experts *1ère partie : Constatations*. Opgevraagd op 20 mei, 2009, via <http://www.standaard.be/extra/pdf/verslagdeskundigen.pdf>.

Hunt, J.P. (2008). *Credit Rating Agencies and the 'Worldwide Credit Crisis': The Limits of Reputation, the Insufficiency of Reform, and a Proposal for Improvement*. Opgevraagd op 29 december, 2008, via http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1267625.

International Accounting Standards Committee. (2008). *Reclassification of Financial Assets Amendments to IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement and*

IFRS 7 Financial Instruments: Disclosures. Opgevraagd op 30 maart, 2009, via http://www.nivra.nl/Sites/Files/0000023664_AmdmentsIAS39andIFRS7.pdf.

International Accounting Standards Committee. (z.d.). *IFRS 7 Financial Instruments: Disclosures*. Opgevraagd op 16 september, 2008, via <http://www.iasb.org/NR/rdonlyres/5710E66C-FCB2-41FF-B146-7F7B9BC97EF3/0/IFRS7.pdf>.

International Monetary Fund. (2008). *Global Financial Stability Report – Financial Stress and Deleveraging – Macroeconomic Implications and Policy – October 2008*. Opgevraagd op 21 februari, 2009, via <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2008/02/pdf/text.pdf>.

Jordan, J.S., Peek, & J., Rosengren, E.S. (1999). *The Impact of Greater Bank Disclosure Amidst a Banking Crisis*. Opgevraagd op 5 april, 2009, via http://www.bosfed.org/economic/wp/wp1999/wp99_1.pdf.

Kiff, J., & Mills, P. (2007). *Money for Nothing and Checks for Free: Recent developments in U.S. Subprime Mortgage Markets* (IMF Working Paper 07/188). Opgevraagd op 22 december, 2008, via <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07188.pdf>.

Koninklijk Nederlands Instituut van Registeraccountants (2009). *De verklaring van de accountant in tijden van een verslechterd economisch klimaat*. Opgevraagd op 29 maart, 2009, via http://www.nivra.nl/Sites/Files/0000024414_NN_Kredietcrisis_verklaring.pdf.

Liebowitz, S.J. (2008). *Anatomy of a Train Wreck: Causes of the Mortgage Meltdown*.

Opgevraagd op 23 december, 2008, via http://www.independent.org/pdf/policy_reports/2008-10-03-trainwreck.pdf.

Martin, K.C. (2008). *Notes on OED's June 2008 release of new words*. Opgevraagd op 20

december, 2008, via <http://www.oed.com/news/updates/newwords0806.html>.

Moody's Investors Service. (2009). *Weekly Ratings List, May 11, 2009*. Opgevraagd op

15 mei, 2009, via <http://www.moodys.com/moodys/cust/content/Content.ashx?source=StaticContent/Rating Lists/BCRWeekly.pdf>.

Nationale Bank van België. (2008). *Statistisch overzicht van het Belgisch financieel system*. Opgevraagd op 2 december, 2008, via

<http://www.nbb.be/doc/ts/Publications/FSR/StatOver08NL.pdf>.

Nielsen, J., Paczosa, S., & Schoeffler, W. (2008). *2007: Looking Back at What's Ahead*.

Opgevraagd op 22 februari, 2009, via http://www.abanet.org/litigation/sponsors/docs/0208_nielesen.pdf.

Nieuwe controlenorm: Controle van het jaarverslag over de (geconsolideerde) jaarrekening. (2006). Opgevraagd op 13 maart, 2009, via <http://www.ibr-ire.be/ned/download.aspx?type=3&id=3062&file=6531>.

Purnanandam, A. (2008). *Originate-to-Distribute Model and The Sub-prime Mortgage Crisis*. Opgevraagd op 29 december, 2008, via http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1167786.

Relanceplan: herstel het vertrouwen. (2008). Opgevraagd op 21 maart, 2009, via http://www.belgium.be/nl/binaries/herstelplan_tcm117-29600.pdf.

Ribstein, L.E. (2005). *Sarbanes-Oxley After Three Years*. Opgevraagd op 23 maart, 2009, via <http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1031&context=uiuclwps>.

Rosen, K. (2008). "Who killed Katie Couric"? and other tales from the world of executive compensation reform. Opgevraagd op 23 februari, 2009, via http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1125295.

Ryan, S.G. (2008). *Accounting in and for the Subprime Crisis*. Opgevraagd op 29 december, 2008, via http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1115323.

Schwarz, S.L. (2008). *Disclosure's Failure in the Subprime Mortgage Crisis*. Opgevraagd op 5 april, 2009, via <http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=2665&context=alea>.

Whalen, R.C. (2008). *The Subprime Crisis – Cause, Effect and Consequences* (Networks Financial Institute Policy Brief No. 2008-PB-04). Opgevraagd op 11 september, 2008, via http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1113888.

Yellen, J.L. (2008). *Opening Remarks to the 2008 National Interagency Community Reinvestment Conference*. Opgevraagd op 22 december, 2008, via <http://www.frbsf.org/news/speeches/2008/0331.html>.

Jaarverslagen

Jaarverslag van Antwerpse Diamantbank (2005), Opgevraagd op 15 mei, 2009, via <http://www.antwerpdiamondbank.com>.

Jaarverslag van Antwerpse Diamantbank (2006).

Jaarverslag van Antwerpse Diamantbank (2007).

Jaarverslag van Axa Bank Europe (2005).

Jaarverslag van Axa Bank Europe (2006).

Jaarverslag van Axa Bank Europe (2007).

Jaarverslag van Bank Degroof (2005).

Jaarverslag van Bank Degroof (2006).

Jaarverslag van Bank Degroof (2007).

Jaarverslag van Bank Delen en de Schaetzen (2005).

Jaarverslag van Bank Delen en de Schaetzen (2006).

Jaarverslag van Bank Delen en de Schaetzen (2007).

Jaarverslag van Bank J. Van Breda en C° (2005).

Jaarverslag van Bank J. Van Breda en C° (2006).

Jaarverslag van Bank J. Van Breda en C° (2007).

Jaarverslag van Bank van De Post (2005).

Jaarverslag van Bank van De Post (2006).

Jaarverslag van Bank van De Post (2007).

Jaarverslag van CBC Banque (2005).
Jaarverslag van CBC Banque (2006).
Jaarverslag van CBC Banque (2007).
Jaarverslag van Citibank Belgium (2005).
Jaarverslag van Citibank Belgium (2006).
Jaarverslag van Citibank Belgium (2007).
Jaarverslag van Delta Lloyd Bank (2005).
Jaarverslag van Delta Lloyd Bank (2006).
Jaarverslag van Delta Lloyd Bank (2007).
Jaarverslag van Deutsche Bank (2005).
Jaarverslag van Deutsche Bank (2006).
Jaarverslag van Deutsche Bank (2007).
Jaarverslag van Dexia Bank België (2005).
Jaarverslag van Dexia Bank België (2006).
Jaarverslag van Dexia Bank België (2007).
Jaarverslag van Ethias Bank (2005).
Jaarverslag van Ethias Bank (2006).
Jaarverslag van Ethias Bank (2007).
Jaarverslag van Europabank NV (2005).
Jaarverslag van Europabank NV (2006).
Jaarverslag van Europabank NV (2007).
Jaarverslag van Fortis Bank (2005).
Jaarverslag van Fortis Bank (2006).
Jaarverslag van Fortis Bank (2007).
Jaarverslag van Goffin Bank (2005).

Jaarverslag van Goffin Bank (2006).
Jaarverslag van Goffin Bank (2007).
Jaarverslag van ING België (2005).
Jaarverslag van ING België (2006).
Jaarverslag van ING België (2007).
Jaarverslag van KBC Bank (2005).
Jaarverslag van KBC Bank (2006).
Jaarverslag van KBC Bank (2007).
Jaarverslag van Keytrade Bank (2005).
Jaarverslag van Keytrade Bank (2006).
Jaarverslag van Keytrade Bank (2007).
Jaarverslag van Puilaetco Dewaay Private Bankers (2005).
Jaarverslag van Puilaetco Dewaay Private Bankers (2007).
Jaarverslag van SG Private Banking (2005).
Jaarverslag van SG Private Banking (2006).
Jaarverslag van SG Private Banking (2007).
Jaarverslag van Van Lanschot Bankiers België (2005).
Jaarverslag van Van Lanschot Bankiers België (2006).
Jaarverslag van Van Lanschot Bankiers België (2007).

Geraadpleegd via <http://www.nbb.be>.

Juridische bronnen

American Recovery and Reinvestment Act of 2009.

Economic Recovery Act of 2008.

Economic Stimulus Act of 2008.

Emergency Economic Stabilization Act of 2008.

Federal Housing Finance Regulatory Reform Act of 2008.

FHA Modernization Act of 2008.

HOPE for Homeowners Act of 2008.

Housing Assistance Tax Act of 2008.

IAS 32: presentatie.

IAS 39: opname en waardering.

IFRS 7: informatieverschaffing.

Mortgage Disclosure Improvement Act.

Sarbanes-Oxley Act of 2002.

Secure and Fair Enforcement for Mortgage Licensing Act of 2008.

Wet van 22 maart 1993 op het statuut van en het toezicht op de kredietinstellingen.

Wetboek van vennootschappen.

Amerikaanse wetgeving geraadpleegd via <http://catalog.gpo.gov>.

Belgische wetgeving geraadpleegd via <http://www.juridat.be>.

Kranten

BNP Paribas heeft Fortis Bank binnen. (2009, 13 mei). *De Standaard*. Opgevraagd op 13 mei, 2009, via Mediargus database.

Dendooven, P. (2008, 6 oktober). Verkoop Fortis ramp voor aandeelhouders. *De Tijd*. Opgevraagd op 7 oktober, 2008, via Mediargus database.

Het gif bij de Belgische grootbanken. (2009, 22 januari). *De Standaard*. Opgevraagd op 21 februari 2009, via Mediargus database.

Kamer keurt commissieverslag met ruime meerderheid goed. (2009, 29 april). *De Standaard*. Opgevraagd op 20 mei, 2009, via Mediargus database.

Letterlijk: de slotverklaring van de G20. (2008, 16 november). *De Tijd*. Opgevraagd op 19 november, 2008, via Mediargus database.

Meerderheid van Belgen ongerust over toekomst. (2008, 7 oktober). *De Tijd*. Opgevraagd op 7 oktober, 2008, via Mediargus database.

Onaran, Y. (2008, 12 augustus). Banks' Subprime Losses top \$500 Billion on Writedowns (Update 1). *Bloomberg*. Opgevraagd op 21 februari, 2009, via <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601087&sid=a8sW0n1Cs1tY>.

Regering dekt deel 'gifportefeuille' KBC af. (2009, 13 mei). *De Standaard*. Opgevraagd op 16 mei, 2009, via Mediargus database.

Toplui Société Générale geven aandelenopties op. (2009, 22 maart). *De Standaard*. Opgevraagd op 10 april, 2009, via Mediargus database.

Seminaries

Van Passel, H., & Nuttens, A. (2008, 10 december). *De verplichtingen van de commissaris in de context van de financiële crisis* [Powerpoint]. Gepresenteerd op IBR seminarie te Diegem.

Vergauwen, P. (2009, 25 maart). *Studienamiddag "Financiële crisis: Bankieren voor/door dummies"* [Powerpoint]. Gepresenteerd aan Universiteit Hasselt te Hasselt.

Websites

<http://www.axa.com/en>. Opgevraagd op 4 april, 2009.

<http://www.bankvanbreda.be>. Opgevraagd op 6 april, 2009.

<https://www.bpo.be/portal/start.asp>. Opgevraagd op 15 mei, 2009.

http://www.cbfa.be/nl/ki/li/html/ki1_li.asp#R11A. Opgevraagd op 3 april, 2009.

<http://www.delen.be>. Opgevraagd op 5 april, 2009.

<http://www.deltalloydgroep.com>. Opgevraagd op 7 april, 2009.

<http://www.ethias.be>. Opgevraagd op 8 april, 2009.

<http://www.iasb.org>. Opgevraagd op 30 maart, 2009.

<http://www.ibr-ire.be/ned>. Opgevraagd op 29 maart, 2009.

<http://www.ing.be>. Opgevraagd op 9 april, 2009.

<http://www.keytradebank.com>. Opgevraagd op 9 april, 2009.

<http://www.northernrock.co.uk>. Opgevraagd op 20 oktober, 2008.

<http://www.nivra.nl>. Opgevraagd op 29 maart, 2009.

<http://www.puilaetcodewaay.be>. Opgevraagd op 10 april, 2009.

<http://www.vanlanschot.be>. Opgevraagd op 11 april, 2009.

Lijst van tabellen

Tabel 4.1: Overzicht van de banken	87
Tabel 4.2: Banken en de gelopen risico's	89
Tabel 4.3: Banken en het auditcomité in het jaar 2008.....	91
Tabel 4.4: Beleggingsportefeuille Dexia Bank	93
Tabel 4.5: Beleggingsportefeuille Bank J. Van Breda en C ^o	94
Tabel 4.6: Beleggingsportefeuille Fortis Bank	94
Tabel 4.7: Beleggingsportefeuille ING België	95
Tabel 5.1: Chi-kwadraat test over de variabelen <i>Jaar</i> en <i>Woorden</i>	99
Tabel 5.2: Kruistabel met betrekking tot de variabelen <i>Jaar</i> en <i>Woorden</i>	99
Tabel 5.3: Chi-kwadraat test over de variabelen <i>Beurs</i> en <i>Woorden</i>	101
Tabel 5.4: Kruistabel met betrekking tot de variabelen <i>Beurs</i> en <i>Woorden</i>	102
Tabel 5.5: Chi-kwadraat test over de variabelen <i>Problemen</i> en <i>Crisis</i>	103
Tabel 5.6: Kruistabel met betrekking tot de variabelen <i>Problemen</i> en <i>Crisis</i>	104
Tabel 5.7: Chi-kwadraat test over de variabelen <i>Problemen</i> en <i>Woorden</i>	105
Tabel 5.8: Kruistabel met betrekking tot de variabelen <i>Problemen</i> en <i>Woorden</i>	106
Tabel 5.9: Chi-kwadraat test over de variabelen <i>Beurs</i> en <i>Problemen</i>	107
Tabel 5.10: Kruistabel met betrekking tot de variabelen <i>Beurs</i> en <i>Problemen</i>	108

Bijlagen

Bijlage 1: Banken naar Belgisch recht

Antwerpse Diamantbank

AXA Bank Europe

Banca Monte Paschi Belgio

Bank Degroof

Bank Delen & de Schaetzen, verkort : Bank Delen of Bank de Schaetzen of DDS Bank

Bank J. Van Breda en C^o

Bank van De Post

Banque Eni

Banque Transatlantique Belgium

Byblos Bank Europe

CBC Banque

Citibank Belgium

Delta Lloyd Bank

Deutsche Bank

Dexia Bank België

Ethias Bank

Euroclear Bank

Europabank NV

Fortis Bank

Goffin Bank

ING België

KBC Bank

Keytrade Bank

Lombard Odier Darier Hentsch & Cie (België)

Puilaetco Dewaay Private Bankers

Santander Benelux

SG Private Banking

Shizuoka Bank (Europe)

The Bank of New York Mellon NV

UBS Belgium

United Taiwan Bank

Van Lanschot Bankiers België

(http://www.cbfa.be/nl/ki/li/html/ki1_li.asp#R11A)